

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

На правах рукопису

Бондарчук Олена Юріївна

УДК 811.112.2'42

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ “AUSSTEIGER” У СУЧАСНОМУ
НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
кандидат філологічних наук, доцент
Лисецька Наталія Григорівна

Луцьк – 2015

Зміст

Перелік умовних скорочень	4
Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження лінгвокультурного типу	
“Aussteiger”	13
1.1. <i>Aussteiger</i> у лінгвоперсонології	14
1.1.1. Типологія <i>Aussteiger</i>	22
1.1.2. Мотиви виникнення <i>Aussteiger</i>	30
1.2. <i>Aussteiger</i> у лінгвокультурології.....	37
1.3. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger” у німецькомовній картині світу ..	47
1.4. Методологія та методи дослідження лінгвокультурного типу	
“Aussteiger”	53
Висновки до розділу 1	62
Розділ 2. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger”: поняттєвий, образний	
та оцінний складники.....	65
2.1. Поняттєвий складник лінгвокультурного типу “Aussteiger”	66
2.1.1. Етимологічний коментар ключових слів лінгвокультурного типу	
“Aussteiger”.	66
2.1.2. Аналіз дефініцій ключових слів “aussteigen” та “der Aussteiger”.	69
2.1.3. Аналіз синонімів ключових слів “aussteigen” та “der Aussteiger”.....	79
2.1.4. Інтра- та екстразона лінгвокультурного типу “Aussteiger”	84
2.2. Образний складник лінгвокультурного типу “Aussteiger”	89
2.2.1. Соціокультурний паспорт лінгвокультурного типу “Aussteiger” ..	92
2.2.2. Метафора як засіб дослідження образного складника	
лінгвокультурного типу “Aussteiger”.	101
2.3. Оцінний складник лінгвокультурного типу “Aussteiger”	110
Висновки до розділу 2	127

Розділ 3. Фреймове моделювання лінгвокультурного типу

“Aussteiger”	130
3.1. Матричний фрейм	133
3.2. Топос-аналіз	138
3.3. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із суспільства”	140
3.4. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із професії”	150
3.5. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із міста”	160
Висновки до розділу 3	174
Висновки	177
Список використаних джерел	183
Додатки	213

Перелік умовних скорочень

ЛК типаж	лінгвокультурний типаж
МО	мовна особистість
МКС	мовна картина світу
ККС	концептуальна картина світу
ЛСВ	лексико-семантичний варіант
ФО	фразеологічна одиниця
ЗМІ	засоби масової інформації

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці одна з домінуючих парадигм – когнітивна, що спрямовує дослідження за напрямками “мова та мовець”, “мова й культура”, “мова та ментальність”. Одним із ментальних утворень у когнітивній лінгвістиці є лінгвокультурний типаж (далі – ЛК типаж) – “узагальнений тип особистостей, поведінка яких виражає найяскравіші, упізнавані характеристики певного етносу чи соціальної групи” (В. І. Карасик, О. О. Дмитрієва). ЛК типаж об’єднує в собі проблематику лінгвокультурології (В. фон Гумбольдт, О. О. Потебня, Е. Сепір, С. Г. Воркачов, В. В. Жайворонок, В. В. Красних, В. А. Маслова, Л. І. Мацько, О. О. Селіванова, В. М. Телія, А. Гардт, М. Венгелер), лінгвоконцептології (Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, В. І. Карасик, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов, К. Фраас, Н. Кальва) і лінгвоперсонології (Й. Л. Вайсбергер, С. В. Голик, І. О. Голубовська, Л. В. Засекіна, Ю. М. Караулов, В. П. Нерознак, О. В. Яшенкова, Е. Мергенталер, Г. Шварцц, Г. Штассен). Об’єктом аналізу стає мова, що є транслятором мисленнєвих процесів, соціальних змін у суспільстві, і культура як історична пам’ять народу.

У межах теорії ЛК типажів досліджено типажі “чиновник” (В. І. Карасик, І. В. Щеглова, Т. М. Сукаленко), “гусар”, “декабрист” (О. О. Дмитрієва), “англійський дивак” (Л. В. Бондаренко), “зірка Голлівуду” (Л. П. Селіверстова), “рокер” (М. Б. Ворошилова), “елітарна мовна особистість” (Є. М. Санченко), “козак” (Т. М. Сукаленко), “неформал” (І. Б. Бордуляк), “*der deutsche Bürger*” (О. В. Дорошенко), “англійський дивак” (К. О. Ахтирська) та ін.

Феномен *Aussteiger* розглянуто в роботах із філософії (Е. Зандфосс, К. Шюле), соціології (У. Броммер, Г. Кройцер, Н. Луманн, Р. Ольтманнс, Г. Зіфер), психології (В. Гросс) і літературознавства (М. Гаранд). *Aussteiger* ще не досліджено в мовознавчих працях. ЛК типаж “*Aussteiger*” – цікавий об’єкт саме лінгвістичної розвідки, тому що культура самовираження тісно

пов'язана з вербальною самопрезентацією суб'єкта в суспільних відносинах, а репрезентація досвіду безпосередньо стосується менталітету етносу.

Актуальність нашої наукової праці визначено, з одного боку, відповідністю його об'єкта та методології антропоцентричній спрямованості сучасного мовознавства, яке, зокрема, опікується проблемами нових концептуальних утворень як важливого джерела інформації про фундаментальні цінності, етичну й соціальну своєрідність німецькомовного суспільства, актуальний стан мовної та концептуальної картин світу, а з іншого – обраним когнітивним напрямом аналізу німецької лінгвокультури на її сучасному етапі. ЛК типаж “Aussteiger” – концепт із різновекторними оцінними характеристиками, дослідження яких особливо актуальне для аксіологічної лінгвістики, оскільки їх формування залишається досі недостатньо проаналізованим.

В основу роботи покладено **гіпотезу**: у німецькій лінгвокультурі існує ЛК типаж “Aussteiger”, який уособлює культурно-специфічну особистість, є концептом, що актуалізований у мові та може бути розкритий у межах когнітивно-дискурсивного підходу.

Зв'язок із науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться в інституті іноземної філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в межах наукової теми “Семантико-прагматичні характеристики різних жанрів та дискурсів у сучасних германських мовах” (затвердженої вченою радою ВНУ імені Лесі Українки, протокол № 16 від 13.04.2011 р.).

Мета дослідження – моделювання й характеристика ЛК типажу “Aussteiger” крізь призму взаємозв'язку мови та мислення, а також аналіз різнорівневих мовних засобів його вербалізації.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію низки **завдань**:

1) висвітлити зміст поняття “лінгвокультурний типаж” у межах лінгвістичного дослідження й розробити комплексну методичку опису його мовного втілення та дискурсивної реалізації;

- 2) описати ЛК типаж “Aussteiger” як мовну особистість з урахуванням міждисциплінарного підходу до її аналізу;
- 3) дослідити ЛК типаж “Aussteiger” як концепт німецької лінгвокультури з позицій її базових цінностей;
- 4) виявити поняттєві характеристики типажу “Aussteiger” на матеріалі словників, дискурсивних контекстів та опитування носіїв мови;
- 5) установити образні характеристики *Aussteiger* за допомогою аналізу концептуальних метафор і розробки соціокультурного паспорту типажу;
- 6) з’ясувати смислове наповнення основних цінностей німецькомовного суспільства й оцінку досліджуваного явища носіями мови;
- 7) здійснити фреймовий аналіз ЛК типажу “Aussteiger”;
- 8) застосувати топос-аналіз для опису ЛК типажу “Aussteiger”.

Об’єкт дослідження – мовні засоби об’єктивації ЛК типажу “Aussteiger” (відповідна лексика, фразеологічні одиниці, словосполучення, речення й текстові фрагменти, у яких актуалізується досліджуваний ЛК типаж) у сучасному німецькомовному публіцистичному та художньому дискурсах, лексикографічних джерелах й опитуванні носіїв мови.

Предмет дослідження – понятійна, образна та оцінна характеристика ЛК типажу “Aussteiger”, зафіксована в мові, а також дискурсивна реалізація досліджуваного ЛК типажу в сучасному німецькомовному дискурсі.

Матеріалом дослідження послуговували близько 3 тис. фрагментів публіцистичного дискурсу, відібраних за допомогою фронтального обстеження п’яти авторитетних німецькомовних видань (*der Spiegel*, *der Focus*, *der Stern*, *die Zeit* і *die Welt*), які охоплюють період із 2012 до серпня 2015 р.; книги художнього дискурсу (Г. Лангенкамп “*Aussteigerin aus Versehen*”, А. Майєр “*Die kleine Aussteigerfibel*”, М. Онкен “*Bis nichts mehr ging. Protokoll eines Ausstiegs*” та Я. Гросарт “*Vom Aussteigen und Ankommen. Besuche bei den Menschen, die ein einfaches Leben wagen*”) загальним обсягом 756 сторінок; дані суцільної вибірки з тлумачних, енциклопедичних,

етимологічних, синонімічних й інших словників (усього 29); результати анкетування респондентів (158 інформантів).

У процесі наукової розвідки, відповідно до її мети й завдань, застосовано такі **методи дослідження**: загальні – *дедукції та індукції* – для уточнення теоретичних засад і формулювання висновків роботи; *дискурсивний аналіз* – для виявлення текстових кореляцій із позамовними чинниками; *концептуальний аналіз* – для моделювання ЛК типу “Aussteiger” як концепту; *метод когнітивної інтерпретації мовного матеріалу* – для дослідження відображених за допомогою мови ментальних структур свідомості *Aussteiger*; *контекстологічний аналіз* – для розкриття семантичної реалізації значення слів у дискурсі; *етимологічний коментар* досліджуваного поняття; *аналіз словникових дефініцій* – для встановлення лексико-семантичних варіантів ключових слів; *компонентний аналіз* – для з’ясування особливостей змісту різних лексико-семантичних варіантів ключового слова й сформованих на їх основі синонімічних рядів; *кількісний аналіз* – для фіксації кількісних відношень понятійних ознак концепту “Aussteiger” у різних словниках та опрацювання даних опитування; *зіставний аналіз* – для опису даних лексикографічних (тлумачних, енциклопедійних, електронних, спеціалізованих, синонімічних) словників і їх зіставлення з даними опитування; *експериментальні методи* – вільний асоціативний експеримент, метод суб’єктивних дефініцій (анкетування) – для збору та аналізу інформації про досліджуване поняття, зафіксоване у свідомості носіїв мови; *фреймовий і топос-аналіз* для моделювання підтипів ЛК типу “Aussteiger”.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній *уперше*: 1) запропоновано комплексний підхід до аналізу ЛК типажів у публіцистичному та художньому дискурсах; 2) визначено значущість ЛК типу “Aussteiger” для німецької лінгвокультури; 3) виявлено ознаки поняттєвого складника типу “Aussteiger”, змодельовано його інтра- й

екстразони, описано його образно-асоціативні та оцінні характеристики;
4) застосовано фреймовий і топос-аналіз для дослідження ЛК типажу.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що висновки щодо змісту, структури, процесів формування та реалізації ЛК типажу “Aussteiger”, тенденції щодо динаміки його мовної об’єктивації є внеском у концептологію, теорію міжкультурної комунікації, лінгвокультурологію й лінгвоперсонологію. Здійснений аналіз ЛК типажу “Aussteiger” – перший в українській германістиці та становить теоретичну основу для подальшого наукового опрацювання теорії ЛК типажів з урахуванням фреймового й топос-аналізу.

Практичне значення дослідження зумовлено можливістю використання його результатів у курсах “Загальне мовознавство”, “Теорія міжкультурної комунікації”, “Лінгвокраїнознавство”, “Соціолінгвістика”, “Когнітивна лінгвістика”, а також в інших сферах – психології, соціології, філософії, політології. Крім того, вони знадобляться в практичній лексикографії, зокрема для укладання тлумачних словників та словників концептуальної лексики. Дослідження становить також інноваційний інтерес для викладачів німецької мови – для ознайомлення з цим культурноспецифічним явищем і засобами його вербалізації. Результати дисертаційної праці можуть використовуватися у філологічних дослідницьких роботах.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено в таких **положеннях, що винесені на захист:**

1. ЛК типаж – складне ментальне утворення, різновид концепту, об’єктом вивчення якого є типізована мовна особистість. *Aussteiger* – це особа або група осіб, які з певних ідеологічних, політичних, економічних, екологічних, соціальних переконань та внаслідок зовнішніх обставин залишають суспільство, роботу, групу, об’єднання, країну задля самореалізації, здійснення мрій, ведення простого способу життя, пошуку нових відчуттів.

2. *Aussteiger* мають особливий вид менталітету, відображають інтегровану перспективу бачення світу.

3. Сміслове наповнення концепту у свідомості носіїв мови відрізняється від даних лексикографічних джерел, що свідчить про швидкі темпи розвитку досліджуваного явища, які не встигають відобразитись у словниках.

4. Концептуальна метафора (онтологічна, структурна, орієнтаційна, інновативна, біо- та антропоморфна) і соціокультурний паспорт типу репрезентують предметно-образний зміст ЛК типу “*Aussteiger*”.

5. Оцінний компонент відображає аксіологічні орієнтири в житті *Aussteiger*, такі як LEBEN (життя), ZEIT (час), FREIHEIT (свобода) та GLÜCK (щастя), які виникають на базі загальнонімецьких цінностей і отримують нове смислове наповнення. ЛК тип “*Aussteiger*” є аксіологічно полярним концептом із позитивною та негативною оцінкою.

6. Фреймове моделювання ЛК типу виявляє ті семи значення, які відсутні в словниках, але існують у свідомості носіїв мови. Топос-аналіз слугує додатковим засобом побудови фрейму та виявлення специфіки аргументації *Aussteiger* у дискурсі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Отримані результати, теоретичні положення й висновки сформульовано безпосередньо автором. Статей за тематикою дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Апробація. Результати та основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри німецької філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2012–2015 рр.), на Міжнародній науковій інтернет-конференції “Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації” (Івано-Франківськ, 2013 р.); VII Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики” (Чернівці, 2013 р.); XXIX Міжнародній науково-практичній конференції “В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии” (Новосибірськ, 2013 р.); Міжнародній конференції “Развитие

науки в ХХІ веке” (Донецьк, 2013 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острог, 2014 р.); III Всеукраїнській науковій конференції германістів “Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика” (Харків, 2014 р.); VIII і IX Міжнародних науково-практичних конференціях студентів та аспірантів “Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень” (Луцьк, 2014–2015 рр.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Мова як засіб міжкультурної комунікації” (Херсон, 2014 р.); VIII Міжнародній науковій конференції “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2014 р.); Українсько-німецькому колоквиумі аспірантів “Forschungsaspekte der ukrainisch-deutschen Nachwuchsgermanistik” (Трускавець, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції “Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс” (Київ, 2014 р.), ХХІ конференції Асоціації українських германістів “Молода германістика України між традицією та новаторством” (Львів, 2014 р.), Міжнародній науковій конференції “Філологія та лінгвістика в епоху цифрових технологій – 2015” (Будапешт, 2015 р.) і на щорічних конференціях професорсько-викладацького складу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення й результати дослідження опубліковані в 16 джерелах, із них шість – одноосібні роботи у фахових виданнях України, одна стаття, видана в Угорщині (м. Будапешт), одна – в Росії (м. Новосибірськ), одна – у нефаховому виданні (м. Луцьк) і сім – тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (322 позиції), семи додатків. Загальний обсяг дисертації – 222 с., із них 178 – основний текст. Робота містить три таблиці та дев’ять рисунків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, сформульовано мету та завдання роботи, визначено її об’єкт та предмет, зазначено матеріал дослідження, з’ясовано його наукову новизну, теоретичну

та практичну цінність. Тут також подано інформацію про апробацію роботи, зазначено її структуру та обсяг.

У **першому розділі** розкрито ЛК типаж “Aussteiger” як лінгвокультурний концепт, важливі характеристики якого полягають у типізованості певної мовної особистості та її значущості для німецької лінгвокультури; наведено типологію *Aussteiger*; описано їх менталітет; виокремлено інваріантну складову типажу; обґрунтовано методологію та методику дослідження.

У **другому розділі** досліджено ЛК типаж “Aussteiger” в єдності поняттєвого, образного та оцінного складників. У поняттєвому компоненті запропоновано актуальну дефініцію *Aussteiger*; простежено етимологію, дефініції, синоніми ключових слів; виокремлено інтра- та екстразону типажу. За допомогою концептуальної метафори та соціокультурного паспорта типажу розкрито перцептивно-образні та асоціативні характеристики *Aussteiger*. В оцінному складнику уточнено смислове наповнення цінностей у німецькій лінгвокультурі та визначено оцінку дослідженого явища у свідомості носіїв мови.

У **третьому розділі** застосовано фреймовий аналіз для дослідження підтипів *Aussteiger* на матеріалі художнього дискурсу. Базою для фреймового моделювання використано схему матричних фреймів ОСОБА/ГРУПА. Для основних підтипів побудовано радіальну модель фрейму, в якій певні слоти мають широке наповнення філерами та утворюють дискурсивний профіль. У роботі встановлено топоси, які виражають імпліцитні смисли та аргументують дискурс.

Загальні висновки синтезують підсумки проведеного дослідження та окреслюють напрямки подальших наукових розвідок у царині вивчення ЛК типажів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ “AUSSTEIGER”

В останні десятиріччя в епіцентрі науки постає людина як активний суб'єкт пізнання, котрий володіє системою знань про світ, носій індивідуального та соціального досвіду. Переосмислення теорії й практики лінгвістичних досліджень, яке викликано увагою до суб'єктивного фактора, трактується як лінгвістична революція. Поява нових термінів, таких як концепт, мовна особистість, лінгвокультурний типаж, зумовлена “розхитуванням парадигми” [174, с. 44] – виходом за межі вже опрацьованих теорій, культурологічними та лінгвістичними імперативами [92, с. 76]. “Культурологічний переворот” як культурологічна інтерпретація історичних, соціальних і комунікативних процесів [154, с. 12] відбувся в кінці ХХ ст. у методології гуманітарних наук, спричинив виникнення лінгвокультурології – комплексної області наукового знання про взаємозв'язок і взаємовплив мови й культури [63, с. 13]. Дослідження культури не може бути повним без урахування особливостей мислення нації. Якщо культура виявляє те, що думає суспільство, то мова – те, як воно думає [274]. Мова – основний засіб, за допомогою якого одне покоління передає культурну спадщину іншому [169; 242]. “Мова є зовнішнім проявом духу народу, його мова є його дух, і його дух є його мова – важко собі уявити щось більш тотожне [57]”.

ЛК типаж як предмет лінгвістичного вивчення є сукупністю культурно-мовних, комунікативно-діяльнісних цінностей, значень, установок і поведінкових реакцій [63, с. 25]. Цінності, які лежать в основі комунікативної поведінки мовної особистості, дають підставу виділити різні ЛК типажі. Аналіз ЛК типажу “Aussteiger” передбачає поєднання здобутків науки про мову, культуру, соціологію німецькомовного суспільства, а також його соціокультурні стандарти, норми та цінності.

1.1. *Aussteiger* у лінгвоперсонології

Багатоплановість людини розумної (*homo loguens*) в різних сферах життя закономірно привела до виникнення низки напрямів її опису, зокрема появи таких міждисциплінарних досліджень, як лінгвосоціопсихологія, лінгвополітологія, етнопсихолінгвістика. Нові соціальні явища зумовлюють утворення відповідних лексем на їх позначення та специфічне, унікальне використання мови для вираження своїх ціннісних установок, напр. *der Aussteiger, die Aussteigerin, der Auszeiter, der Downshifter*.

Німецька лінгвокультура використовує вищеназвані лексеми задля позначення особи або групи осіб, які мають відмінне від загального світобачення та активно втілюють свої ідеали в життя. Німецький журналіст Я. Гросарт визначає *Aussteiger* як “радикального шукача правди, який живе радикально, дотримуючись тієї правди, яку він знайшов” [279]. Це відрізняє його від звичайного громадянина, життєва модель котрого ґрунтується на компромісах: “*Ein Aussteiger ist ein radikaler Wahrheitssucher, der auch radikal nach den Wahrheiten, die er gefunden hat, lebt. Das macht der Bürger nicht. Sein Lebensmodell ist eins, das auf Kompromissen beruht* [279]”. Відповідно до цього, *Aussteiger* уособлюють суспільно важливе явище, яке не може не відобразитись у мові, зокрема в мовному вираженні їхніх ціннісних установок, страхів, переконань, протесту, обурення та відмінного способу життя загалом.

Антропологічний підхід до дослідження мови призвів до утворення нової галузі наукового пізнання – лінгвістичної персонології [135, с. 173]. Уперше термін “лінгвоперсонологія” був запропонований В. П. Нерознаком для позначення наукової дисципліни, об’єктом дослідження якої є мовна особистість. Лінгвістична персонологія передбачає дослідження “стану мови як індивідуальнолюдської (ідіолектної), так і загальнолюдської (полілектної) мовної особистості – народу” [129, с. 114].

Aussteiger у фокусі лінгвістики – це, передусім, мовна особистість. Актуальність і необхідність наукового осмислення терміна “мовна особистість”, його уведення до термінологічного апарату сучасної лінгвістики визначає й сам факт популярності його застосування в межах різних філологічних дисциплін. Мовна особистість – наскрізна ідея, яка, як показує досвід її аналізу й опису, пронизує всі аспекти вивчення мови та водночас руйнує межі між дисциплінами, які досліджують людину, оскільки неможливо осмислити людину поза її мовою [91, с. 3].

Лінгвоперсонологія як інтегративна сфера гуманітарного знання ґрунтується на досягненнях лінгвістики, літературознавства, психології, соціології, культурології [87, с. 177]. Це зумовлено тим, що носія мови вважають складним утворенням, у якому існують різні соціально-ситуативні ролі, модуси поведінки, рівні комунікативної компетенції, а також суто індивідуальні, ідіосинкратичні особливості. Так, Ю. М. Караулов зазначає, що уведення мовної особистості в лінгвістику стало необхідним кроком для філологічних наук, оскільки вона поєднує чотири основні якості мови. Мовна особистість – це: 1) зосередження й результат соціальних законів; 2) продукт історичного розвитку етносу; 3) взаємодія біологічних мотивів із соціальними; 4) творець та користувач знакових системно-структурних утворень, із яких складається мова [89].

Термін “мовна особистість” усе частіше можна прослідкувати в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (Г. І. Богін, І. О. Голубовська, С. В. Голик, І. М. Горелов, К. Ф. Сєдов, Ю. М. Караулов, В. В. Красних, С. О. Застровська [20; 51; 52; 55; 74; 89; 97]). Серед напрямів дослідження мовних особистостей виокремлюють аналіз конкретно-індивідуальної особистості (праці з опису мови та стилю автора художнього твору [148], учня [124], студента [101], політика [133] тощо) або певного типу особистостей (полілектна й ідіолектна [129], етносемантична [45], елітарна [149; 95], семіологічна [13], російська [90], словникова [79] та інші МО).

У німецькомовному науковому просторі досліджують такі аспекти мовної особистості: особистість і вивчення іноземних мов (С. Хен [197]), взаємозв'язок особистості з її висловленнями в соціальних мережах (Г. Шварц [248]), систематичний зв'язок між говорінням та думкою, сприйняттям, пригадуванням, відчуттями й іншими психічними “функціями” (Т. Германн [211]), використання мови в юстиції (К. Кнапп [217, с. 550]), взаємозв'язок різних психічних підсистем (напр. афективних, когнітивних, мотиваційних) (Й. Куль [224, с. 55]), мовний стиль у терапевта та пацієнта (Е. Мергенталер [233, с. 512]), варіанти вербалізації для особистісних стилів (Б. Шмітц [245]), залежність успішності особистості від застосування мови (Г. Штассен [253, с. 58]).

У концепції Й. Л. Вайсбергера мовній спільноті (нім. – *sprachliche Gemeinschaft*) відведено центральну роль, оскільки вона є реальним творцем і оберегом людської культури. У трихотомії “людство – мовна спільнота – мовна особистість” (нім. *Menschheit – sprachliche Gemeinschaft – sprachliche Persönlichkeit*) два члени (людство та мовна особистість) підпорядковані мовній спільноті, оскільки “мова взагалі” – лише абстракція від конкретних національних мов, а ідіолект мовної особистості допускає варіювання лише в межах відповідної мови [40].

У ході аналізу мовних явищ виходимо з того, що за мовними формами стоїть мисленнєва активність її носія, соціальні та національні чинники [51, с. 258]. За допомогою мови людина зберігає й передає здобутки культури, результати пізнання навколишнього світу та особистий досвід.

У нашому дослідженні розмежовуємо терміни “мовна особистість”, “мовленнєва особистість” і “комунікативна особистість”.

Опираючись на спостереження Ю. М. Караулова й Г. І. Богіна, мовну особистість розуміємо як носія мови, “схарактеризованого на основі створених ним текстів із точки зору використання системних засобів мови для відображення бачення навколишньої дійсності та задля досягнення певної мети” [20; 91, с. 38]. Л. В. Засєкіна аналізує феномен мовної особистості в

контексті етнічних, культурних, інтелектуальних відмінностей між людьми й під мовною особистістю розуміє систему когнітивних, емоціональних і мотиваційних спроможностей індивіда, які забезпечують мовну характеристику людини як представника певного національно-культурного простору [72]. С. В. Голик зауважує, що мовна особистість існує в культурному просторі, відображеному в мові, формах суспільної свідомості, стереотипах поведінки, предметах матеріальної культури [51, с. 262].

Мовленнєва особистість – особистість, що “реалізує себе у комунікації, обираючи та реалізуючи стратегію і тактику спілкування, яка обирає та використовує той або інший репертуар засобів” [97, с. 50–51]. Мовна й мовленнєва особистості корелюють за аналогом відмінності мови та мовлення.

О. В. Яшенкова розуміє під комунікативною особистістю “комуніканта, наділеного сукупністю індивідуальних якостей і характеристик, які визначаються його комунікативними потребами, когнітивним діапазоном і комунікативною компетенцією та виявляються в процесі комунікації” [183, с. 192]. В. В. Красних стверджує, що комунікативна особистість – учасник конкретного комунікативного акту, що діє в реальній комунікації [97, с. 50–51]. “Комунікативна особистість, по суті, являє собою конкретний вияв мовленнєвої особистості за тих або інших комунікативних обставин і співвідноситься з останньою як часткове із загальним [268]”.

Отже, *Aussteiger* – мовна особистість, яку можна охарактеризувати через вплив засвоєної мовної культури на її особистісні якості, соціокультурну ефективність та діяльність як суб’єкта суспільних відносин. Надалі в роботі керуватимемося терміном “мовна особистість” (далі – МО).

Оскільки мова та особистість, мова й мовлення нерозривно пов’язані, а *Aussteiger* розглядаємо як МО, то наведемо існуючі в комунікативній лінгвістиці спроби типології МО задля підтвердження оригінальності досліджуваного явища та його проникнення у всі сфери німецькомовного суспільства.

МО поділяють на типи: “поняттєво-логічний, асоціативний тип, «хамелеон», який здатний набувати ознак поняттєво-логічного та асоціативного типів, а з іншого боку – авторитарний і демократичний, а також такі мовні типи, як типовий учитель, професор, лікар, дипломат, студент, телеведучий, типовий українець, грузин, італієць тощо” [94, с. 165]. *Aussteiger* можуть представляти як носіїв високої культури (напр. політиків, письменників), так і відображати масову культуру у своєму мовленні (напр. робітники чи студенти); бути представником німецької МО й водночас протиставлятися їй.

З огляду на особистісні риси індивідів С. О. Сухих виокремлює гармонійний, конфліктний та імпульсивний типи МО в межах комунікативної лінгвістики [160, с. 85–90].

Гармонійний тип характеризується пластично-динамічною установкою, плановою поведінкою, утіленою в домінуванні чітких стратегій; когерентністю (зв’язністю, логічністю еволюції) теми, що розвивається; домінуванням маркерів упевненості; підтриманням усіх принципів кооперації [160, с. 86].

Конфліктному типу властиві грубо-статична установка, імпульсивність, бажання лідерства в спілкуванні, егоцентричність мовлення, порушення когерентності теми розмови; відхід від соціальних норм і схем; домінування модальних маркерів зі значенням непевності, наявність іронії, сарказму, конфліктне зіткнення інтенцій [160, с. 88].

Імпульсивний тип – “раб” ситуації спілкування, який характеризується бажанням отримати лідерство, порушенням соціальних норм та схем, швидкою зміною точок зору на одне й те саме явище; схильністю до негативної оцінки соціальних чинників, швидкої зміни тем спілкування. Партнери зі спілкування можуть легко впливати на нього [160, с. 89]. *Aussteiger* виступає в ролі гармонійного та конфлітного типу МО, що залежить від перспективи його аналізу, тобто *Aussteiger* прагнуть гармоніювати із собою, вступаючи при цьому в конфлікт із суспільством загалом.

Я. О. Бондаренко виділяє паранояльний, депресивний та демонстративний типи МО. Паранояльна МО характеризується домінуванням вербального самоствердження, що призводить до стратегічної жорсткості, переважання конфліктної комунікативної стратегії тощо. Депресивний тип МО відзначається самокритикою, самознищенням, стратегічною м'якістю, роллю жертви у вербальних конфліктах й ін. Демонстративна МО маркована гіпертрофованим самовираженням, стратегіями гнучкості, оптимальною самопрезентацією [24]. У цій класифікації *Aussteiger* є, швидше, демонстративним типом, який за допомогою засобів комунікації виражає свої ціннісні установки.

Мовні класифікації особистостей ґрунтуються також на їхньому ставленні до мови. Виокремлюються люди з високим, середнім, низьким рівнями комунікативної компетенції, носії високої або масової мовленнєвої культури, які використовують усний чи письмовий канал мовлення, стандартні й нестандартні засоби спілкування [87, с. 177]. Для лінгвіста цікавими є пошуки комунікативних засобів, які застосовуються тим чи іншим типом [24].

Як бачимо, багатосмисловість поняття “*Aussteiger*” перешкоджає його віднесенню до конкретного мовного типу, тому що воно пронизує всі сфери життя, типи комунікації, передбачає використання різноманітних стратегій і тактик, дотримання чи нівелювання максимум спілкування, вивчення яких є перспективним для подальших наукових розвідок про *Aussteiger*. Для цієї праці основоположним вважаємо факт існування МО *Aussteiger* та її відображення у свідомості носіїв німецької лінгвокультури, можливість її репрезентації як ментального утворення. Основну увагу приділяємо мовним засобам вираження *Aussteiger* для аналізу його поняттєвих, перцептивно-образних, асоціативних, оцінних характеристик, а також дискурсивної реалізації в сучасному німецькомовному дискурсі.

Вважаємо, що невербальна комунікація – важлива складова частина МО *Aussteiger*, причому не міміка, жести, артикуляція – головні елементи, а

відмінний спосіб життя загалом виступає засобом привернення уваги та висловлення недовіри, протесту, обурення тощо, тому *Aussteiger* намагаються донести до оточуючих способи протидії чинним нормам. Зустріч із ними залишає сильне враження й змушує замислитися про подальше існування (1). Як видно з прикладу, ті, хто мав нагоду спілкуватися з *Aussteiger*, не можуть далі вести звичний спосіб життя. Вони спонукають задуматися, зробити висновки й змінити щось у своїх звичках, думках, переконаннях.

(1) *Einige sind aber auch Charaktere, die einen so starken Eindruck hinterlassen, dass eine Begegnung mit ihnen nachwirkt, so dass man nicht einfach weitermachen kann wie vorher* [209, с. 13].

У літературознавстві виділяються художні образи, які втілюють індивідуально-специфічні та колективно-типові характеристики людей. У цьому ключі досліджуються літературні типи як персонажі художніх творів [171]. *Aussteiger* як персонаж літературного твору постає в роботі М. Гаранд “*Aussteiger als Einsteiger*”, у якій ідеться про еміграцію в Третью Рейху [210].

Проблема співвідношення культури, мови та особистості не є новою, вона започаткована ще в працях В. фон Гумбольдта та О. О. Потебні [57; 139]. В. фон Гумбольдт уважав, що мова – це дух народу, а культура представлена насамперед у мові [57].

Відповідно до теорії Сепіра-Уорфа, наявна в людини картина світу значною мірою визначається системою мови, якою вона говорить. Люди бачать світ по-різному – крізь призму своєї рідної мови [169; 242].

Із вищесказаного випливає, що німці як МО широко осмислюють явище *Aussteiger*, оскільки послуговуються численними лексемами для його позначення, напр. *Aussteiger*, *Außenseiter*, *Weltreisender* тощо.

В українській мові нема однослівного еквівалента для позначення *Aussteiger*, натомість є низка лексем, які описують певні сторони досліджуваного поняття та заповнюють цю лакуну: дивак, кумедник, ексцентрик, чудодій, химерник, оригінал, соціальний аутсайдер, курйозний, епатажний, маргінал, неформал, нерд, нонконформіст, обструкціоніст, панк [291]. Як бачимо,

Aussteiger – це люди, які шукають альтернативних форм життя й хочуть залишити суспільство, вирізнитися із загальної маси.

Оскільки поняття “МО” є міждисциплінарним терміном, у якому акумульовано філософські, соціальні, психологічні особливості людської діяльності та мову як засіб їх вербальної експлікації [45], а також те, що *Aussteiger* своїм способом життя демонструють особистісні орієнтири й тверду життєву позицію, які відрізняються від загальноприйнятих, вважаємо доцільним охарактеризувати соціальне, психологічне, філософське підґрунтя виникнення досліджуваного явища.

Особливість *Aussteiger* – їх діалектика не/приспосованості до реальних суспільних норм [246]. Німецький філософ К. Шюле наголошує на тому, що саме *Aussteiger* як ті, хто з певних причин залишають суспільство, можуть дати об’єктивну оцінку стану самого суспільства [246, с. 48]. *Aussteiger* – це МО, яка одночасно існує в німецькому суспільстві та певним чином протестує проти його норм. У прикладі (2) проілюстровано, що *Aussteiger* є помстою суспільства самому собі, індикатором його слабких місць, показником того, що певні інститути функціонують неправильно.

(2) *Niemand kann besser Auskunft geben über den Zustand einer Gesellschaft als der, der aus ihr aussteigt. Aussteiger sind die Rache der Gesellschaft an sich selbst* [246, с. 48].

Тема *Aussteiger* як особистість з альтернативним світоглядом з’явилась у скопусі досліджень з утворенням субкультур, що намагалися відмежуватися від “пануючої” культури в 1960–1970-х р. Г. Кройцер своїм класичним твором “Die Boheme” (“Богема”) заклав на початку 70-х років ґрунтовне зображення інтелектуальних субкультур із початку XIX ст. до сучасності [223]. Ця тематика зображена також у роботі Р. Лінднера [228]. Дослідження альтернативних форм життя (таких як життя в селі) розпочинається в 1983 р. із входом культурно-антропологічної збірки “Versuche, der Zivilisation zu entkommen” (“Спроби уникнути цивілізацію”) [208]. Схожа робота в журналіста Р. Ольтманнса, у якій він тематизує різницю між старшим і молодшим

поколінням ФРН [237]. Під тиском конкуренції та успішності молодь розвиває бажання до виходу з певних структур й альтернативного початку нового. Варто назвати також роботи Н. Луманна “Protest” (“Протест”) [231] та В. Гольштайна “Untergrund” (“Підпілля”) [213], у яких описано, як протестні рухи випробовують стабільність систем.

1.1.1. Типологія *Aussteiger*. Із соціолінгвістичного погляду, *Aussteiger* вважається **соціальним типом** – “деперсоніфікованою уявною особистістю, яка є узагальненим відображенням сукупності повторюваних рис індивідів, які входять до певної соціальної спільності [275]”. Е. Фромм виокремлює п’ять соціальних типів: традиціоналісти, ідеалісти, фрустрований, реалістичний тип і гедоністичні матеріалісти [173]. *Aussteiger* у межах цієї теорії – це, швидше, ідеалісти (критичні до традиційних норм, незалежні, зневажають авторитети, мають установку на саморозвиток) та реалісти (поєднують прагнення до самореалізації, здоровий скептицизм із самодисципліною й самоконтролем). Із наступного прикладу видно, що людина, яка живе в лісі та відмовилася від благ цивілізації, бачить у своєму виході з суспільства лише початок нового й вважає себе *Einsteiger* – початківцем, який продукує прогрес із мінімальними енергетичними затратами, і саме в цьому полягає майбутнє (3).

(3) “*Ich bin Einsteiger*”, sagt der Waldmensch. “*Der, der Fortschritt produziert. Mit minimalem Energieaufwand auskommt. Das ist Zukunft*” [Der Spiegel, 21.07.2011 (online)].

Поряд із соціальним типом Е. Фромм виділяє типи соціального характеру (рецептивний, експлуататорський, нагромаджувальний, ринковий та продуктивний) [173]. На нашу думку, *Aussteiger* належать до останнього типу – продуктивного, який, за Е. Фроммом, вважається прогнозованим типом майбутнього, що повинен спрямувати енергію не на те, щоб мати й споживати, а щоб повною мірою бути людиною, яка спроможна до самореалізації, самоутвердження, самовдосконалення [173]. У прикладі (4) проілюстровано, що *Aussteiger* щасливіші ніж звичайні громадяни, оскільки

їхнє життя спрямоване на самовизначення, доцільне застосування власних талантів. У цьому проявляється також і свобода робити те, що вважаєш доцільним.

(4) *Doch es ist wahrscheinlich möglich, als Aussteiger glücklicher zu sein. Denn es geht dabei um Selbstbestimmung, dass man tun kann, was man sinnvoll findet. Um das sinnvolle Einbringen der eigenen Talente* [Der Spiegel, 21.07.2011 (online)].

Оскільки особистість складається із соціального та індивідуального, то кожен індивід є певним соціальним типом. Незважаючи на “відхилення” від соціального типу, більшість членів спільноти *Aussteiger* – це різні варіації того “ядра”, яке складається із загальних рис соціального характеру [275].

За способом взаємодії особистості та суспільства виділяють три типи особистостей: 1) особистість, “розчинена” в суспільстві; 2) особистість, відчужена від суспільства; 3) “перехідний” тип особистостей [54]. Не можна однозначно стверджувати, що *Aussteiger* – це другий тип, оскільки відчуження відбувається лише в певній сфері життя, напр. вихід із партії, професії. В інших сферах життя ці люди виконують свою соціальну роль дружини/чоловіка, батька/матері, не змінюють свого звичного кола спілкування. Наприклад, Р. Шеленберг змінив спосіб заробляти гроші й купив невеликий клуб у Берліні та облаштував його для зустрічей з одностудцями (5). Він залишився жити в місті, але обрав іншу професію й коло спілкування.

(5) *Das war im März 2010, Robin Schellenberg war 25 Jahre alt und hatte sich gerade seinen Aussteigertraum erfüllt: einen kleinen Club in Berlin-Neukölln mit abgerissenen Tapeten, Livemusik und Bier. <...> Es war ein Club im engeren Sinne des Wortes: ein Treffpunkt für Vertraute* [Die Zeit, № 3, 2015 (online)].

Як суб’єкт соціальних відносин особистість розглядається крізь призму таких понять, як **самоусвідомлення особистості** (усвідомлення власної самобутності в межах соціуму), **система ціннісних орієнтацій** (сприйняття й оцінка соціальної діяльності, поведінка за певних умов) та **потреби, мотивації**, соціальні установки, соціальна поведінка (поняття, які

використовуються в психології, проте все ж необхідні для нашої розвідки, щоб проаналізувати мотиви виникнення досліджуваного явища) [110, с. 197].

Самоусвідомлення *Aussteiger* як відмінних від загалу особистостей виражається в різних способах виходу із соціальних, політичних, суспільних інститутів. Система ціннісних орієнтацій *Aussteiger* – це сукупність цінностей німецької лінгвospільноти, просіяна крізь сито індивідуальних потреб.

У межах функціонального підходу до аналізу особистості в її структурі можна виокремити три елементи: соціальний статус, соціальну роль і спрямованість особистості [110, с. 201].

Соціальний статус у межах *Aussteigertum* сформувався внаслідок певних економічних, політичних, особистісних ставлень до суспільного життя та є неоднорідним, тому що представники досліджуваного соціального типу відрізняються різними віковими, професійними, статевими, освітніми ознаками.

І. О. Голубовська зазначає, що в дослідженні МО не можна обійти увагою питання про соціальні ролі як “схвалений суспільством еталон поведінки, котрий відповідає конкретній ситуації спілкування і соціальній позиції (статусу) особистості” [53; 55, с. 149].

Особливістю *Aussteiger*, яка вирізняє їх від загалу, є відмінна **соціальна роль** (нормативний зразок поведінки індивіда, який займає певну соціальну позицію й виконує відповідні їй функції [110, с. 203]). Про соціальну роль ідеться тоді, коли за тривалої соціальної взаємодії регулярно відтворюються певні стереотипи поведінки [126]. Спосіб життя *Aussteiger*, а саме добровільний вихід із різноманітних структур, дає змогу виявити “слабкі місця” в німецькомовному суспільстві, а отже, в його культурі загалом.

Як соціальний тип *Aussteiger* – це соціально зріла особистість, яка засвоїла архетипи суспільства, у якому живе, оцінила його сьогоdnішній стан та чітко окреслила свої актуальні індивідуальні потреби [172]. Аналізуючи соціальний тип, можна зрозуміти особливості суспільних відносин

німецького суспільства та дослідити німецьку культуру. *Aussteiger* – яскравий вияв суперечливості “людина – світ”, яка є джерелом самого розвитку як людини, так і світу [172].

У межах трактування поняття “*Aussteiger*” як соціального типу пропонуємо власну спробу типології *Aussteiger*, що відрізняються за ціннісними характеристиками, потребами, мотивами, тобто мають варіації, які відображаються в лінгвістичному трактуванні досліджуваного поняття.

Згідно з концепцією Л. Ердмана та Т. Шіппан виділяємо ядро *Aussteiger*, яке включає “всі речі й уявлення, які виникають за будь-яких обставин при згадуванні слова, при цьому за контуром ядра залишається решта загального обсягу значення слова, яке включає всі випадки його вживання” [199, с. 5; 244]. Саме власне бажання, прагнення, волевиявлення *Aussteiger* є ядром та відрізняє це поняття від маргінальних груп у соціології (нім. *Randgruppe* – неінтегровані частини населення в межах суспільства [289; 296, с. 1356]), до яких належать безхатченки, колишні засуджені, наркомани, вуличні діти, а також національні меншини, які не можуть успішно інтегруватися в суспільство.

К. Ердманн радить розрізнити поняттєвий зміст (охоплює всі об’єктивні ознаки) та загальне значення слова (крім поняття, містить усі інші значення й цінності, які виражає слово) [199, с. 80] та виділяє в слові три складники: 1) поняттєвий зміст; 2) другорядні смисли (нім. *Nebensinn*) – усі супровідні й другорядні уявлення, які зазвичай викликає слово; 3) емоційну значущість, емоційне забарвлення слова (нім. *Gefühlswert, Stimmungsgehalt*) – усі реактивні відчуття та настрої, які слово викликає [199, с. 82]. “Так слова отримують особливі смисли, оскільки вони наголошують на окремих сторонах позначуваного поняття, висувають на передній план певні ознаки, спонукають до супровідних мотивів, яких зовсім нема у понятті” [199, с. 82]. К. Ердманн стверджує, що розмаїття відтінків і підвидів одобрення чи засудження, прихильності або відрази, оцінки чи несхвалення передаються словом разом із поняттям [199, с. 86].

Відповідно до вищезгаданої концепції виділяємо підтипи *Aussteiger*, які об'єднані поняттєвим змістом, проте відображають відмінні смисли й емоційні відтінки.

Спроби непрямой типологізації *Aussteiger* знаходимо в книзі німецького журналіста газети *Frankfurter Allgemeine* Я. Гросарта, котрий провів експеримент над собою та прожив два місяці з різними *Aussteiger* і розповів про свої враження в книзі “*Aussteigen und Ankommen*” [209]. Він побував у тринадцяти місцях Німеччини, Швейцарії та Північної Італії (*Uckermark, Altmark, Westerwald, Kölner Altstadt, Rhein, Piemont, Allgäu, Thüringen, Oberpfalz, Odenwald, Nürnberg, München, Salzburg*), де проживали ті, хто наважився залишити рутину повсякденного життя й відокремитися від суспільства. Я. Гросарт виділяє такі підтипи *Aussteiger*: 1) *Aussteiger*, які забезпечують себе продуктами харчування власного виробництва; 2) ті, що обрали місцем свого проживання ліс; 3) монахи; 4) мешканець човна; 5) духовно об'єднані; 6) плем'я лікатерів; 7) ідеалісти (які прагнуть у своєму житті повернутися в Середньовіччя); 8) житель комуни; 9) прихильник обмінної торгівлі; 10) той, хто відмовився від грошей.

Опираючись на його пропозиції й урахувавши дані сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу, виокремлюємо такі підтипи *Aussteiger*:

1) ***Aussteiger із суспільства***. Соціокультурними маркерами цього підтипу є бажання відмежуватися від суспільства з ідеологічних причин, що проявляється в зміні світогляду й свого ставлення до навколишнього світу (*Aussteigen und individueller leben* [277]). Знайти розвиток своєї життєвої лінії – звичайний крок кожної людини, проте якщо цей процес відбувається всупереч нормам і цінностям суспільства, то йдеться про відчуження від нього. Найгостріші форми цього підтипу – процес дарування свого майна (*Schenkertum* [207, с. 240]), постриг у монахи, відмова від споживання продуктів сучасного ринку (*Konsumverweigerung* [207 с. 240]) та явище

ізольованої людини, котра живе в лісі відокремлено від цивілізації “*Waldmensch*” [277];

2) *Aussteiger iz міста*. Соціокультурною особливістю цього підтипу є зміна місця проживання та переїзд у село (*Rückzug in die Natur, Wechsel des Wohnorts* [207, с. 240]) із практичних причин. *Aussteiger* не бажають залежати від ринку й грошей, тому виходять із суспільства та живуть самотньо у своєму новому світі. Сюди, безперечно, належать ті, які хочуть повністю самі себе забезпечувати й прагнуть споживати те, що виростили своїми руками (нім. *Selbstversorger*), а також ті, котрі наголошують на важливості вживання органічних продуктів (нім. *Ökoaussteiger*). Як ілюструє приклад (6), Вульфсдорф поблизу Гамбурга – ідилія для цього підтипу, привабливе місце для покупки екологічно чистих продуктів та екскурсій школярів і дітей.

(6) *Gut Wulfsdorf heißt dieses begehbare Idyll in Ahrensburg, Schleswig-Holstein, gleich hinter der Hamburger Stadtgrenze. Es ist ein beliebtes Ziel nicht nur für Bio-Einkäufer, sondern für landverliebte Großstädter ganz allgemein. Allein 200 Schulklassen und Kindergartengruppen besuchen den Hof jedes Jahr* [Der Spiegel, 29.10.2012 (online)];

3) *Aussteiger iz професії*. Соціокультурний маркер – зміна професії або способу заробляти гроші (*Veränderung des Gelderwerbs, Umsteigen auf andere Arbeit* [207, с. 240]). У прикладі (8) евокується причина для такого рішення – невдоволення своїм професійним становищем. Робота втомлює, духовно виснажує, нема перспективи кар’єрного росту. На роботі виникає бажання не з’являтися у колективі, а після відпустки охоплює страх повертатися на робоче місце. Мотивом того, щоб залишити професію, може бути пошук іншої сфери діяльності й нових завдань (7). *Aussteiger* доводять у прикладі (9), що їх недооцінюють, та переконують, що робота повинна приносити задоволення. Часто це *Aussteiger* зі спорту, політики, освіти та менеджменту.

(7) *Mit seiner Reisebäckerei wagt der frühere Spitzenkoch den beruflichen Neustart – fern von cholerischen Küchenchefs und 16-Stunden-Schichten* [Der Spiegel, 13.01.2014 (online)];

(8) *Andere fragen sich: Was, wenn ich die Krise als Anlass nähme, noch einmal neu zu denken? Bin ich überhaupt zufrieden mit dem, was ich tue? Oder betrachte*

ich mein Gehalt eher als Schmerzensgeld? Könnte ich in einem anderen Beruf vielleicht glücklicher sein? [Der Spiegel, 07.10.2013 (online)];

(9) *Ich wollte etwas tun, was den Menschen um mich herum nützt und was mir selbst Spaß macht* [Die Welt, 11.11.12 (online)];

4) ***Aussteiger iz nobuty.*** Соціокультурний маркер – пошук пригод (*Aussteigen und Riskieren* [277]). Це так звані “Робінзони”, які живуть самотниками на безлюдних островах. Залишити своє звичайне оточення – завжди ризик, а для цього підтипу важливо поставити все на карту, що засвідчує приклад (10). Внутрішнє покликання змушує зробити з ідеї план і без страху реалізувати його. Приводом для виходу із суспільства може бути певна подія або нові обставини в житті, бачення світу ідеальним лише у випадку екстремального життєвого шляху (11). Такий вихід може бути повний або тимчасовий.

(10) *<...> bei dieser Form geht es genau darum, alles auf eine Karte zu setzen* [227];

(11) *Der Auslöser für den Ausstieg zu etwas Neuem ist oft ein einschlägiges Erlebnis oder neue Umstände im Leben* [227];

5) ***тимчасові Aussteiger.*** Соціокультурний маркер – вихід зі звичного життя на певний термін. Спираючись на Біблію [18], кожного сьомого року потрібно відкладати будь-яку роботу. Першими були професори, які регулярно брали відпустку на семестр для дослідницької роботи, так звані “*Sabbaticals*” (від *der Sabbat* – субота, день відпочинку та свято в євреїв). На цей момент поняття “*Sabbatjahr*” вкорінилось й у звичайному робочому світі. Це рік для відпочинку, щоб набратися нових сил та ідей, що відображено у прикладі (12). Німецьке законодавство дає змогу запланувати в контракті довготривалу відпустку завдяки виконанню повного навантаження і його неповній оплаті. Різниця витрачається на оплату відпустки.

(12) *Dort steht er für ein Jahr Pause oder Ausstieg, um sich zu erholen und hinterher wieder mit neuer, frischer Kraft einzusteigen* [286];

6) ***Aussteiger – представник субкультури.*** Соціокультурна особливість цього підтипу полягає в прагненні виділитися із сірої маси та стати частиною

субкультури, що відповідає новому світобаченню (*Abtauchen in eine Subkultur* [207, с. 240]). Сюди належать хіпі, які першими спромоглися виразити свою життєву філософію в альтернативному способі життя й зовнішньому вигляді, які досі живуть у спеціально заснованих місцях (*Hippie-Ort, Hippie-Bucht*) у Патагонії, а також інші субкультури (панки, рокери, готи, емо, інді та ін.). Як свідчить приклад (13), головне бажання цього підтипу – здійснити мрію про інше життя, виразити свою індивідуальність, здивувати, жити за відмінними від загальних норм правилами.

(13) *Hippie-Ort in Patagonien: Verrückt genug, einen Traum zu leben. Fernab der Wirtschaftskrise Argentiniens bastelt ein kleines Aussteigerdorf an dem Traum von einem anderen Leben* [Der Spiegel, 26.06.2014 (online)];

7) **внутрішній Aussteiger**, або ж так званий “залишенець” (за історичним романом В. Шкляра “Залишенець”), котрий здійснює вихід із суспільства через свої внутрішні переконання (14). Соціокультурні маркери – відкидання суспільних норм, опір, опозиція, протест, які не супроводжуються зміною місця проживання та професії. Це так звана “внутрішня еміграція” – “*innere Emigration*”, що виникла в повоєнній Німеччині для протиставлення емігрантам, котрі залишали країну [289]. Сучасний внутрішній вихід може полягати у відмові від грошей, досягнень техніки, атомної енергії, використання бензину тощо або, як свідчить приклад (14), у бажанні подорожей до далеких країн.

(14) *Nun gut, innerlich bin ich ja schon längst raus. Nur äußerlich bin ich noch hier. Und damit bin ich nicht allein. Fernweh haben scheinbar viele* [286];

8) **Aussteiger із субкультури, секти**. Соціокультурний маркер – прагнення з багатьох причин залишити альтернативну соціальну групу, релігійну організацію тощо та знову інтегруватися в суспільство: “<...> *in die Gesellschaft wieder voll einzusteigen* [276]”. Передусім, це представники (нео)нацистської субкультури, повії, члени сект “Дванадцять племен” та

“Сайєнтологія”, люди, котрі хворіли й певний час перебували за межами суспільства, напр. душевнохворі, наркомани.

(15) *“Jeder Aussteiger ist ein Gewinn für unsere Gesellschaft”, sagte Innenminister Markus Ulbig (CDU)* [Der Focus, 09.08.2015 (online)];

(16) *Sklaven-Arbeit und zerstörte Existenzen: Scientology-Aussteiger haben über ihre Zeit in der Sekte gesprochen* [Der Focus, 17.04.2015 (online)];

Із вищенаведених прикладів (15, 16) видно, що для суспільства важлива інтеграція цього підтипу, оскільки в сектах і (нео)нацистській субкультурі принижено людську гідність та недотримано моральні норми.

9) ***Aussteiger із країни.*** Соціокультурна особливість – виїзд закордон із метою пошуку нової роботи, нових відчуттів, можливостей або ведення бізнесу (17). До цього підтипу належать колишні банкіри, які відкривають ресторанный бізнес, пивоварню або ж колишні хіпі, котрі хочуть пригадати свою молодість, та ін. Наприклад, Р. Лі відкрив у хіпі-бухті пивоварню, яка користується попитом завдяки місцевій рослині, що надає пиву неповторного смаку (17).

(17) *Reuben Lee in der Hippiebucht Golden Bay macht mit einem Bier Furore, dem ein einheimischer Busch den einmaligen Geschmack verleiht* [Der Spiegel, 03.07.2013 (online)].

Серед підтипів “Aussteiger” виокремлюємо дві основні групи *Aussteiger*: 1) ті, які прагнуть залишити суспільство; 2) ті, котрі хочуть повернутися до звичайного життя. Така спрямованість особистості зумовлена мотивами *Aussteiger*.

1.1.2. Мотиви виникнення *Aussteiger*. Девіантна поведінка, відчуження, конфлікт – поняття, зумовлені потребами (внутрішніми стимулами активності особистості), що є важливим критерієм аналізу виникнення *Aussteiger*.

Потреба – це рушійне джерело активності людини, спрямованої на її задоволення, яке супроводжується суб’єктивним потягом до відчуття приємності або, навпаки, відсторонення від відчуття неприємності, болю. Потреба – це внутрішній психологічний стан людини, відчуття нестачі чогось. Цей стан регулює активність, стимулює діяльність, спрямовану на

здобуття того, чого не вистачає [275]. Нестача чогось викликає потребу в зміні цінностей, разом із якою суспільство отримує нові назви: раніше німецьке суспільство називали «Generation X», «Generation Next», тепер – «Generation V». Літера V символізує початок слів на позначення основних цінностей: Verantwortung (відповідальність), Verlässlichkeit (надійність), Vertrauen (довіра) [283; 285; 287].

Американський соціолог та психолог А. Маслоу пропонує ієрархію цінностей [119], яку зображує у формі піраміди. Людина в житті керується спершу базовими потребами (фізіологічними та соціальними, екзистенціальними), у випадку якщо такі задоволені, вона переходить до вищих (соціальних, престижних, духовних). Потреби *Aussteiger* перебувають у вищеназваній піраміді на вершині, оскільки *Aussteiger* мають переважно духовні потреби – самовираження.

Спрямованість особистості *Aussteiger* визначається ціннісними орієнтаціями та потребами й розкриває її ставлення до довкілля та самої себе.

Діяльність *Aussteiger* спрямована на пошук сенсу життя, який розглядаємо як фактор, що визначає “загальну спрямованість життя суб’єкта” [104, с. 250]. В ієрархії базових потреб А. Маслоу необхідність сенсу життя проявляється в самореалізації. “Людина повинна бути тим, чим вона може бути” [119, с. 68]. Уявлення про сенс життя, обумовлені культурою, відображаються в лексичній системі мови [48, с. 162]. Пошук сенсу життя є інваріантною складовою для вищевикремлених підтипів *Aussteiger*. Пошук простого способу життя, як свідчить дискурсивний контекст (18), для кожного означає щось інше. Найважливіше рішення в житті полягає в зміні менталітету, способу мислення (19).

(18) *Auf meiner Reise traf ich dann viele andere Menschen, deren Lebensformen und Motive fürs Aussteigen sehr unterschiedlich waren. “Unangepasst” zu leben ist fast immer mit materiellem Verzicht verbunden, das einte alle: das einfache Leben. Auch wenn für jeden Einzelnen “einfach” etwas anderes bedeutete* [209, с. 13].

(19) *Die größte Entscheidung Deines Lebens liegt darin, dass Du Dein Leben ändern kannst, indem Du Deine Geisteshaltung änderst* [277].

Розглянемо історико-соціокультурні фактори виникнення досліджуваного поняття в німецькомовному суспільстві.

Я. Гросарт наводить такі причини для виходу з різних структур: палке бажання до простого способу життя, пошук сенсу у своїх вчинках, ведення натурального господарства та прагнення до відповідальності [209].

У підручнику *Sprechen. Schreiben. Mitreden* запропоновані такі можливі причини виникнення *Aussteiger*: конфлікти з існуючими нормами, невдоволення суспільними реаліями, відчуття загрози (екологічної чи природної катастрофи), відчуття замкнутості, пошук нового задовільного способу життя й нових шансів [207, с. 240].

Отже, до **мотивів виникнення *Aussteiger*** відносимо:

1. **Відновлення внутрішньої рівноваги.** Як свідчить матеріал дослідження, для *Aussteiger* важливо віднайти втрачені цінності, мати високі ідеали, реалізувати власні цілі та зберегти свою свободу. Із прикладів (20, 21, 22) очевидно, що *Aussteiger* цінують єдність, життя на природі, послідовність, віру, духовність, свободу. Кожна людина рано чи пізно задумується про старість, коли матиме змогу проаналізувати власні вчинки й оцінити правильність життєвого шляху (23). Сабіна, наприклад, обрала сільський будиночок і змогу пригостити дітей та внуків пирогом.

(20) *Hoffen wiederzufinden, was ihnen verloren gegangen ist: Gemeinschaft, ein naturverbundenes Leben, Konsequenz, Glauben, Spiritualität, Freiheit* [209, с. 11];

(21) *Im Verlauf der Reise auf hohe Ideale und eigenwillige Konzepte treffen* [209, с. 11];

(22) *<...>, denn ich war nicht hier auf der Insel, um die Freiheit des Himmels zu suchen, sondern die Freiheit des Menschen* [209, с. 15];

(23) *Sabine fragte sich, wo sie sich als alte Frau sehen wolle in vierzig Jahren, und der naive Wunsch, dann in einem Garten vor einem Landhaus zu sitzen und Kinder und Enkel mit Kuchen zu bewirten, war am stärksten* [209, с. 23].

2. **Вихід із сірої маси.** *Aussteiger* прагнуть виділитися, бути поза загальними рамками, поза мейнстрімом (24), піти іншим життєвим шляхом, який радикально відрізняється від громадянського (25).

(24) *Lebenswelt jenseits des Mainstreams* [209, с. 11];

(25) *Früh einen radikal nicht bürgerlichen Weg gehen* [209, с. 2].

3. **Потреба в природному спілкуванні.** Мотиви та орієнтири в сучасному житті стали хибними, наші дії не мають сенсу, нема місця для змістовного спілкування, проте мало хто над цим задумується, ставши маріонеткою, котра не може вижити без розкошів і комфорту (26). *Aussteiger* – єдині, хто спроможний об'єктивно оцінити ситуацію й обирає просте життя, у якому перебувають у гармонії фізична праця й спілкування з природою (27). Приклад (28) ілюструє, що відчуття щастя виникає, коли можна вимкнути телефон і бути поза зоною досяжності.

(26) *Wenn jemand nach dem Sinn unseres Tuns fragt, lacht man das weg als esoterische Anwendung. Ist aber noch genug Raum fürs Leben? Für Beziehungen? Wer trägt eigentlich Verantwortung? Aussteiger?* [209, с. 11];

(27) *Ostvorpommerns verlassene Höfe und das weite Land mussten Menschen anziehen, die wieder von der freien Feldarbeit träumten, <...> die hierhergezogen waren, um ihren flachen Fernseher und ihre goldene Verbeamtungsurkunde und ihre Zahnzusatzversicherung über Bord zu werfen, damit Freiräume entstehen, die wieder vom Leben ausgefüllt werden können* [209, с. 16];

(28) *Ich sprach auf die Mailbox meines Handys, ich sei für ein Vierteljahr verreist und nicht erreichbar. Nicht erreichbar! Dem kleinen Piepmatz diesen Satz ins Ohr zu sprechen, den "Aus"-Knopf zu drücken und es ernst zu meinen, das brachte ein Glücksgefühl* [209, с. 18].

4. **Бажання жити в селі.** Приклад (29) показує, що просте життя в селі має низку переваг: пошук яєць у стайні, садіння дерев, доїння кози, вирощування зелені та захід сонця. *Aussteiger* уважають фізичну працю вічною, істинною. Вона підтримує організм у тонусі, до неї згодом усі повернуться, оскільки розчаруються в сучасному суспільстві (30).

(29) *Ist das einfache Leben nicht besser? Hühnereier suchen im Stall am Morgen? Löcher buddeln für den Apfelbaum? Ziegenmilch aus dem Euter zapfen? Glückliche im Kräuterbeet? Sonnenuntergang am Kröteiteich* [209, с. 11];

(30) *Alle seinen Gedanken kreisten um die Idee, dass nur die Landarbeit mit Muskelkraft nachhaltig sei und wir alle bald dahin zurück müssten* [209, с. 23].

5. **Розчарування в громадянському суспільстві.** Приклади (31, 32) демонструють, що *Aussteiger* ізолюють себе від насильства (*Gewalt da draußen*), стрімкого пристосування. Таке відчуження вказує на трагічний розрив із громадянським суспільством, коли нема іншого виходу (33).

(31) *Dieses Ganz-klein-Werden vor dieser Gewalt da draußen ist wunderbar* [209, с. 26];

(32) *Ich wollte mich lösen von den Dingen, die alle taten. Von der rasanten Anpassung* [209, с. 23];

(33) *Da ist ein Ausstieg oft eine tragische Abnabelung, ein Bruch mit der bürgerlichen Welt, wenn keine Alternative mehr gesehen wird* [209, с. 13].

6. **Особистий розвиток.** *Aussteiger* змінюють напрям навчання чи професію, якщо мають негативний професійний досвід, бачать перспективу в іншому місці або надають перевагу сім'ї (34).

(34) *Wie schwer fällt es Studenten, das Studium abzubrechen? Wolters: Aussteigern, die schon eine berufliche Perspektive oder ein Jobangebot haben und sich dafür entscheiden oder die vorübergehend wegen familiärer Belastung aufhören oder die eine Studienerfahrung gemacht haben, die sie so nicht fortsetzen wollen, fällt die Entscheidung gar nicht so schwer* [Die Zeit, 25.11.2013 (online)].

7. **Прагнення самому приймати рішення** спричинене запрограмованістю сучасного ділового світу, надмірним робочим навантаженням та постійно зростаючими вимогами. *Aussteiger* хочуть самі приймати важливі рішення, утілювати ідеї в життя та нести за це відповідальність (35).

(35) *Ich wollte Entscheidungen treffen, meine Ideen umsetzen und dafür langfristig verantwortlich sein* [Die Zeit, 29.12.2013 (online)].

8. **Відповідальність за вчинки.** *Aussteiger* розглядаємо як соціально, культурно, екологічно свідому особистість, яка наперед бачить негативний вплив науково-технічного прогресу на культуру міжособистісного спілкування, стан навколишнього середовища та споживацьку залежність

сучасного громадянина. *Aussteiger* прагнуть нести відповідальність за свої вчинки та не завдавати шкоди навколишньому середовищу (26).

9. **Утеча від метушні.** Сучасна людина втомлюється від тиску, який на неї чинить розвинене суспільство. Як видно з прикладів (37, 38), *Aussteiger* прагне тиші, тепла та спокою й утікає від метушні.

(37) *Doch es ist nicht das Geld allein. Kielhorn hat genau wie immer mehr Aussteiger aus dem Westen die Atmosphäre, das Lebensgefühl von Hermannstadt angezogen. Weniger Hektik, mehr Wärme zwischen den Menschen, doch dazu dieses Ernste, sogar Strenge der Sachsen* [Die Zeit, 22.08.2012 (online)];

(38) *Er wollte weg vom Gekreische der Stadt, der Vollgasgesellschaft und der bimmelnden Welt: Marc Bielefeld ist ausgestiegen* [Der Spiegel, 04.11.2013 (online)].

10. **Стрес та проблеми на роботі.** Розвиток суспільства відбувається шаленими темпами, через що не кожен може встигнути реалізувати себе. Серед основних вимог, які виокремлені з прикладів (39–41), – мобільність, активність, постійна досяжність, здатність до компромісів, повна віддача на робочому місці та практична відсутність вільного часу. Яскравим прикладом цього мотиву є К. Вульф, котрий був змушений залишити кар'єру внаслідок зовнішнього тиску та негараздів на роботі.

(39) *Die Menschen müssen Kompromisse eingehen, wenn sie von ihrem Einkommen noch so gut leben wollen, wie sie es gewohnt sind* [209, с. 2];

(40) *Sie müssen Mobilität versprechen, Überstunden machen, auf Familie und freie Zeit verzichten* [209, с. 2];

(41) *Der Internist schickt den Mann mit dem zupackenden Händedruck ins Krankenhaus, Verdacht auf Darmkrebs. Doch es ist die Psyche* [Der Spiegel, 13.08.2013 (online)].

11. **Об'єднання Німеччини** викликало в більшості німців духовне піднесення та радість. Проте для деяких жителів тодішньої НДР, які звикли жити за радянськими законами, це означало корінні зміни у всіх галузях життя: політиці, економіці, менталітеті (42). Виховані в соціалістичних традиціях, вони не всі могли брати активну участь у перетворенні НДР у ФРН, оскільки

цей процес довготривалий і вимагає гнучкості, рішучості. Для них об'єднання означало моральний спад (43).

(42) *Sie war zweiunddreißig, Ostberlin in Aufbruchsstimmung, aber sie kam schnell zu der Auffassung, dass sie im falschen Boot saß: zu alt und zu gebunden, um mit aufzubrechen* [209, с. 22];

(43) *Sie waren typische Wendeverlierer, 1989 begann für sie der materielle Abstieg* [209, с. 22].

12. **Гроші** як засіб здійснення економічних ринкових відносин переросли в найважливішу цінність, яка не має майбутнього (44), що дуже добре розуміють *Aussteiger*.

(44) *Der Grund, warum ich kein Geld mehr benutze, ist einfach, weil ich klarsehe, dass es keine Zukunft hat* [209, с. 10].

13. **Обмежена кількість ресурсів**. Із прикладів (45, 46) видно, що поклади корисних копалин поступово зменшуються (особливо запаси нафти, від якої залежить благополуччя), а міські структури можуть бути зруйновані комп'ютерним вірусом.

(45) *Gründe fürs Aussteigen haben die Leute viele, etwa Endzeiterwartungen in einer Welt, in der Rohstoffe knapp werden und deren immer komplexere städtische Strukturen mit einem Computervirus ins Chaos gestürzt werden können* [209, с. 12];

(46) *Die Energiewende zeigte sich blühend, sie erinnerte daran, dass das Erdöl nicht ewig sein würde <...> der Wohlstand vom Öl abhing, war ja sonnenklar* [209, с. 20].

14. **Інтернет**, що заповнив усі сфери життя та поряд зі всіма своїми перевагами забирає більшість вільного часу, перетворює реальний світ на віртуальний. Саме це спонукає нас поринути в просте життя з реальними людьми й живим спілкуванням. Наприклад (47):

(47) *Hätte es das Internet noch nicht gegeben, wäre es für einen Menschen in Grünz kaum möglich gewesen, nicht zum Hinterwäldler zu werden* [209, с. 21].

Отже, головні мотиви виникнення *Aussteiger* – це прагнення до самореалізації, самовираження, що потребує вербальної саморепрезентації суб'єкта, який вступає в комунікацію із соціумом. Таке прагнення виступає

інваріантним складником *Aussteiger* як соціального типу. Варіативний компонент зумовлений індивідуальними способами самореалізації, що проявляється в підтипах досліджуваного ЛК типу. Інструментом взаємодії *Aussteiger* та суспільства постає дискурс аргументації. Керуючись потребами, людина змушена використовувати для їх реалізації свої мовні можливості. Звертаючись до когнітивно засвоєного й ментально закріпленого інформаційного тезаурусу, індивідум вибирає в ньому необхідний кластер понять та концептів, утілює їх у мовні формули й особливим чином структурує своє мовлення, занурюючи ці формули в комунікацію, створюючи відповідний дискурс для певної потреби або для декількох потреб відразу [163, с. 101].

1.2. *Aussteiger* у лінгвокультурології

Питаннями взаємозв'язку мови та культури, мови й етносу, мови та народного менталітету займається лінгвокультурологія – галузь лінгвістики, яка розглядає чотири елементи: мову, культуру, людину (суспільство) і дійсність [116; 164; 166; 169; 212; 216; 217; 255; 259; 260]. Дослідження мови в аспекті лінгвокультурології дає змогу проаналізувати лінгвокультурні особливості певної нації, виявити її етносвідомість та мовомислення, описати культурні компоненти в семантиці текстів [122, с. 113]. А. Й. Паславська зазначає, що культура та інтеркультуралістика перетворилися на кодові слова сучасності [132, с. 139].

Для обґрунтування теоретичних положень і достовірності дослідницьких висновків застосовуємо положення, розроблені в працях із теорії міжкультурної комунікації (Е. Сепір, Ф. С. Бацевич А. Д. Белова, А. Вежбицька, В. В. Воробйов, В. А. Маслова, З. Д. Попова, І. С. Шевченко та ін. [15; 17; 42; 49; 113; 116; 138; 166; 178; 242; 272]). Р. С. Помірко визначає міжкультурну комунікацію як процес спілкування (вербального й невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних і соціальних лінгвокультурних спільнот,

зазвичай послуговуються різними ідіоетнічними мовами (або різними соціальними діалектами однієї мови) [137, с. 24]. Оскільки *Aussteiger* є лакунарним поняттям у багатьох культурах, то його правильне трактування необхідне для успішної міжкультурної комунікації.

Розвитком теорії МО в межах лінгвокультурології є теорія ЛК типажів, яка синтезує досягнення таких наук, як лінгвістика, літературознавство, соціологія, психологія й культурологія [63, с. 56]. З інтегруванням досягнень лінгвоконцептології та лінгвоперсонології, теорія ЛК типажів описує й моделює так звані “концепти типізованої особистості” (В. І. Карасик). Такий аналіз уможлиблює виявлення ціннісних домінантів культури, пильніший погляд на національну картину світу її носіїв, визначення того, яким чином функціонування того чи іншого культурного утворення (типажу) відображається безпосередньо в мові. У кожній культурі виокремлюються ЛК типажі, “впізнавані образи представників певної культури, сукупність яких відповідає культурі того чи іншого суспільства” [83, с. 8].

ЛК типаж – це типізована особистість, упізнаваність якої відбувається за рахунок певних специфічних характеристик вербальної й невербальної поведінки та ціннісної орієнтації [82, с. 105].

У російському мовознавстві досліджено такі типажі, як “інтелігент”, “російський купець”, “російський чиновник”, “американський супермен” (В. І. Карасик [88]), “гусар”, “декабрист”, “буржуа”, “грязетка”, “французький модник” (О. О. Дмитрієва [63]), “чиновник” (І. В. Щеглова [180]), “англійський чудак” (Л. В. Бондаренко [22]), “британський дворецький” (Т. В. Бондаренко [23]), “зірка Голлівуду” (Л. П. Селіверстова [146]), “рокер” (М. Б. Ворошилова [50]) та ін. [3; 56; 105; 128; 182]; в українському – “елітарна мовна особистість” (Є. М. Санченко [142]), “маклер” (І. В. Змійова [76]), “чиновник”, “козак” (Т. М. Сукаленко [159]), “неформал” (І. Б. Бордуляк [38]), “*der deutsche Bürger*” (О. В. Дорошенко [64]), “англійський дивак” (К. О. Ахтирська [10]). О. П. Дубчак виділила узагальнені образи “кум” та “сват” як ЛК типажі української мови [65], В. М. Стуліна – ЛК типажі “божевільний геній”, “номад”, “чоловік-

андрогін”, “фригідна жінка”, “мати-тиран” у німецькому постмодерніському дискурсі [158].

МО в аспекті типізованої лінгвокультурної своєрідності комунікативної поведінки стає ЛК типажем. Це – особливий тип лінгвокультурних концептів, важливі характеристики якого полягають у типізованості певної МО, значущості цієї особистості для лінгвокультури, наявності ціннісного складника в концепті, що фіксує МО, можливості її як фактичного, так і фікціонального існування, конкретизації в персонажі художнього твору, спрощеної та карикатурної репрезентації, опису за допомогою спеціальних прийомів соціолінгвістичного й лінгвокультурологічного аналізу [62, с. 72].

Матеріалом дослідження ЛК типажу В. І. Карасик та інші науковці [63; 85; 181] називають будь-який контекст, що містить відомості про нього: художні твори, прецедентні тексти, джерела засобів масової інформації (далі – ЗМІ), словникові дефініції, художні фільми, інтернет-форуми й чати, дані анкетування респондентів й ін. Матеріалом дослідження *Aussteiger* слугують словникові дефініції, джерела ЗМІ, дані анкетування й художні твори.

Як основні критерії для виокремлення ЛК типажів О.О. Дмитрієва пропонує розглядати ознаки, які є вагомими для характеристики особистостей, а саме: 1) соціальний клас (належність типажу до пануючої чи непануючої групи суспільства), напр. *дворянин* і *селянин*, 2) територіальна ознака (місцевість, на якій проживає типаж), напр. *москвич*; 3) ознака події (подія, на основі якої виділяється типаж), напр. *декабрист*, *блокадник*, *якобинець*; 4) етнокультурна унікальність (ендемичність типажу, його приналежність до певної культури), напр. *козак*; 5) трансформаційність (прив’язаність типажу лише до конкретного історичного періоду чи його переосмислена модифікація в наступні періоди), напр. *декабрист* і *гусар*. Ці ознаки взаємодоповнювані [63, с. 3, 6]. ЛК типаж “*Aussteiger*” не апелює до певного соціального класу, оскільки його представники можуть мати різне класове походження та проживати на різній території: у місті чи селі, у

Німеччині або за кордоном. Натомість виникає типаж на основі певної події – виходу із суспільних, політичних і соціальних структур. Цей типаж має етнокультурну унікальність – існує в німецькій лінгвоспільноті. *Aussteiger* характеризується широкою експансією в різних сферах життя та широким спектром вербалізації саме в німецькій мові. Трансформаційність ЛК типуажу вбачає в історичному розвитку поняття *Aussteiger*, яке розпочиналося з виникненням хіпі й наразі пронизує всі сфери людського буття.

ЛК типуажі характеризуються такими ознаками, як асоціативність, рекурентність, хрестоматійність, широка впізнаваність, знаковість (символічність), яскравість, типовість, прецедентність [63]. Розглянемо *Aussteiger* як ЛК типуаж за вищеназваними ознаками.

Широка впізнаваність обумовлена варіативною інформацією, яка відшукана в Інтернеті, художній автобіографічній літературі за досліджуваною темою.

Рекурентність ЛК типуажу (частотність його мовних репрезентацій у мовленні) є важливим показником його актуальності в когнітивній свідомості народу. Вона відображає не лише мовну, але й когнітивну та лінгвосоціальну актуальність ЛК типуажу [170, с. 79–86.]. За запитом “*Aussteiger*” німецькою мовою пошукова система “Google” дає 515 000 результатів, “Yahoo” – 175 000, “Яндекс” – 38 000 відповідей (станом на 15.02.2015 р.).

Знаковість (символічність) і *яскравість* досліджуваного поняття не викликають сумніву. На запитання анкети про зовнішній вигляд респонденти асоціюють *Aussteiger* із капюшоном, довгим волоссям, дредами, простим, аскетичним одягом.

Типовість Aussteiger полягає в певних стереотипах нетипової поведінки та відмінного способу життя *Aussteiger*, що також спостерігаємо в результатах опитування.

Прецедентність Aussteiger помітна в текстах художньої літератури. За запитом на сайті “Amazon.de” знаходимо 698 результатів (станом на 15.02.2015 р.).

Aussteiger є ЛК типажем, оскільки він відповідає всім вищезазначеним ознакам.

В. І. Карасик виокремлює *статусний індекс* – приналежність людини до певної соціальної групи (за етнічними, віковими, гендерними, освітніми, професійними, майновими та іншими ознаками) [86, с. 3]. ЛК типаж “*Aussteiger*” функціонує в професійному житті, проте не прив’язаний до конкретної професії.

ЛК типаж може залежати від певної видуманої/фікціональної особистості (термін Г. Г. Слишкіна) – персонажа – героя літературного твору, діючої особи. Можливість конкретизуватися в персонажі художнього твору – важлива характеристика ЛК типу: наші уявлення про той чи інший людський типаж уключають цей його вид у світ повідомлень про нього, а при цьому стирається межа між фактом і фікцією [85, с. 235]. Так, *Aussteiger* простежуємо в багатьох художніх книгах (зазвичай маловідомих, напр. Д. Кнехт [218], Е. Валлі, Р. Шмедт [254], Й. Цойнер [263] та ін.) і фільмах “*Into the Wild*”, “*Die Wand*”, “*Eat, pray, love*” та ін., головні герої яких можуть бути прототипічними образами відповідного підтипу – “*Aussteiger* із суспільства”, “*Aussteiger* із міста” або ж “*Aussteiger* із професії”.

Типажі класифікують на історичні й сучасні ЛК типажі. В. В. Дерев’янська виокремлює соціально-класові (*британський колоніальний службовець, вікторіанський джентельмен*) та подієві історичні типажі (*революціонер, декабрист, дуелянт*) [59, с. 21–22]. Серед нинішніх ЛК типажів наявні такі, як *фанат* [84, с. 269–282], *хакер* [111, с. 215–229], *рокер* [50, с. 44–52], *зірка Голлівуду* [146] та ін. ЛК типаж “*Aussteiger*” – безумовно, сучасний, оскільки виник у 60–70 рр. ХХ ст. [294] та з часом набуває нового спектра смислів.

Поряд із вищеназваною класифікацією типажів у дисертаційному дослідженні І. А. Мурзиної запропоновано типологію ЛК типажів за асоціативною ознакою [127]. На думку дослідниці, на асоціативно-образному рівні ЛК типаж є сукупністю ознак, за якими виявляється впізнаваний образ

певної особистості, з одного боку; типаж утілює всі риси, характерні для соціальної чи етнічної групи, яка є його референтною основою – із другого. ЛК типаж “Aussteiger” є дисперсним, оскільки асоціюється з численною соціальною групою та може бути впізнаним як із позицій групи *Aussteiger*, так і індивідуальних оригінальних проявів досліджуваного поняття.

У теорії аналізу ЛК типажів В. І. Карасик й О. О. Дмитрієва співвідносять поняття “ЛК типаж” з іншими, які належать до комунікативної поведінки людини: “роль”, “амплуа”, “персонаж”, “імідж”, “стереотип” та “мовний портрет” [83].

У визначенні відмінностей ЛК типажу від *ролі* В. І. Карасик й О. О. Дмитрієва зауважують, що набір певних рольових реакцій – лише часткова його характеристика. Поведінкові реакції типажу відрізняються від рольових приписок більшою кількістю суб’єктивних, особистісних факторів [83]. *Aussteiger* виконують роль індикатора суспільного, економічного, політичного розвитку та морального рівня суспільства.

Амплуа – різновид ролі, її індивідуальна, особистісно забарвлена презентація. Типаж об’єктивніший, він не є самопрезентацією [83]. Єдина точка дотику понять “типаж” та “амплуа” – це типізованість відносно образів людей. *Aussteiger* можуть виступати, наприклад, в амплуа бізнесмена, котрий відкрив невелику пивоварню в бухті хіпі.

На відміну від *персонажа* типаж не завжди конкретизується в художньому творі. Він виступає узагальненням реально існуючих або видуманих осіб, стає персонажем тільки тоді, коли відображається у свідомості автора або наратора. Персонажу не обов’язково бути типажем, оскільки не всі персонажі є узагальненим образом [83]. *Aussteiger* виступає персонажем у книгах та фільмах, у яких ідеться про відмінний від загальноприйнятого спосіб життя або про пошук своєї ідентичності й унікальності.

На думку В. І. Карасика та О. О. Дмитрієвої, поняття *імідж* та *типаж* мають точки дотику. Обидва формують систему цінностей,

характеризуються великим ступенем образності й типізації. Проте імідж спрощує особистісний образ, навмисне висвітлюється лише одна з його характеристик. “Якщо імідж формується свідомо, є інструментом для обробки суспільної думки <...>, то типаж виникає стихійно в результаті розвитку суспільства” [83, с. 20]. *Aussteiger* – стихійно сформоване явище на найвищому щаблі розвитку німецького суспільства.

Стереотип, як і ЛК типаж, характеризується ознаками узагальненості, стійкості, емоціональної забарвленості та оцінності. Стереотипні уявлення входять у поняття “лінгвокультурний типаж”, оскільки він є узагальненням. Проте, “на відміну від стереотипу, ЛК типаж прив’язаний до реальної або існуючої колись чи фікціональної особистості” [83, с. 14]. ЛК типаж, крім стереотипних ознак, містить об’єктивні типізації, які обумовлюють його як явище.

Мовленнєвий портрет, який досліджували Т. Г. Винокур, Т. А. Івущкіна та ін. [41; 77], описує особливості комунікативної поведінки індивідуальної чи колективної особистості. Створення мовного портрета характеризується описом специфіки мовлення особистості. На думку В. І. Карасика та О. О. Дмитрієвої, саме особливості використання ними мовних одиниць, а також паравербальна поведінка (жестово-мімічні характеристики, вибір дистанцій у спілкуванні) дають підставу говорити про приналежність “портретованого” до певної соціальної групи. Опис мовленнєвого портрета й дослідження ЛК типажу – явища схожі, проте все ж не тотожні [83]. Мовленнєві характеристики типізованої особистості – лише частина прояву типажу. Мовленнєве портретування корисне для його моделювання, проте це не головне завдання дослідження.

У пропонованій роботі розглядаємо ЛК типаж як різновид концепту [82].

Із кінця ХХ ст. наукові розробки філологів (Ю. С. Степанов, Д. С. Лихачов, Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик та ін. [7; 8; 80; 81; 106; 109; 130; 156; 157; 175]) спрямовано на виявлення мовної сутності феномену “концепт”. На сьогодні про культурні концепти сказано багато: наявні численні визначення терміна

(Н. Д. Арутюнова, Д. С. Лихачов, Ю. С. Степанов, В. П. Нерознак [8; 109; 157; 129]); встановлено його лінгвокультурологічний статус (А. Д. Белова, В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов, С. Г. Воркачов, В. В. Красних, В. А. Маслова й ін. [17; 46; 80; 97; 116; 136; 140; 141; 153]); визначено його місце в аналізі зв'язку мови та культури (М. Ф. Аліференко, І. О. Голубовська, В. І. Карасик, В. А. Маслова, О. О. Селіванова, Ю. С. Степанов, В. В. Ужченко [1; 52; 81; 88; 116; 144; 145; 157; 168]); запропоновано різні класифікації й типології концептів (В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін, А. П. Бабушкін [11; 81; 152; 153]); встановлено відмінності між “концептом” та іншими лінгвокультурологічними термінами: “лінгвокультурема” (В. В. Воробйов [49]), “міфологема” (В. Н. Базилев [12]), “логоепістема” (Е. М. Верещагін [43]); виокремлено елементи концепту (Ю. С. Степанов, В. І. Карасик [81; 156]); досліджено способи його актуалізації в мові (А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, В. М. Телія [42; 47; 165]) й ін.

Попри посилену увагу “концептовітів” до проблем концептології, актуальним залишається питання про мовний статус концепту, а предмет концептуально-культурологічного напрямку продовжує розширюватися. Термін “концепт” – міждисциплінарне поняття, що виходить за межі лінгвістики, характеризується абстрактністю та психологічною сутністю.

С. А. Аскольдов у статті “Концепт і слово” стосовно проблем концептології сформулював питання про мовне вираження концепту, думки про його природу й ступінь вербалізації [9, с. 267–279]. Відбувся перегляд традиційного логічного розуміння концепту на користь його психологізації та визнання когнітивної сутності. На переконання С. Г. Воркачова, “з визнання концепту планом змісту мовного знака впливає, що він уключає, крім предметної співвіднесеності, усю комунікативно значущу інформацію” [45, с. 68]. У семантичний склад концепту входить уся прагматична інформація мовного знака, пов'язана з його експресивною та іллокутивною функціями [156, с. 41]. У якості одного із суттєвих елементів структури концепту С. Г. Воркачов називає “культурно-етнічний компонент, що визначає специфіку семантики одиниць природної мови

й відображає мовну (наївну) картину світу її носіїв” [45, с. 68]. О. О. Селіванова дає таке визначення *концепту*: “інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам’яті, яка містить сукупність знань про об’єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п’яти психічних функцій свідомості й позасвідомого” [144, с. 256].

З урахуванням усіх поглядів сучасного розуміння терміна *концепт*, а саме його когнітивної природи, мовної вираженості і приналежності до культурно маркованих сутностей, візьмемо за основу визначення концепту, запропоноване В. І. Карасиком: “*Концепт* – це багатомірне смислове утворення, яке має образний (фреймовий), описовий (поняттєво-дефініційний) та ціннісний виміри” [80, с. 75–80]. Відповідно до сказаного вище, концепт – це певне абстрактне ціле, що складається з трьох компонентів: образного, поняттєвого й ціннісного. Ціннісний складник є найяскравішим носієм культурної інформації. Додамо, що ціннісне начало в концепті основоположне.

Поняттєвий складник концепту заснований на фактичній інформації й становить сукупність ознак, які приписуються реальному чи уявному об’єкту [151].

Концепт повинен актуалізуватися в мові, саме в цьому виявляється його мовна сутність. Крім *імені* концепту існує велика кількість інших вербальних засобів, за допомогою яких концепт “закріплюється в мові”. Одним зі способів актуалізації концептів у мові О. О. Дмитрієва називає прецедентні тексти та характеризує їх як лінгвокультурні, що складаються з “культурно-маркованих одиниць і виражають у концентрованому вигляді відомості про культуру певного народу” [61, с. 147–151]. Отже, прецедентні тексти містять ціннісні доміанти, за якими визначається тип тієї чи іншої культури.

Розрізняють лінгвокогнітивні й лінгвокультурні концепти. Перші – це ментальні утворення, які містять типізуючі фрагменти досвіду, що зберігаються в пам’яті людини. Типізованість цих одиниць зміцнює уявлення у вигляді різних стереотипів, а їх усвідомлення дає можливість передати інформацію про них іншим людям, їх значущість закріплює в

індивідуальному та колективному досвіді важливі характеристики дійсності. Специфіка лінгвокультурних концептів полягає в тому, що вони містять культурно марковану ознаку, суттєву для розуміння того чи іншого етнічного об'єднання, наприклад: “Воля”, “Доля”, “Справедливість”, “Свобода”, “Час”, “Совість” й ін. [4–6; 81].

Слід зауважити, що лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підходи до розуміння концепту не є взаємовиключними: концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда – вихід до концептосфери соціуму, а отже – на культуру, а концепт як одиниця культури – фіксація колективного досвіду, який стає досягненням індивіда. Ці підходи різняться за векторами щодо ставлення до індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це спрямованість від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт від культури до індивідуальної свідомості [81, с. 139]. Серед прихильників першого підходу – С. А. Жаботинська, О. О. Селіванова, М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф та ін. [21; 67; 99; 103; 144]; другого – І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, А. Вежбицька, В. А. Маслова, Ю. С. Степанов та ін [42; 53; 71; 117; 157].

М. М. Болдирев підкреслює, що за концептом можуть стояти знання різного рівня абстракції, а також його формати (певна форма або спосіб представлення знань на мислинневому чи мовному рівнях): 1) конкретно-чуттєвий образ; 2) уявлення, схема, поняття, прототип [21]. Лінгвокультурні концепти також піддаються класифікації. Наприклад, до низки особливих лінгвокультурних концептів відносять колективні уявлення про особистості, сукупні образи, типажі [181, с. 19]. Зіставлення типологій когнітивних і культурних концептів демонструє наявність корелятивів: *прототип* як різновид когнітивного концепту та *типаж* – різновид лінгвокультурного. Прототип – категоріальний концепт, який дає уявлення про типового члена певної категорії (визначення М. М. Болдирева).

Сукупність концептів утворює **концептосферу** мови, у якій концентрується культура нації. “Національна концептосфера включає наївну

картину світу цієї мови, що формує образний складник концептів, національну систему цінностей, яка утворює оцінний компонент концептів і певну суму інформації, необхідну для успішного спілкування в межах певної культури” [152]. Дослідження національної концептосфери особливо важливе з погляду ефективності комунікації, тому концептологія як дисципліна тісно увійшла в теорію міжкультурної комунікації.

Отже, межуючи з іншими базовими поняттями лінгвокультурології (МО та концептом), ЛК типаж є новим і своєрідним мовним феноменом. У нашій науковій розвідці, ми приєднуємось до В. І. Карасика та О. О. Дмитрієвої й розглядаємо ЛК типаж як різновид лінгвокультурного концепту, який аналізує типізовану МО [83].

Актуальність та наукова цінність цієї лінгвокультурної одиниці очевидна: це не лише класифікація особистостей за принципом упізнаваності й культурної маркованості, це також спроба проникнути в концептосферу носіїв своєї чи іншої культури. Оскільки домінуючим началом у концепті є аксіологічне, то типаж – це спроба побудувати шкалу цінностей культури, установити орієнтири поведінки її носіїв.

1.3. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger” у німецькомовній картині світу

Особливості концептосфери *Aussteiger* зумовлюють використання мовних засобів. За В. фон Гумбольдтом, характер нації позначається на характері мови, що демонструє об’єднану духовну енергію й утілює своєрідність усього народу; мова виражає бачення світу. Це не просто відбиток ідей народу [57].

ЛК типаж “Aussteiger” як концепт корелює з поняттями “ККС” та “МКС”. МКС – основа мовного втілення, словесна концептуалізація сукупності знань про світ. Лінгвісти вважають, що дійсність “проектуються” концептуалізатором у семантику природної мови, створюючи МКС [108]. Під

МКС розуміють сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність, тобто подання предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [144, с. 365].

Матеріальним конструктом, за допомогою якого реалізується ККС, вважається мова. Проте слід зауважити, що ККС лише частково вербалізується, тобто отримує своє відображення в МКС – мовних одиницях різних рівнів [121]. Певна ж частина ККС не може бути вираженою засобами мови й залишається поза її межами на рівні чуттєвого досвіду.

У дослідницькому сенсі для аналізу ККС надаються до виокремлення концепти, їхні конфігурації та профілізації. У ширшому контексті конфігурації концептів конструюються, моделюються й модифікуються людиною безупинно в дискурсі, але при цьому набір констант залишається суворо заданим відповідним комунікативним середовищем і кількісно та якісно стабільним у тих межах, що окреслені дискурсивним узусом. Симетрична прив'язка певних концептів до мовленнєвого середовища – необхідна передумова створення “когнітивної карти дискурсу” [143, с. 240]. Зупинимося детальніше на основних концептах німецької ККС.

Концептуальними домінантами німецької лінгвокультури Б. Нусс називає феномени, які перетинаються й співіснують у вигляді родо-видового комплексу [235]:

LEBENSDRANG: STREBEN, UNRUHE , ENERGIE;

PRINZIPIEN: ORDNUNG, ERNSTHAFTIGKEIT, BEHARRLICHKEIT;

SINN FÜR METHODISCHES: ORGANISATION, GENAUIGKEIT, FLEIß;

WELTSCHMERZ: UNGEWIßHEITEN, ÄNGSTE, ALLZUIRDISCHES.

Сукупність цих домінант утворює загальний контур ККС німецької лінгвокультури [141, с. 109].

Для німецькомовного дискурсу позитивні змісти розгортаються навколо понять VERÄNDERUNG (перетворення), ENTWICKLUNG (розвиток),

ERNEUERUNG (відновлення), ORDNUNG (порядок), TOLERANZ (толерантність), FLEXIBILITÄT (гнучкість) [123], які не зачіпають струни української душі. Певну цінність для німця становить і концепт HERAUSFORDERUNG [123], для якого важко відшукати еквівалент в українській мові. Ці ціннісні домінанти в німецькій лінгвокультурі утворюють плідну ціннісну основу для виникнення та існування досліджуваного ЛК типу. Хоча Німеччина – одна з найбагатших, соціально розвинених та захищених країн світу, сучасні німці називають багато недоліків у бездоганній державі. Це свідчить не про зміну системи цінностей, які ніяк не залежать від їх усвідомлення або реалізованості, а про переосмислення життя з ціннісного погляду. Цінності не можуть переоцінюватися, вони стоять над часом та історією, проте змінюється ціннісна свідомість [133, с. 63].

Особливості німецьких МКС і ККС зумовлюють потребу аналізу менталітету в структурі ЛК типу “Aussteiger”. *Aussteiger* у межах загальнонімецького менталітету мають свій менталітет – *Aussteigermentalität*, який обумовлений своєрідною ціннісною орієнтацією.

Менталітет (франц. *mentalite*, від пізньолатин. *mentalis*) – це спосіб мислення, світосприйняття, духовний настрій, притаманний індивіду чи групі. З. Д. Попова та І. А. Стернін трактують менталітет як спосіб сприйняття й розуміння дійсності, що визначається сукупністю когнітивних стереотипів свідомості, властивих певній особистості, соціальній чи етнічній групі людей [138, с. 9].

Філософи тлумачать поняття *менталітет* як характер думок, сукупність розумових навичок і духовних інтересів, притаманних окремій людині або суспільній групі. Менталітет відображає: 1) етнокультурний досвід якоїсь спільноти; 2) сукупність поглядів та світосприймання її представників; 3) процес інтеріоризації норм, цінностей тощо, які побутують у суспільстві, а також екстеріоризації нових норм, що створюються людьми впродовж суспільної еволюції [162, с. 82–83].

Менталітет статично закріплений завдяки поняттєвому мисленню, на якому він ґрунтується. За допомогою мови та тексту можливо визначити національний характер і дух народу, його ідеали, переконання, які закріплені у свідомості народу [1, с. 83].

Менталітет конкретної особистості обумовлений національним, груповим менталітетом, а також факторами особистого розвитку людини: її освітою, культурою, вихованням, сприйняттям і переосмисленням світу. Груповий менталітет – це особливості сприйняття та розуміння дійсності певними соціальними, віковими, професійними, гендерними й іншими групами людей. Одні й ті самі предметні ситуації по-різному сприймаються представниками різних лінгвокультур. Національний менталітет дає змогу бачити одне, а помічати інше [138, с. 10].

Згідно з дослідженнями зарубіжних учених щодо способів аналізу менталітету надаються до виокремлення три перспективи бачення менталітету [141, с. 138–142]:

1) “ми про себе”, або автостереотипізація, – це модель пізнання етносу крізь призму власного менталітету, що є, по суті, етнічною самооцінкою, що має на меті пошук формули етнічної ідентичності. Автостереотипізація дає змогу не лише помічати й фіксувати найсуттєвіше у своєму національному характері, а й мати моральне право іронізувати та навіть висміювати всі його негативні прояви [141, с. 138]. Серед своїх позитивних характеристик німці відзначають такі: *Fleiß* (старанність), *Genauigkeit* (точність), *Pünktlichkeit* (вчасність), *Ordnungsliebe* (любов до порядку), *Qualitätsarbeit* (якісна робота), *Resistenz gegen Bestechungsgelder* (стійкість проти корупції), *Glaubwürdigkeit* (довірливість), *Verbindlichkeit* (зобов’язаність). Негативними стереотипними уявленнями, які німці наводять самі про себе, є *übertriebener Perfektionismus* (надмірний перфекціонізм), *Sturheit* (упертість), *mangelnde Flexibilität* (нестача гнучкості), *Arbeitsbesessenheit* (одержимість роботою), *Humorlosigkeit* (відсутність почуття гумору), *Besserwisserei* (усеобізнаність),

Griesgrämigkeit (похмурість), *Unfreundlichkeit* (непривітність), *Verschlossenheit* (закритість) [140, с. 142].

На основі різних факторів, А. М. Приходько наводить формулу німецької ментальності, яка складається з таких основних домен: *ORDNUNG* (порядок), *ARBEIT* (робота), *PÜNKTLICHKEIT* (точність), *PFLICHT* (обов'язок), *SPARSAMKEIT* (заощадливість), *GEMÜTLICHKEIT* (затишність), *FLEIß* (старанність) [141, с. 119].

Отже, для німецької ментальності типові любов до порядку, дисциплінованість, чистота, ґрунтовність, які у своїй сукупності утворюють діловитість. Серед інших характерних для німецької ментальності концептів – *SPARSAMKEIT* (ощадливість). Саме це поняття найбільше визначає рівень життя в європейській Німеччині: в одних вона є ефективною та доцільною, в інших межує із жадібністю. *PRAKTIK* (метод) і *KRITIKFÄHIGKEIT* (критичність) дають поштовх до самоаналізу, самоорганізованості, спроможності німців приймати рішення, лише добре зваживши його, ретельно спланувавши, продумавши кожен дрібницю;

2) “ми про них / вони про нас”, у рамках якої здійснюються етнокультурні, етнопсихологічні та етнографічні дослідження [141, с. 104]. Сьогодні великою популярністю в Німеччині користуються твори німецьких емігрантів (В. Камінер, Р. Шамі й ін.), які із погляду іншої ментальності (часто російської та турецької) описують німецьку ККС, особливості німецького менталітету. Дослідження такого матеріалу робить внесок у розвиток теорії міжкультурної комунікації й лінгвокультурології;

3) інтегрована перспектива, яка об'єднує перші дві перспективи. Вона реалізується за принципом контрастного порівняння, такі висловлення виявляються спроможні дати найцікавіші результати [141, с. 104]. *Aussteiger* у цьому плані – ідеальний матеріал для дослідження німецького менталітету, оскільки вони як члени німецької лінгвокультури (перспектива “ми про нас”) перебувають в опозиції до певних складників різних соціальних, суспільних та економічних інститутів (“ми про них”). *Aussteiger* своїми діями й способом

життя, що відрізняються від загальноприйнятих, викликають низку реакцій і висловлювань із боку німецькомовного суспільства (“вони про нас”).

Саме *Aussteiger* сприятимуть виявленню нинішнього світогляду німецького етносу та виокремленню ціннісних домінант (термін В. І. Карасика), які існують у німецькій самосвідомості й визначають німецький етнічний менталітет.

Менталітет *Aussteiger* складається з приналежності *Aussteiger* до загальнонімецького менталітету, що допускає відхилення від норми, характеризується толерантністю. Особливості менталітету *Aussteiger* пов’язані з певним реагуванням індивідів і спільнот на соціальні події, стандартні соціальні ситуації [162, с. 82–88].

На думку німецького соціолога Г. Зіфера (36), менталітет *Aussteiger* пов’язаний із розчаруванням у нормах і цінностях німецького суспільства та технологізації сучасного світу. Причини його виникнення полягають у тому, що сподівання на розвиток технологій не виправдали себе, сучасні науковці визнають межі прогресу.

(36) *Der Grund für diese Enttäuschung, die sich z. B. auch in der Technikfeindlichkeit oder Aussteiger-Mentalität gerade junger Leute niederschlägt, ist offensichtlich ein doppelter: – Nach den Leiderfahrungen von Hunger, Pest, Krieg in den Knappheitsgesellschaften des Mittelalters war die Erlösungserwartung oder auch “nur”-hoffnung auf die “neuen” Ideen, Techniken etc. so groß, daß diese schlechthin überfordert wurden (man wollte letztendlich “den Tod abschaffen”), – Der Anspruch der neuen Wissenschaften, dies langfristig leisten zu können, war ungehemmt. Der Fortschrittsglaube, dem die neuen Wissenschaften selbst anhängen, war schlicht naiv. Erst jetzt erkennen auch die (Natur)wissenschaftler, daß wir an die “Grenzen des Fortschritts” gekommen sind [249, с. 553–554].*

Німецький соціолог, фахівець у галузі розвитку особистості У. Броммер убачає поштовх до розвитку менталітету *Aussteiger* у зміні спектра бачення успішних людей у межах своєї професійної діяльності: від беземоційних працівників до включення почуттів як складників ділового світу (37).

(37) *Lange Zeit glaubten vor allem im Beruf erfolgreiche Menschen – und hier vor allem Männer –, daß Gefühle und alle damit verbundenen Emotionen*

in der „sachlichen“ Arbeitswelt nicht mehr angebracht wären. <...> Mit diesem bewussten Auskalmern eines ganz wesentlichen Teils ihrer Persönlichkeit erlitten aber viele Menschen emotionalen Schiffbruch. Die sogenannte „Aussteigermentalität“ ist auf diesen Prozess zurückzuführendes Phänomen [188, с. 63].

Е. Зандфос, німецький філософ, ставить менталітет *Aussteiger* в один ряд із невдахами, які не розвивають свої таланти, не використовують шанси, упускають можливості розвитку та, як результат, не еволюціонують (38).

(38) Danach ist die Todsünde der Menschen unserer Tage mehr den je, seine Talente zu vergraben, Herausforderungen nicht anzunehmen, Chancen nicht zu nutzen, Entwicklungsmöglichkeiten zu verspielen und sich damit der Evolution zu verweigern, kurz: die Aussteigermentalität jeglicher Provenienz und Schattierung [241, с. 176].

Отже, німецьке суспільство, як і кожне інше, має фонд цінностей та норм поведінки, якими керується в житті. Залежно від історичних, культурних, геополітичних, політичних й інших подій із цього фонду стають актуальними певні цінності, які характеризують менталітет народу в певний період історії. Крім того, кожна людина є індивідуальністю, на створення ціннісної картини світу котрої впливають не лише цінності суспільства, у якому вона живе, а й сім'я, професія, особисті бажання, що визначають пріоритети в житті. Менталітет німців і перегляд особистісних цінностей у сумі дають своєрідну ККС, яка проявляється на рівні МКС.

1.4. Методологія та методи дослідження лінгвокультурного типу „Aussteiger“

ЛК типаж „Aussteiger“ – складне ментальне утворення в сучасній німецькомовній картині світу. Він відображає німецьку МО, зміни в ККС німецької лінгвоспільноти, розкриває особливості культури, економічного, соціального та правового устрою суспільства, які толерантні щодо існування цього явища.

У цій науковій праці опираємося на такі принципи сучасної науки про мову, як **антропоцентризм**, із позицій якого людський чинник пов'язує дискурс і мову діяльністю розуму, зумовленою комунікативними потребами (О. М. Леонтьєв, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, О. О. Селіванова, Ю. С. Степанов, І. С. Шевченко [14; 15; 104; 115; 125; 145; 157; 178]), та **міждисциплінарність**, що дає змогу охопити різні аспекти досліджуваного поняття (В. А. Маслова, В. І. Карасик, І. П. Біскуб [13; 88; 116]). На думку В. А. Маслової, метод когнітивної науки полягає в спробі поєднати дані різних наук, гармонізувати їх і знайти смисл семантичної неперервності [118, с. 56]. І. П. Біскуб визначає міждисциплінарність як основний підхід до вивчення й моделювання різних типів знань у свідомості індивіда в межах когнітивної парадигми [19, с. 108].

Методологічне підґрунтя дисертації становить **когнітивно-дискурсивний підхід** (далі – КДП), із позицій якого ЛК типаж постає як індивідуальне знання, що є осмисленням соціокультурного та в процесі дискурсивної взаємодії індивідів набуває значущості, тобто здатності забезпечувати їхню орієнтуючу взаємодію (О. В. Кравченко, Й. Златьєв, А. П. Мартинюк [75; 96; 115]). КДП має на увазі розгляд мови як явища когнітивного порядку та визнає:

- *тернарність* системного устрою мовних одиниць у патерні “форма – зміст – функція”;
- *функціональність мови й телеологічність мовлення*, що припускає пріоритетність аналізу прагмасемантичної організації її одиниць;
- *гетерофункціональність та альтернативність* засобів вираження одного й того самого змісту, вибір яких диктується інтенціональними настановами мовця;
- *взаємодетермінованість інтра- та позамовних факторів*, що впливають на процеси породження (кодування) й розуміння (декодування) мовленнєвих повідомлень і зумовлюються активізацією різних типів знання;

– синергетичність мовлення, що передбачає використання інтелектуальних і соціопрагматичних важелів для досягнення генеральної мети спілкування – взаєморозуміння, консенсусу;

– інтерактивність процесу спілкування, учасники якого користуються однаковим кодом;

– континуальність мовленнєвої діяльності, вищою формою якої є текст і дискурс, що вимагає між- або мультидисциплінарного підходу до їх наукового осягнення [162, с. 38–39].

КДП дослідження значення й смислу розширює фонову базу семантичного аналізу. Когнітивна семантика розглядає значення мовного знака в його дискурсивних зв'язках [2, с. 77].

Методологічною основою дослідження стало **визначення концепту** як складного ментального утворення, яке має трьохкомпонентну структуру (поняттєву, образну та оцінну сторони) (Н. Д. Арутюнова, С. Г. Воркачов, О. О. Кубрякова, В. В. Красних, Ю. С. Степанов, А. М. Приходько, О. О. Селіванова та ін. [7; 45; 97; 140; 141; 143].

Для нашого дослідження важливе припущення, що концепти не прив'язані до окремих мовних виразів, а виникають за способом зв'язку окремих його конститuentів [215]. “Поверхове утворення значення відбувається <...> за сумою семантичної дії текстових елементів, кожен із яких не ілюструє значення, яке виникає з усього текстового обсягу. Це так званий феномен значеннєвої конституції без експліцитного найменування [206, с. 214]”, який у нашій розвідці стосується таких слів: *Auszeit, Sabbatical, Reise zum Ich, Besinnungswochen* та ін.

Для дослідження ЛК типу жукладемо в основу алгоритм аналізу концепту, запропонований В. І. Карасиком, і виокремлюємо в складі концепту три складники: поняттєвий, образний, оцінний.

В. І. Карасик пропонує такі дослідницькі процедури: 1) семантичний аналіз ключових слів концептів; 2) етимологічний аналіз цих слів; 3) семантичний аналіз вторинних, асоціативних значень слів, що втілюють

концепти; 4) інтерпретативний семантичний аналіз контекстів, у яких уживаються слова й словосполучення, що позначають та виражають концепти; 5) інтерпретативний культурологічний аналіз асоціацій, які пов'язані з певним концептом; 6) інтерпретативний аналіз ціннісно-маркованих висловлювань (приказок, афоризмів, цитат), що виражають певні концепти; 7) аналіз коротких творів, написаних інформантами на тему, яка відповідає змісту досліджуваного концепту; 8) аналіз асоціативних реакцій інформантів на вербальні позначення концепту [80; 81; 85].

Н. В. Крючкова розглядає такі різновиди аналізу лексики різного об'єму та типу, які вербалізують концепт:

- 1) аналіз синонімічного ряду ключового слова, що дає змогу акцентувати диференційні ознаки концепту, які виявляються в зіставленні ключової лексичної репрезентації з близькими за значенням словами;
- 2) аналіз лексико-семантичного, лексико-фразеологічного, асоціативно-семантичного поля ключового слова, виявлення ядра й периферії поля;
- 3) аналіз дериваційного поля ключового слова [98, с. 271–272].

Перевага концептуального аналізу, на думку М. М. Полюжина, полягає в тому, що він сприяє представленню семантичних відношень між різними словами як вузлами когнітивної структури, уможлиблює наочне й чітке пояснення семантичних змін, утворення ідіом, синонімію тощо [136].

Оскільки ЛК типаж та концепт у нашому дослідженні – синоніми, то інтегруємо обидві моделі дослідження О. О. Дмитрієвої, В. І. Карасика, доповнені аналізом Н. В. Крючкової, в **алгоритм дослідження**, який складається з трьох етапів.

Перший етап установлює місце ЛК типажу “Aussteiger” у системі ціннісних координат німецькомовного суспільства, його дослідженість із позицій інших дисциплін і значущість для німецької лінгвоспільноти. На цьому етапі *Aussteiger* визначаємо з точки зору суспільства як соціальний тип, мови – як МО та культури – як ЛК типаж.

Матеріалом дослідження слугує сучасний німецькомовний дискурс, тому дисертація ґрунтується на досягненнях **дискурсної лінгвістики** [8; 15; 131; 176; 178; 187; 205; 251; 252; 262; 271]. Цінність дискурсивного підходу до дослідження концептів зумовлюється природою дискурсу, його лінгвосоціальним, динамічним характером [189–193]. Дискурс одночасно є і “сферою існування”, і “засобом реалізації концептів”, і тим, що впливає на їх вимір та розвиток [179].

У нашій робочій дефініції дискурсу керуємося визначенням Н. Д. Арутюнової, яка стверджує, що *дискурс* – зв’язний текст у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими чинниками; текст, узятий у подієвому аспекті; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – мовлення, “занурене в життя” [8, с.136–137].

Якщо текст – об’єднана смисловим зв’язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв’язність і цілісність, то дискурс – різні види актуалізації тексту, розглянуті з погляду ментальних процесів й у зв’язку з екстралінгвальними чинниками [93, с. 162].

Немає певного типу дискурсу, у якому б проявлялася тема *Aussteiger* – вона пронизує повсякденний, політичний, соціальний, науковий та інші дискурси. Більшість суспільно-політичних подій транслуються у вигляді символів через дискурсивні формати в сучасному медійному ландшафті. На переконання Н. Луманна, знання про світ складається виключно зі ЗМІ [230], які транслують інформацію з різних сфер людського існування. Вважаємо, що саме публіцистичний дискурс є доцільним матеріалом для дослідження відображення *Aussteiger* як складного ментального утворення у свідомості носіїв мови, оскільки він найшвидше відображає оцінне ставлення суспільства до нього, його перцептивно-образні, асоціативні характеристики, послуговується широкою палітрою мовних засобів для вербалізації досліджуваного ЛК типу.

На першій стадії дослідження через пошукову функцію браузера за лексемою “Aussteiger” виявлено субтеми дискурсу, а саме самореалізацію, вихід із неонацистських організацій, сайєнтологію, секту “Дванадцять племен”, самотнє життя в печері, лісі, човні, довготривалу відпустку, набуття нових компетенцій, відмову від суспільних благ, грошей тощо.

У дискурсивній парадигмі класичний семіотичний трикутник [236] отримує нове прочитання – стає динамічним, дискурсивним семіотичним трикутником (рис. 1.1) [198, с. 173].

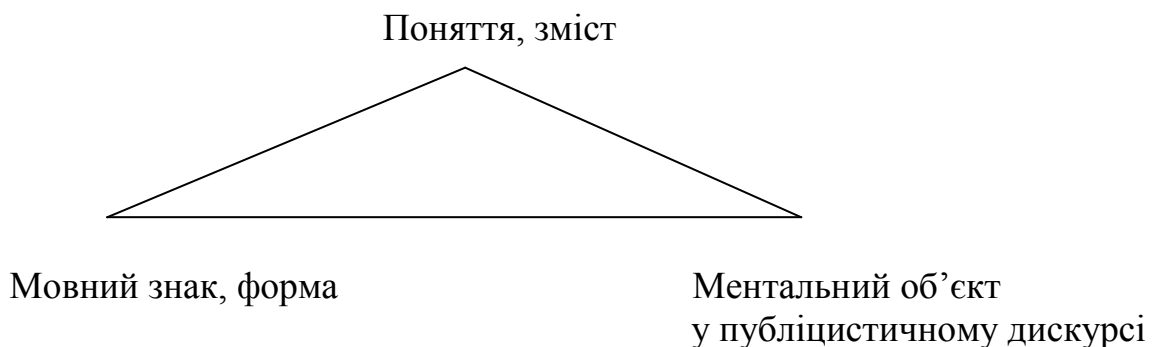

Рис. 1.1. Семіотичний трикутник у дискурсивній перспективі

Мовний знак розуміємо як символічну єдність, у якій зміст і форма корелюють у символічному зв'язку. Для нашої праці це відіграє фундаментальну роль, оскільки унаочнює наслідки когнітивного підходу до дискурсивних практик і навпаки. Це дасть змогу точніше експліцитно пояснити процес дискурсивно продукованих та організованих профілізацій ЛК типу “Aussteiger”.

Аналіз *дискурсу* передбачає перенесення акцентів із формально-лінгвістичних характеристик дискурсу на позамовні чинники його породження в тому чи іншому комунікативному середовищі, за тих чи інших обставин комунікації як соціальної дії [267; 271; 273].

Другий етап нашого дослідження спрямовано на концептуальний аналіз трискладової структури ЛК типу: поняттєвого, образного, оцінного

складників. Кожен компонент має свої особливості дослідження (як методи, так і матеріал).

Розгляд фактичного матеріалу поняттєвої складової частини відбувається на матеріалі словників, публіцистичного дискурсу й результатів опитування носіїв мови. На другому етапі застосовуємо для аналізу **поняттєвого складника** такі методи:

- 1) *етимологічний коментар* досліджуваного поняття (В. І. Карасик);
- 2) *аналіз словникових дефініцій* – для виявлення ЛСВ іменника *der Aussteiger* і дієслова *aussteigen*;
- 4) *компонентний аналіз* – для з'ясування особливостей змісту різних ЛСВ ключового слова та сформованих на їх основі синонімічних рядів;
- 5) *контекстологічний аналіз* – для розкриття смислів досліджуваного поняття в публіцистичному дискурсі;
- 6) *кількісний аналіз* – для фіксації кількісних відношень понятійних ознак концепту “Aussteiger” у різних словниках й опрацювання даних опитування;
- 7) *зіставний метод* – для зіставлення даних лексикографічних (тлумачних, енциклопедійних, електронних, спеціалізованих, синонімічних) словників та їх порівняння з даними опитування;
- 8) *експериментальні методи* – вільний асоціативний експеримент, метод суб'єктивних дефініцій (анкетування) – для збору й аналізу інформації про досліджуване поняття, зафіксоване у свідомості носіїв мови;
- 9) *метод когнітивної інтерпретації мовного матеріалу* – для побудови *Aussteiger* як ментальної структури у свідомості носіїв мови.

У дослідженні **образного складника** ЛК типу на матеріалі публіцистичного дискурсу та результатів опитування послуговуємося:

- 1) *методом когнітивно-дискурсивної інтерпретації* (А. П. Мартинюк) – для опису соціокультурного паспорту ЛК типу;
- 2) *побудовою соціокультурного паспорту типу* (О. О. Дмитрієва) – для визначення ознак соціокультурного паспорту типу;

3) *інструментарієм теорії концептуальної метафори* (Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Шварц-Фрізель, С. Жаботинська, Е. Табаковська) – для розкриття перцептивно-образного складника досліджуваного типажу.

У нашому дослідженні застосовуємо концептуальну метафору як один зі способів мислення, особливо ефективну в умовах осмислення нових реалій, прагнення по-новому подивитися на щось давно знайоме [44; 58; 68; 70; 103; 161; 250]. За допомогою концептуальної метафори розкриваємо *Aussteiger* як складне абстрактне утворення, яке наповнене багатьма смислами, через референції на прості, зрозумілі концепти.

У дослідженні **оцінного складника** (на матеріалі публіцистичного дискурсу) розмежовуємо цінності *Aussteiger* й оцінку цього явища представниками загалу суспільства. Для цього послуговуємося *когнітивною інтерпретацією мовного матеріалу* (для дослідження за допомогою мови концептосфери *Aussteiger* на матеріалі даних публіцистичного дискурсу); *кількісним аналізом* (для підрахунку даних опитування).

На **третьому етапі** матеріалом дослідження є художній дискурс, а саме автобіографічні книги, написані *Aussteiger* – представниками різних підтипів ЛК типажу. Вони відкривають автостереотипну точку зору на альтернативний спосіб життя. Цей тип дискурсу обрано для того, щоб показати відмінність між уявленнями представників загальної маси, думка яких відображена у ЗМІ, та способом мислення *Aussteiger*, яке розкрито в обраному художньому дискурсі.

На цьому етапі використано такі методи:

- 1) *дискурсивний аналіз* – для виявлення дискурсивної профілізації досліджуваного ЛК типажу та аргументаційних структур;
- 2) *фреймовий аналіз* – для розкриття концепту *Aussteiger* у вигляді цілісної структури. Фрейм розглядаємо як спосіб представити ЛК типаж “*Aussteiger*” у вигляді цілих структурних одиниць [201–203; 219; 229; 264; 265; 290];

3) *топос-аналіз* – для встановлення аргументаційних зразків, які об'єднують дискурсивний корпус *Aussteiger* причинно-наслідковими зв'язками в дискурсивну єдність.

Наше робоче розуміння **фрейму** – концептуальні одиниці знання, що евокуються мовними виразами, які носії мови викликають із пам'яті, щоб розкрити значення мовного виразу. Щоб знати, що означає вираз і як його застосовують, потрібно послуговуватися певною когнітивною структурою, яка асоціюється з виразом. Кожне слово може викликати фрейм [265, с. 294]. А. П. Мартинюк вважає фреймові структури дискурсу посередниками між власне мовним значенням і позначуваною дійсністю: референція до немовної дійсності відбувається не безпосередньо, а через “вбудовування” у фрейм. Здатність до “вбудовування” в когнітивні структури соціокультурних знань забезпечує передбачуваність індивідуальних інтерпретацій, обмежуючи їх ціннісними орієнтирами лінгвокультури [115, с. 7].

Приєднуючись до німецької лінгвістичної школи будуємо матричні фрейми (за пропозицією К. Конердінга), відкриваючи слоти та заповнюючи їх філерами. Слоти, наповнені найбільшою кількістю філерів, складають дискурсивний профіль виокремлених підтипів.

Методика дослідження є комплексною, оскільки виявлення сутності ЛК типу “*Aussteiger*” передбачає застосування певного набору дослідницьких методів [60; 105]. У роботі використано такий *комплекс лінгвістичних методів*: дедукція й індукція, дискурсивний, концептуальний, контекстологічний, компонентний, кількісний, зіставний, фреймовий і топос-аналіз, метод когнітивної інтерпретації мовного матеріалу, етимологічний коментар, аналіз словникових дефініцій, а також експериментальні методи – вільний асоціативний експеримент, метод суб'єктивних дефініцій (анкетування).

Застосування комплексної методики дослідження ЛК типу “*Aussteiger*” є найдоцільнішим. Воно дає змогу найповніше уявити структуру й зміст *Aussteiger*. Потрібно врахувати, що ЛК типаж як концепт – динамічне

явище, яке залежить від змін у суспільному житті та пріоритетів ціннісної свідомості. Саме асоціативно-дискурсивна реалізація концептів дає можливість виявити додаткові, факультативні й навіть нові знання про ці явища.

Висновки до розділу 1

1. *Aussteiger* у фокусі лінгвістики – МО, яка конденсує в собі когнітивні, емоціональні, мотиваційні спроможності індивіда, його культуру, соціальне оточення й психологічні особливості та проявляє їх у мові й мовленні. Багатосмисловість досліджуваного явища зумовлює необхідність розробки підтипів *Aussteiger*.

2. Аналіз способів та засобів об'єктивації зазначеного ЛК типажу ілюструє процес сприйняття об'єктивної дійсності крізь призму певної ідеології й менталітету. ЛК типаж “*Aussteiger*” виступає як квант структурованого соціокультурного знання, що відбиває суспільно-політичні, економічні та ідеологічні проблеми сьогодення. *Aussteiger* утілює симбіоз суспільного з індивідуальним, яке проявляється в бажанні виділитись із широкого загалу, щоб висловити альтернативну думку. Як соціальний тип *Aussteiger* прагне до самореалізації й самовдосконалення.

3. Основою девіантної поведінки та відчуження є внутрішні стимули активності особистості, до яких відносять, передусім, прагнення до самовираження й пошуку сенсу життя. Вони складають інваріантний компонент (ядро) *Aussteiger*. За другорядними смислами лексеми *Aussteiger* поділяємо досліджуваний ЛК типаж на підтипи: *Aussteiger* із суспільства, професії, міста, країни, секти, субкультури, внутрішні та тимчасові.

4. До причин виникнення *Aussteiger* відносимо відновлення внутрішньої рівноваги, вихід із загалу, потребу в живому спілкуванні, бажання жити в селі, розчарування в громадянському суспільстві, особистий розвиток, прагнення самому приймати рішення, відповідальність за свої вчинки, утечу

від метушні, стрес на роботі, об'єднання Німеччини, гроші, обмежену кількість ресурсів, Інтернет.

5. *Aussteiger* послуговуються мовними засобами, у яких відображено різні аспекти їхньої життєвої філософії. Німецька лінгвоспільнота, зі свого боку, реагує на девіантну поведінку *Aussteiger*, що спонукає до появи нової лексики на позначення досліджуваного явища: *der Aussteiger, die Aussteigerin, das Downshifting, die Auszeit* й ін.

6. Особистість у спектрі взаємодії мови та культури є ЛК типажем, упізнаваним образом представника певної культури, національно специфічним різновидом концепту. ЛК типаж “*Aussteiger*” із погляду когнітивної лінгвістики – лінгвокультурний концепт, який має трикомпонентну структуру: поняттєву, образну й оцінну складові частини.

7. Менталітет *Aussteiger* реалізується в інтегрованій перспективі. У його основі – німецький менталітет, де основними доменами є порядок, обов'язок, пунктуальність, ощадливість. *Aussteiger* оцінюють стан сучасного суспільства та надають уже наявним цінностям нового сенсу й змістового наповнення.

8. Формування досліджуваного поняття в німецькій лінгвоспільноті спричинене такими ціннісними домінантами: *Lebensdrang, Prinzipien, Sinn für Methodisches, Weltschmerz*.

9. ККС *Aussteiger* проявляється на рівні МКС у словах-оказіоналізмах на зразок *dieimwaldlebt, Neonazi-Aussteigerhelfer, Ausstiegsklausel* тощо.

10. Наукова розвідка методологічно опирається на КДП та ґрунтується на принципах антропоцентризму й міждисциплінарності. *Aussteiger* аналізується в праці з погляду лінгвокультурології, лінгвоперсонології, когнітивної лінгвістики, дискурсології, теорії концептуальної метафори, фреймів та топосу, що дає змогу комплексно підійти до аналізу вищеназваного поняття.

11. ЛК типаж “Aussteiger” актуалізується в публіцистичному та художньому дискурсах, а словникові коментарі та дані опитування носіїв мови вважаємо допоміжними засобами для аналізу *Aussteiger*.

12. Лінгвокультурологія вивчає *Aussteiger* у взаємозв'язку мови, культури, людини й дійсності, оскільки мова відображає культуру, уможлиблює структурування соціального знання за допомогою символів.

13. Теорія концептуальної метафори дає змогу розкрити багатозначні образи ЛК типажу, фреймовий аналіз – показати додаткові семантичні ознаки різних його підтипів, топос-аналіз – дослідити дискурс, у якому актуалізується ЛК типаж “Aussteiger”, на когерентному рівні.

14. Методика дослідження є комплексною й охоплює дискурсивний, концептуальний, контекстуальний, компонентний, кількісний, фреймовий та топос-аналіз, а також метод суб'єктивних дефініцій (анкетування) та когнітивної інтерпретації мовного матеріалу.

15. Матеріали розділу знайшли своє відображення в таких статтях дисертанта [25; 31; 35; 37; 266].

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ “AUSSTEIGER”: ПОНЯТТЄВИЙ, ОБРАЗНИЙ ТА ОЦІННИЙ СКЛАДНИКИ

Наявність мовного вираження концепту засвідчує його глибинну концептуальну розробку в певному лінгвоетносі, відбиває культурологічну актуальність для його членів. Відсутність вербалізації концепту вказує на незавершеність процесу пізнання предмета або явища навколишньої дійсності. Через знаки мови здійснюється генерування смислів, накопичення й передача досвіду практичної дійсності [100, с. 8]. До засобів мовного вираження концепту відносять прямі та похідні, спільнокореневі слова, синоніми, антоніми, okazіоналізми, стійкі сполучення слів, ФО, паремії, метафоричні номінації, вільні словосполучення.

ЛК типаж є різновидом концепту [3] та передбачає висвітлення трьох складників: поняттєвого, образного й оцінного. Поняттєва сторона концепту – “його мовна фіксація, ознакова структура та дефініція, порівняльні характеристики того чи іншого концепту, які не існують ізольовано”. Їхня важлива якість – голографічна багатомірна вбудованість у систему нашого досвіду [81; 85, с. 107]”. “Образна сторона концепту – це зорові, нюхові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам’яті, це релевантні ознаки практичного знання [81, с. 107]”. “Оцінна сторона відображає важливість цього психічного утворення як для індивідуума, так і для колективу, і є визначною передумовою для виокремлення концепту [81, с. 107]”. Вона включає всі ціннісні домінанти у свідомості представників досліджуваного ЛК типажу й оцінку їхньої діяльності.

2.1. Поняттєвий складник лінгвокультурного типу “Aussteiger”

Поняттєвий складник концепту містить набір конститутивних ознак, важливих смислових домінант, що формують зміст досліджуваного поняття. Аналіз поняттєвого елемента передбачає розгляд словникових й інших дефініцій для виявлення домінантних сем і системних відношень усередині концепту. У нашому дослідженні здійснюємо такі кроки:

- 1) етимологічний коментар лексеми *der Aussteiger*;
- 2) аналіз дефініцій дієслова *aussteigen* та іменника *der Aussteiger*;
- 3) аналіз синонімів ключових слів;
- 4) анкетування (аналіз дефініцій ключового слова носіями мови);
- 5) виділення інтра- й екстразон поняттєвої складової частини досліджуваного ЛК типу.

2.1.1. Етимологічний коментар ключових слів лінгвокультурного типу “Aussteiger”. При з’ясуванні поняттєвого складника ЛК типу “Aussteiger” першим кроком є простеження етимології його ключового слова й базових вербалізаторів, оскільки етимологічні дані уможливають розкриття внутрішньої форми, яка сприяє з’ясуванню початкових асоціацій, первинних концептуальних ознак, що розгортатимуться в мові. У межах етимологічного коментаря можна відтворити “образи, символи, зв’язки з предметами матеріальної культури, на основі яких виникло це значення і які з розвитком мови виявилися втраченими, порушеними або контанімованими в результаті різних внутрішньомовних, міжмовних, культурно-соціальних та територіально-часових процесів” [157, с. 47].

В етимологічних словниках німецької мови не знаходимо іменника “*der Aussteiger*”, у більшості тлумачних словників це слово позначено як розмовне. Натомість у лексикографічних джерелах ґрунтовно висвітлено семантику та етимологію дієслова “*aussteigen*”, від якого воно походить. Аналіз дефініційних ознак ЛК типу “Aussteiger” доцільно розпочати з етимологічного тлумачення дієслова *steigen* і відокремлюваного префікса *aus-*.

Етимологічний словник німецької мови В. Пфайфера виводить значення дієслова *steigen* з індоєвропейського кореня *steigh* – “іти, підніматися” і говорить про наявність значення “рухатися вперед” у давньоверхньонімецької лексеми *stigan* (VIII ст.). Сема руху спостерігається також у словах тих чи інших історичних періодів різних мов: наприклад середньовірменське *stigen*; давньосаксонське *stigan*; середньонідерландське *stighen*; нідерландське *stijgen*; давньоанглійське *stigan*; давньоскандинавське *stiga*; шведське *stiga*; готське *steigan*; давньоіндоєвропейське *stighnoti* – іде, ступас, піднімається; грецьке *steichein* – заходити, іти маршем, підніматися, тягнути, іти; давньоірландське *tiagu* – крокую, іду; литовське *steigti* – засновувати, будувати, спішити, поспішати, метушитися; латвійське *steigt* – поспішати, пришвидшувати; давньослов'янське *postignoti* – потрапляти, досягнути, зустріти; російське *postignut* – поспішати, зустріти, зрозуміти, зловити. Іменник *Steiger* походить від дієслова *steigen*, має таке первинне значення в пізньому середньовірменськомому періоді розвитку німецької мови: *stiger* – той, хто піднімається. Ця лексема вживалась у лексиці гірників у XVI ст. зі значенням “aufsichtführender Bergmann” – гірник, який здійснює нагляд [298, с. 1708].

В етимологічному словнику Ф. Клюге також зазначено, що дієслово *steigen* походить із VIII ст., має спільнокореневі слова на різних історичних рівнях німецької мови: середньовірменське *stigan*, давньовірменське *stigan*; в інших мовах: готське *steigan*, давньоскандинавське *stiga*, давньофранцузьке *stiga*; у позагерманських мовах: давньоірландське *tiagu* – іду, давньослов'янське *postignoti* – дістатися, досягнути, грецьке *steicho* – я йду, крокую, можливо, латвійське *stai gat* – іти, пройтися; має префіксації *be-*, *er-*, *versteigen* та абстрактні іменники: *Steigung*; конкретні іменники: *Steig*, *Stug*, *Steige*, *Stiege*; Nomen agentis (іменник, який позначає діючу особу): *Steiger*. Ці *stieg*-форми утворилися внаслідок аблауту [300, с. 879].

Згідно з даними етимологічних словників дієслово *steigen* містить у собі значення “іти, крокувати, підійматися, поспішати, досягнути, потрапити, зійти, вийти”, які лягають в основу значень слова *Aussteiger*.

Префікс *aus* у словнику В. Пфайфера етимологічно був прийменником і прикметником та позначав рух із середини назовні, а як прислівник – закінчення, припинення. Розвиток цієї лексеми спостерігаємо від давньоверхньонімецького (VIII ст.). Саме середньовірнонімецьке *zu*, а також середньоніжньонімецьке *ut*, середньонідерландське *uut*, *ute*, нідерландське *uit* мають не лише прислівникову, а й прийменникову функцію. У нововерхньонімецькій період *aus* помітно втрачає свою функцію прислівника та виступає переважно як перша частина відокремлюваного дієслова [298, с. 97].

Згідно з даними ранньонововерхньонімецького словника дієслово *aussteigen* має такі значення: 1) утікати, зійти (напр. із корабля) та називає лексеми, які мають схоже значення: *abkommen*, *ableinen*, *abtreten*, *abweichen*; *absitzen*, *abstehen*; 2) після появи забрати з гнізда (пташенят): *abwerfen* [299, с. 35].

Отже, значення, які подані в етимологічних словниках, закріпилися за лексемою в періодах розвитку мови. Іменник *der Aussteiger* походить від дієслова *aussteigen*, що, зі свого боку, складається з кореневого дієслова *steigen* і префікса *aus-*. Спершу за допомогою деривації, а саме префіксації (приєднання префікса до кореневого дієслова [216, с. 107]), з'явився новий аспект у значенні слова – відбулася модифікація. У нашому випадку префікс *aus* додав значення руху зсередини назовні. Далі від інфінітива дієслова *aussteigen* за допомогою суфіксації та деривації утворилися іменники *der Aussteiger*, *der Ausstieg* – вихід із суспільства, *das Aussteigen* – процес виходу із суспільства. Фемінінною формою іменника *der Aussteiger* є іменник жіночого роду *die Aussteigerin*. Загальною назвою для всіх підтипів *Aussteiger* є явище *das Aussteigertum*. Виник особливий вид менталітету – *die Aussteigementalität*.

Схематично ці процеси словотворення зображено на рисунку 2.1.

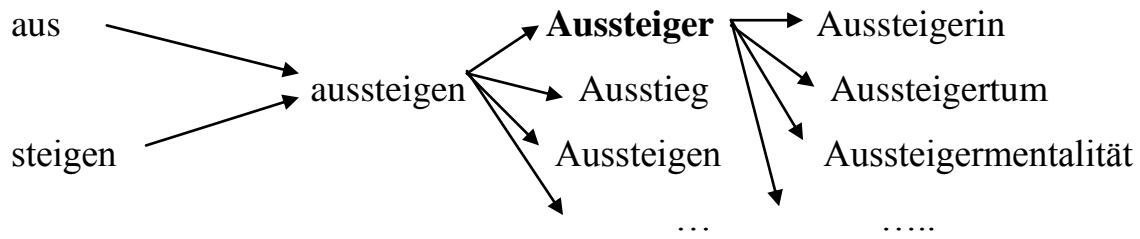

Рис. 2.1. Схематичне зображення словотвірного процесу утворення іменника “*der Aussteiger*”

2.1.2. Аналіз дефініцій ключових слів “aussteigen” та “der Aussteiger”. Для виявлення подальшого розвитку лексеми “*der Aussteiger*” як ключового слова досліджуваного ЛК типу звернемося до тлумачних словників й енциклопедій сучасної німецької мови. Оскільки досліджуване слово *Aussteiger* походить від дієслова *aussteigen*, то вважаємо доцільним розглянути його словникові дефініції.

Словник *Brockhaus Wahrig* [292, с. 461] подає такі визначення дієслова *aussteigen*:

- 1) *ein Fahrzeug verlassen* – залишити засіб пересування, наприклад *beim Aussteigen bitte beeilen!*;
- 2) (*soldatenspr.*) *ein Flugzeug vor dem Absturz mit Schleudersitz od. ein sinkendes Schiff in höchster Lebensgefahr verlassen* – (солд.) залишити літак перед падінням або тонучий корабель, щоб зберегти своє життя;
- 3) (*aus einem Unternehmen*) – (*umgs.*) *nicht mehr mitmachen* – *die Lust verlieren, aufhören* – (із підприємства) (розм.) більше не брати участі – утратити бажання, припинити, наприклад *wenn er etwas nicht gleich kann, steigt er aus*;
- 4) *den Gegenspieler a. lassen (sportlerspr.)* – *den Ball so geschickt führen, dass der Angriff des G. ins Leere geht* – (спорт.) змусити противника вийти з гри – так управно вести м’яч, щоб напад противника не був успішним;
- 5) *Otter und Biber steigen aus (jägerspr.)* – *steigen aus dem Wasser aufs Land* – (мисл.) видра й бобер виходять із води.

Ілюстрований словник німецької мови *Sprach-Brockhaus* подає таке визначення дієслова *aussteigen*: 1) *verlasse ein Fahrzeug, Flugzeug* –

залишаю засіб пересування, літак, наприклад *alles aussteigen!*; 2) *mache nicht mehr mit* – більше не беру участі, наприклад *er will aus dem Vertrag aussteigen* [306, с. 83].

У другому виданні *DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache* дієслово *aussteigen* є жаргоном і має таке значення: “*seinen Beruf, seine gesellschaftlichen Bindungen o. ä. aufgeben, um von allen Zwängen frei zu sein*” – залишити професію, суспільні зв’язки, щоб бути вільним від усіх примусів [295, с. 374].

В ілюстрованому словнику німецької розмовної мови [301, с. 249] знаходимо такі значення дієслова *aussteigen*, де в дужках зазначено роки виникнення наведеного смислу:

1a) *die Mitarbeit einstellen* – припинити співпрацю; *von einem Vorhaben zurücktreten* – відступитися від планів; *den Umgang mit den Menschen abbrechen* – припинити спілкування з людьми. Автори словника стверджують, що ці смисли, імовірно, походять від виходу з човна або іншого транспорту й означають відмову від подальшої поїздки. Антонім до *aussteigen* у вищенаведених смислах – *einsteigen* (1910 р.);

b) *aus einem Flugzeug mit dem Fallschirm abspringen* – вистрибнути з парашутом із літака (у випадку аварії) (1935 р.);

c) *den Beruf aufgeben* – залишити професію (1920 р.);

d) *fliehen* – утікти (1930 р.);

e) *das Studium vorzeitig beenden* – перервати навчання (1920 р.);

f) *sich des Rauschgifts entwöhnen* – відвикнути від наркотиків (1968 р.).

2. *j-n a. lassen* = a) *j-n aus dem fahrenden Fahrzeug werfen* – викинути когонебудь із транспорту, що рухається (іронія, 1920 р.);

b) *j-n umspielen, in einem Wettkampf besiegen, überrunden* – переграти когонебудь, виграти змагання, перегнати (1950 р.).

Словник іншомовних слів уміщує три визначення дієслова *aussteigen*:

1) *herausklettern (aus dem Wagen a.)* – виходити (з авто); 2) *zu steigen*

aufhören – припинити підійматися; 3) *Mitarbeit beenden (aus einer Sache a.)* – закінчити роботу (вийти зі справи) [293, с. 73].

Словник німецьких прийменників наводить значення *aussteigen*: прийменник **aus** у словосполученні *<jemand steigt aus etwas (Dat.) aus>* указує на таке значення дієслова *aussteigen*: а) *jemand verlässt ein Fahrzeug* – хтось залишає засіб пересування: *er steigt aus dem Bus, aus der Straßenbahn, aus dem Zug, aus dem Fiaker aus*; б) *j-d löst sich aus einer Gruppe, aus einem Abkommen o. Ä., wird in Zukunft nicht mehr dazugehören* – хтось залишає групу, договір та ін., не буде в майбутньому належати до них: *aus einem Vertrag aussteigen, aus dem Erwerbsleben aussteigen, aus der Gentechnik aussteigen, er will aus der Nikotinsucht aussteigen, die USA wollen aus Kyoto aussteigen, sie stieg für ein Jahr aus dem Alltag aus, Schleswig-Hollstein will aus dem Glücksspiel-Vertrag aussteigen* [304]. Прийменник **bei** *<jemand steigt bei jemandem aus>* розкриває таке значення дієслова *aussteigen*: “*jemand macht, dass er bei jemandem nicht mehr dazugehört*” – хтось робить так, що він більше кудись не належить: *Indira steigt bei Bro `Sis aus <...> Das Management der Gruppe wollte sich noch nicht zu den Ereignissen äußern* [304].

Електронний словник німецької мови *DWDS* подає два смисли дієслова *aussteigen*: 1) *aus einem Fahrzeug heraussteigen, ein Fahrzeug verlassen* – вийти з транспортного засобу; *bei Gefahr mit dem Fallschirm aus dem Flugzeug springen* – вистрибнути з парашутом із літака у випадку аварії; 2) (розм., перен.) *aus einem Geschäft, Unternehmen aussteigen* – вийти зі справи, підприємства [310].

Wikiwörterbuch [319] подає два смисли дієслова *aussteigen*: 1) *ein Verkehrsmittel verlassen* – залишити засіб руху; 2) *eine Investition, ein Projekt/Vorhaben nicht weiter betreiben* – не проводити далі інвестиції, проекти, наміри.

Як бачимо, класичні словники подають менше значень досліджуваного дієслова, ніж словники розмовної мови й електронні видання. Це свідчить про його широкий смисловий спектр і високий рівень узуалізації в різних галузях життя в повсякденному спілкуванні.

Дані словників синтезуємо в таблицю дефініційного аналізу смислів дієслова *aussteigen* (2.1) із таких лексикографічних джерел: W1 – [301], W2 – [292], W3 – [306], W4 – [295], W5 – [293], W6 – [304], W7 – [310], W8 – [319].

Таблиця 2.1

**Аналіз дефініцій значень лексеми “aussteigen”
у лексикографічних джерелах**

Значення лексеми	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8
<i>die Mitarbeit einstellen</i>	+	+	+		+	+	+	+
<i>den Beruf aufgeben</i>	+	+	+	+		+	+	
<i>ein Fahrzeug verlassen</i>		+	+		+	+	+	+
<i>von einem Vorhaben zurücktreten</i>	+		+			+	+	+
<i>den Umgang mit den Menschen abbrechen</i>	+		+			+		
<i>aus einem Flugzeug mit dem Fallschirm abspringen</i>	+	+					+	
<i>sich des Rauschgifts entwöhnen</i>	+		+			+		
<i>gesellschaftliche Bindungen aufgeben</i>		+	+	+				
<i>die Familie verlassen</i>	+		+					
<i>das Studium vorzeitig beenden</i>	+					+		
<i>den Gegenspieler a. lassen</i>	+	+						
<i>fliehen</i>	+							
<i>aus dem Wasser aufs Land steigen</i>		+						
<i>zu steigen aufhören</i>					+			

Подані дефініції всіх узятих до дослідження словників підтверджують, що *aussteigen* має такі основні смисли, які наведено щонайменше в трьох словниках: 1) *die Mitarbeit einstellen* – припинити співпрацю; 2) *den Beruf aufgeben* – залишити професію; 3) *ein Fahrzeug verlassen* – вийти з транспортного засобу; 4) *von einem Vorhaben zurücktreten* – відмовитися від своїх намірів; 5) *den Umgang mit den Menschen abbrechen* – припинити спілкування з людьми; 6) *aus einem Flugzeug mit dem Fallschirm abspringen* – вистрибнути з літака з парашутом; 7) *sich des Rauschgifts entwöhnen* – позбутися наркотичної залежності; 8) *gesellschaftliche Bindungen aufgeben* – відмовитися від суспільних зв'язків.

Розглянемо, які смисли має слово “der Aussteiger” у німецьких лексикографічних джерелах. Це нове поняття, яке з’явилося у пізніх сімдесятих роках (1978) у німецькому словнику братів Грімм [294]. *Aussteiger* має значення “*in jüngerer spr., ohne kontinuierlichkeit zum vorherigen, <...> j-d., der sich aus gesellschaftl. Bindungen zurückzieht u. ein unabhängiges, unangepasstes leben führt, alternativ lebt; gelegentl. abschätzig gemeint (1503)*” – “хтось, хто відходить від суспільних зв’язків і веде незалежне, непристосоване життя, живе альтернативно; слово має зневажливе забарвлення”. Основні ознаки – незалежність, непристосованість та альтернативний спосіб життя після виходу із суспільних структур [294].

Поява *Aussteiger* викликана відмовою від суспільства, його вимог й основних поглядів, що характеризуються прагненням до вигоди, кар’єри, результативності, примусом до одноманітності, споживання, відчуженням від природи та людини. Термін з’явився в 19-му виданні *Brockhaus* (1986–1994), але визначення залишається дотепер без змін. До *Aussteiger* відносять різні альтернативні культури й рухи-протести, які створюють неоднорідну картину *Aussteigertum*. В актуальному виданні *Brockhaus* [306, с. 772] *der Aussteiger* – іменник, який з’явився чотири десятиліття тому в німецькомовному вжитку. 21-ше видання енциклопедії так трактує *Aussteiger*: “*zu einer von den allg. Normen und Verhaltenserwartungen grundsätzlich abweichenden Lebensweise*” – спосіб життя, який повністю відрізняється від загальних норм та очікувань у поведінці.

У словнику *Brockhaus Wahrig* поняття *Aussteiger* з’являється в 1980 р. з таким визначенням: “*Aussteiger – jmd., der aus einer gesellschaftlichen oder beruflichen Verpflichtung aussteigt, sich zurückzieht*” – “хтось, хто залишає суспільні та професійні обов’язки, відсторонюється” [292, с. 461]. Іменник *der Aussteiger* у словнику *Sprach-Brockhaus* має значення: “*jemand, der aus dem bürgerl. Leben ausbricht*” – “хтось, хто залишає громадянське життя”, напр. *das Problem jugendlicher A.*” [306, с. 83].

Aussteiger у виданні ілюстрованого словника німецької мови трактується як: 1) *Mann, der sein Amt niederlegt* – чоловік, який склав обов’язки (1950 р.); 2) *Mensch, der sich der herrschenden Gesellschaftsordnung entzieht, “alternativ” lebt* – людина, яка залишає пануючі суспільні порядки, живе “альтернативно” (1975 р.) [301, с. 249].

У 24-му виданні *DUDEN. Die deutsche Rechtschreibung Aussteiger – jmd., der seinen Beruf, seine gesellschaftliche Rolle o. d. plötzlich aufgibt* – той, хто раптом відмовляється від своєї професії, суспільної ролі [297].

Іменник *der Aussteiger* трактується в словнику іншомовних слів як “*jemand, der seinen Platz (seine Stellung, Laufbahn; das Verkehrsmittel) verlässt; Alternativer*” – той, хто залишає своє місце (посаду, життєвий шлях; засіб пересування); альтернативний. Слово *der Ausstieg* має значення “*Tür zum Aussteigen*” – двері для виходу [293, с. 73].

Соціологічний лексикон визначає *Aussteiger* як людей, які почуваються обтяженими від зв’язків і структур індустріального суспільства, що орієнтується на споживання, тому шукають інші форми життя. До *Aussteiger* відносять переважно молодих людей та інтелектуалів, які “хворіють” від тиску суспільства й шукають новий стиль життя, нові смисли в суб-, анти-, та інших культурах [305].

Словник німецьких прийменників наводить значення *Aussteiger*, відштовхуючись від прийменників. До іменника *Aussteiger* “прив’язаний” прийменник *aus*: <*der Aussteiger aus etwas (Dat.)*>. *Aussteiger* у цьому словнику означає вихід (*das Aussteigen*) із договору, єдності: напр. *der A. aus dem Pfandsystem, aus der Tarifgemeinschaft, aus dem atomaren Zeitalter, aus den Verhandlungen, ein vorzeitiger A. aus dem befristeten Mietvertrag durch Nachmieterstellung; ein befristeter A. aus dem Job; kein A. aus UMTS-Handy-Produktion (golem.de; 31.10.2002, Google); der A. aus der rechten Szene; aus der bürgerlichen Gesellschaft, ein Einstieg in den Ausstieg aus der Drogenabhängigkeit; A. aus der Verwendung von FCKWs (CCI 13, 1997, 1)* [304].

Електронний словник *OWID* наводить не значення слова, а приклади його вживання. Дієслово *aussteigen* ужито у 18 різних газетах і журналах за останні 23 роки. Іменник *der Aussteiger* уживається в 15 виданнях протягом 22 років [314].

Wikiwörterbuch подає лише одне значення *Aussteiger* – “*Person, die etwas (plötzlich und komplett) aufgegeben hat, zum Beispiel den Beruf oder die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe*” (особа, яка від чогось відмовилася (раптово й повністю), наприклад від професії або приналежності до певної групи) [319].

Дані словників підсумовуємо в таблиці 2.2 “Дефініційний аналіз значень лексеми “*der Aussteiger*” у лексикографічних джерелах”, де зазначено назви словників і ЛСВ досліджуваного ключового слова (лексикографічні джерела: W1 – [294], W2 – [292], W3 – [306], W4 – [301], W5 – [297], W6 – [293], W7 – [305], W8 – [304], W9 – [319]).

Виходячи з дефініцій тлумачних словників та енциклопедій, можемо стверджувати, що іменник *der Aussteiger* часто є варіантом розмовної мови, мови мисливців, спортсменів. У результаті зіставлення дефініцій виявляємо, що видання давніших років свідчать про деактуалізацію прямого значення слова *aussteigen*, яке було основним в іменнику *der Aussteiger*. Під впливом позалінгвальних факторів неологічні видання фіксують переосмислені, нові смисли.

До семантичного ядра відносимо такі основні смислові домінанти досліджуваного концепту: 1) *aus den gesellschaftlichen Verpflichtungen aussteigen* – відмовитися від суспільних обов’язків; 2) *aus den beruflichen Verpflichtungen aussteigen* – залишити професію; 3) *alternativ leben* – жити альтернативно; 4) *ein unabhängiges Leben führen* – вести незалежне життя; 5) *Subkulturen, anderen Kulturen beitreten* – бути членом іншої культури або субкультури; 6) *aus der Subkultur aussteigen* – залишити субкультуру; 7) *aus der Abhängigkeit aussteigen* – позбутися залежності від наркотиків, алкоголю тощо; 8) *sich zurückziehen* – відсторонитися.

**Аналіз дефініцій значень лексеми “*der Aussteiger*”
у лексикографічних джерелах**

Ознаки ЛК типу “ <i>Aussteiger</i> ”	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W 6	W 7	W 8	W 9
<i>aus den gesellschaftlichen Verpflichtungen aussteigen</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>alternativ leben</i>	+		+	+			+		+
<i>aus den beruflichen Verpflichtungen aussteigen</i>		+		+	+	+		+	+
<i>abweichende Lebensweise führen</i>	+	+					+		
<i>Subkulturen, anderen Kulturen beitreten</i>							+		
<i>aus der Szene aussteigen</i>								+	+
<i>aus der Abhängigkeit aussteigen</i>								+	+
<i>ein unabhängiges Leben führen</i>	+						+		
<i>sich zurückziehen</i>	+								
<i>ein unangepasstes Leben führen</i>	+								
<i>Verkehrsmittel verlassen</i>						+			
<i>andere Lebensformen bevorzugen</i>							+		
<i>die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe aufgeben</i>									+

Порівняємо значення дієслова *aussteigen* та іменника *der Aussteiger* і кількість їх цитувань у лексикографічних джерелах, наведених у таблиці (додаток А).

В основу смислів іменника *der Aussteiger* унаслідок деривацій лягли чотири смисли від дієслова *aussteigen*: 1) *den Beruf aufgeben* – залишити професію; 2) *gesellschaftliche Bindungen aufgeben* – вийти із суспільних зв’язків; 3) *sich des Rauschgifts entwöhnen* – позбутися наркотичної залежності та 4) *ein Fahrzeug verlassen* – вийти з транспортного засобу. Іменник *der Aussteiger* в процесі свого становлення також набуває нових смислів: 1) *alternativ leben* – жити альтернативно; 2) *abweichende Lebensweise führen* – вести неправильний спосіб життя; 3) *Subkulturen, anderen Kulturen beitreten* – вступити до суб- чи інших культур; 4) *aus der Szene aussteigen* – вийти з субкультури; 5) *ein unabhängiges Leben führen* – вести незалежне життя;

б) *sich zurückziehen* – відсторонитися. Пряме значення дієслова *aussteigen* – *Verkehrsmittel verlassen* (виходити з транспорту), яке актуалізоване в тлумачних словниках, знаходить найменше вираження в порівняльній таблиці. Негативне значення *unangepasstes Leben führen* (вести непристосоване життя), *andere Lebensformen bevorzugen* (надати перевагу іншим формам життя), які названі в соціологічному лексиконі, ілюструють нові смислові аспекти *Aussteiger*. В електронному словнику *Wikiwörterbuch* з'являється смисл, який досі не згаданий у друкованих виданнях та не актуалізувався в смисловій структурі дієслова *aussteigen: die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe aufgeben* (залишити певну групу).

Дефініції ключового слова “*der Aussteiger*” носіями мови. Результати анкетування стали додатковим джерелом визначення конститутивних ознак досліджуваного ЛК типажу. Варто відзначити, що більшість дефініцій є нейтральними, тобто включають у себе семи, які вказують на об'єктивні ознаки, характерні для цього поняття. У дефініціях відображено також рід діяльності, місце проживання, причини, способи відмежування від суспільства. Відповіді на запитання “*Was bedeutet für Sie das Wort «Aussteiger»?*” підсумовуємо в таблиці (додаток Д). Оскільки респонденти називали кілька варіантів відповідей на поставлене питання, то вважаємо доцільним у стовпці “кількість” позначити не кількість респондентів, а число названих дефініцій, які пов'язані з *Aussteiger*.

В аналізі цих визначень, прослідковуємо, що для більшості інформантів *Aussteiger* – це особи, котрі живуть поза нормами суспільства, залишають професію, діяльність, різні групи та організації (церкви, школи, навчання й ін.). Для багатьох опитаних *Aussteiger* – це люди, котрі розпочинають щось нове: спосіб життя, діяльність, професію, випробування. Для цього потрібно залишити старе життя. *Aussteiger* відмовляються від благ цивілізації, їдуть жити на природу, у село, живуть за власними принципами та ідеями, не працюють, відмовляються від грошей, тощо. Для кількох інформантів важлива сема “змінити побут”, “вийти зі справи” й “залишити систему”.

Носії мови надають концепту “Aussteiger” нового забарвлення, яке пов’язане з особистим досвідом спілкування з представниками досліджуваного ЛК типу. Вони називають *Aussteiger* – людьми, котрі їдуть в іншу країну, щоб розпочати нове життя, здобути нову професію. Спостерігаємо також появу нових сем “змінити спосіб мислення”, “залишити побут”, “звільнитися від соціального контексту”, що свідчить про розвиток поняття *Aussteiger*, яке з часом розширює спектр своїх значень.

Порівнявши дані вищерозглянутих енциклопедичних й лексикографічних джерел із даними опитування, визначаємо такі семантичні конституенти значення *Aussteiger*: 1) *jemand, ein Mensch, ein Mann* (хтось, чоловік, людина); 2) *Lebensweise* (спосіб життя); 3) *aus dem Beruf aussteigen* (залишити професію); 4) *aus den Gruppen austreten* (залишити групи); 5) *sich von der Gesellschaft abwenden* (відвернутися від суспільства); 6) *etwas Neues anfangen* (розпочати щось нове); 7) *alternativ, abweichend* (альтернативний); 8) *in ein anderes Land gehen* (поїхати в іншу країну); 9) *aus dem Alltag ausbrechen* (вирватись із буденного життя); 10) *etwas ändern* (щось змінити).

Як бачимо, респонденти актуалізують смисли, які мають найменше вираження в словникових дефініціях або переносять смисл дієслова *aussteigen* на досліджуваний іменник, напр. *aus den Gruppen austreten* згадується лише в електронному словнику *Wikiwörterbuch*, а в результатах опитування займає друге місце (додаток Д). Наведені опитуваними смисли “*aus einer Sache aussteigen*” та “*ein bestimmtes System verlassen*” відсутні в словникових дефініціях іменника *der Aussteiger*. Тому ми співвідносимо їх з смислами дієслова *aussteigen*: “*die Mitarbeit einstellen*” і “*von einem Vorhaben zurücktreten*”. Нові смисли, які актуалізуються у свідомості носіїв мови, є такі: *ins Ausland gehen*; *sein Verhalten, seine Denkart ändern*; *aus dem Alltag ausbrechen*; *Reiselust, Abenteuerlust haben*; *Träume verwirklichen*; *keine Angst vor Veränderungen haben*, які спричинені способом життя *Aussteiger* та оцінним ставленням опитаних до досліджуваного типу.

2.1.3. Аналіз синонімів ключових слів “aussteigen” та “der Aussteiger”. Розглянемо синонімічний ряд дієслова *aussteigen*. Найбільше синонімічних варіантів знаходимо у електронному словнику німецької мови *openthesaurus* [313]. Велика кількість розмовних варіантів пояснює їх відсутність у друкованих словниках та наявність оцінного компоненту у їх значенні. Оцінка є важливою складовою концепту, оскільки відбиває ставлення суспільства до досліджуваного явища. Синоніми можна умовно згрупувати за способом виходу з певних структур:

- 1) утеча: *abhauen, (sich) absentieren, (sich) davonschleichen, (sich) davonstehlen, davonziehen, durchbrennen, fliehen, (sich) fluchtartig entfernen, flüchten, (sich) fortstehlen, untertauchen, (sich) verdrücken (umgs), verduften, verschwinden, weggehen, weglaufen, wegrennen, (sich) zurückziehen* тощо;
- 2) від'їзд: *abdackeln, abdampfen, (sich) abseilen*;
- 3) відліт птаха: *abschwirren, ausfliegen*;
- 4) зрада: *desertieren*;
- 5) вихід з інтернету: *abmelden, ausloggen*;
- 6) звільнення: *sich ausklinken*;
- 7) відсторонення: *ausscheren, austreten*.

Велика кількість синонімів, які актуалізують сему втечі, свідчать про негативне ставлення німецької лінгвоспільноти до явища *Aussteigertum*, проте для самих *Aussteiger* втеча має позитивне значення, часто це єдиний і ефективний спосіб для самореалізації: “*Was heißt hier Flucht? Der Abschied vom Alltag ist ein Aufbruch, ein Wagnis, der erste Schritt in ein selbstbestimmtes Leben.*” [Der Spiegel, 10.01.2008 (online)]. Негативну конотацію бачимо також у семі зради. Сема від'їзду символізує не лише вихід з певної структури, а й передбачає за аналогом руху в транспорті прибуття на певну зупинку – мети подорожі *Aussteiger*. Це може бути не лише географічне місце, а й інша професія тощо. Семи відльоту, звільнення, відсторонення вказують на життєву, психологічну необхідність виходу з певної структури для *Aussteiger*.

У синонімічних рядах цього словника зустрічаємо фразеологізми, які також відображають ставлення суспільства до *Aussteiger*, які у багатьох представників досліджуваної лінгвоспільноти асоціюються з утечею, напр. *auf und davon gehen*, *(sich) aus dem Staub machen*, *(die) Biege machen*, *(sich) davon machen*, *Fersengeld geben*, *(die) Flucht ergreifen*, *Hackengas geben*, *(sich) in die Büsche schlagen*, *(sich) in Luft auflösen*, *(die) Kurve kratzen*, *(einen) langen Schuh machen* [313]. Ці фразеологічні синоніми викликають різні образи, уявлення, порівняння, уточнення. Наприклад, утеча з корабля, який тоне, напр. *(das) sinkende Schiff verlassen*, *(die) Flucht ergreifen*, говорить про безвихідь, відсутність майбутнього у теперішній ситуації, потребу треба щось змінити. Вихід із суспільства супроводжується у багатьох заздрістю, захватом, асоціюється з польотом орла (*Adler machen*). Діяльність *Aussteiger* часто співвідноситься з різними тваринами, бо велика їх кількість прагне поєднатися з природою, стати її частиною: *(den) Fisch machen*, *(die) Flatter machen*, *(die) Fliege machen*, *(den) Sittich machen*. Щоб підкреслити мотив пошуку мрії, ідеалу, вживаємо: *das Weite suchen*, *in die Ferne schweifen*.

В електронному словнику WOXIKON знаходимо синоніми, які згруповані за значенням, яке виражає синонімічний ряд ключового слова *aussteigen* [322] (додаток В). Основні значення, які евокуються у цьому словнику: 1) вийти: *heraussteigen*; 2) іти своєю дорогою: *seine eigenen Wege gehen*; 3) захоплюватись: *sich begeistern für*; 4) іти геть: *weggehen*; 5) змінити професію: *sich verändern*, *umsatteln*, *aussteigen*, *umsteigen*; 6) поїхати на природу: *ins Freie treten*; 7) закінчити: *beenden*; 8) покінчити з чимось: *Schluss machen mit*; 9) закінчити: *Schluss machen*; 10) іти далі: *fortgehen*; 11) відкланятися: *abdanken*; 12) припинити: *aufhören*; 13) доповнити: *vollenden*; 14) розлучитися: *sich trennen*; 15) пожертвувати: *hergeben*; 16) припинити: *einstellen*; 17) звільнитися: *kündigen*; 18) залишити на прозволяще: *im Stich lassen*; 19) здатися: *aufgeben*.

Велика кількість синонімів свідчить не лише про закріпленість ЛК типу в свідомості носіїв мови, але й про його широке використання в повсякденному мовленні.

Розглянемо синоніми ключового слова *der Aussteiger*. Відомі синонімічні словники *Duden* та *Wahrig* не подають синонімів до слова *der Aussteiger*, тому дані ґрунтуються на електронних джерелах і друкованому словнику А. М. *Textor Sag es treffender* [307, с. 24; 309–313; 316–319; 321]. Словники синонімів подають слова, які частково передають основний смисл *Aussteiger* за типом або способом виходу з певних структур, містять оцінні характеристики, а отже, позначають такі концептуальні ознаки ЛК типу “Aussteiger”: 1) *umweltbewusst* – захисник навколишнього середовища; 2) *merkwürdig* – дивний; 3) *zivilisationsfremd* – непристосований до суспільства; 4) *alternativ* – альтернативний; 5) *Subkultur* – член субкультури; 6) *einsam* – самотній; 7) *passiv* – пасивний; 8) *reiselustig* – любитель подорожувати; 9) *karriereorientiert* – кар’єрист; 10) *verräterisch* – зрадник; 11) *spionierend* – шпигун. Наочно результати відображено в таблиці (додаток Б).

Кожен окремо взятий синонім є частковим, оскільки значення збігаються лише за деякими денотативними ознаками. У дужках вказана кількість словників, в яких наведено синонім. Результати аналізу засвідчують, що найбільшими у функціонуванні є такі синоніми: *Freak* (9) – дивак, *Nonkonformist* (9) – нонконформіст, *Alternativer* (7) – альтернативна людина, *Abweichler* (7) – той, хто відступає від правила, *Gammler* (6) – хіпі, *Individualist* (6) – індивідуаліст, *Hippie* (5) – хіпі, *Außenseiter* (4) – аутсайдер, *Eigenbrötler* (4) – одинак, *Ausgeflippter* (4) – той, що веде асоціальний спосіб життя, *Blumenkind* (4) – дитя квітів, *Beatnik* (4) – бітнік, *einsamer Wolf* (3) – самотній вовк, та *Nerd* (3) – заўчка. Вони перебувають в еквівалентних відношеннях з іншими поняттями наведеного синонімічного ряду.

Ситуативними вербалізаторами імені концепту “Aussteiger” є мовні одиниці двох типів: а) із нейтральною семантикою: *Außenseiter*, *Abenteurer*, *Hippie*, *Punk*, *Sonderling*, *Einzelgänger*, *Grüner*, *Günstling*, *Alternativer*,

Nonkonformist, Abweichler та б) з експресивною семантикою: *Welteroberer, Himmelstürmer, Raufbold, Langhaariger, Querdenker, einsamer Wolf, Naturkind, Glückspilz, Emporkömmling, Zivilisationsflüchtling, Gammler, Geschäftemacher, Saubermann, Ausgeflippter, Freak, Ökofreak, Outdrop, Überläufer, Teufelskerl, Fahnenflüchtiger, Spion, Verräter*. Саме слова з експресивною семантикою підкреслюють ставлення суспільства до *Aussteiger* та виражають оцінку. Те, що синоніми, на відміну від словникових дефініцій, містять оцінне забарвлення, свідчить про глибоку рефлексію про досліджуване явище і його важливість для німецької лінгвокультури. Якщо цей типаж асоціюється з різною оцінкою, як позитивною, так і негативною, оскільки “цінності є глибинними характеристиками культури [1; с. 14]”, то значущість *Aussteiger* для носіїв мови очевидна.

Аналіз сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу дає змогу виявити семантичні характеристики концепту на рівні узусу, до яких належать такі вербалізовані текстуальні смисли:

- 1) інший спосіб мислення: *Andersdenkender, Lebenskünstler, Sinnsucher, Gleichgesinnte, Ideologe, Idealist, Enttäuschter, Anarchist*;
- 2) спроможність висловити свою думку, відстояти власну позицію: *Mündiges Wesen par excellence, Kämpfer gegen die Wirklichkeit, der aufmüpfige Bürger einer durchregulierten Gesellschaft, das mündige Individuum par excellence*;
- 3) ігнорування дійсності, утеча від суспільства: *Wirklichkeitsverweigerer, leidende Verweigerer, Leistungsverweigerer, Antikapitalisten*;
- 4) дивак: *Anzugmann, “Suitman”, der Kuscheltier-Tauscher, ich bin Penner der Kuscheltiere, die Veteranen einsamer Expeditionen*;
- 5) член субкультури: *die Boheme, Alternativer, Ehemaliger, Alt-Hippie, die Hippies von damals, Hunderte anderer hierher Zurückgekehrter*;
- 6) мандрівник: *Weltenbummler, die Unumkehrbaren, Weltreisender, Wüstenwanderer, Weltumsegler, Wasserbewohner, Abenteuerfreund, Segler*,

Sommermensch, Wellenreiter, ein bärdiger Yukon-Oldtimer; die sogenannten Traveller, fahrendes Volk, Irish Traveller, der Erkenntnisreisende;

7) людина, яка прагне максимуму: *zwei Weltrekordler mit Eintrag ins Guinnessbuch, zwei Grenzgänger, Feel-good-Konsumenten;*

8) захисник, любитель природи: *der Naturliebhaber, Umweltschützer;*

9) людина, котра обмежується мінімумом: *die Stillen, die Genügsamen, die Andersartigen, Höhlenbewohner;*

10) член секти: *Sektierer.*

На синонімічному рівні семантичний простір ЛК типу “Aussteiger” характеризується наявністю мережі семантично близьких субконцептів (рис. 2.2).

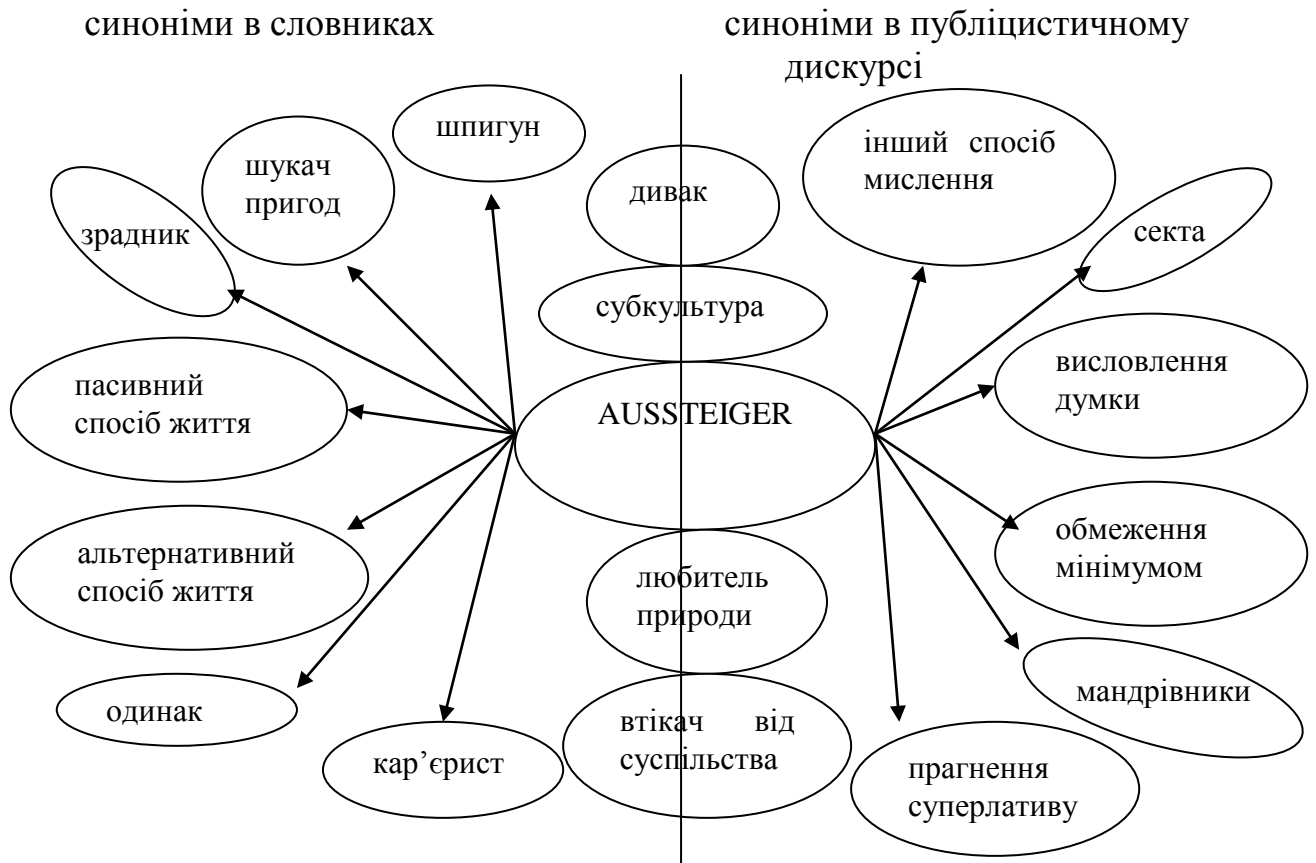

Рис. 2.2. Субконцепти ЛК типу “Aussteiger”, виражені синонімами

Отже, синоніми, відібрані зі словників і публіцистичного дискурсу, актуалізують субконцепти “дивак”, “субкультура”, “любитель природи” та “втікач від суспільства”. Синоніми виражають смисли *Aussteiger* за

допомогою таких субконцептів, як “шпигун”, “шукач пригод”, “зрадник”, “пасивний спосіб життя”, “альтернативний спосіб життя”, “одинак”, “кар’єрист”. Синоніми, виокремлені з публіцистичного дискурсу, вербалізуються такими субконцептами, як “інший спосіб мислення”, “секта”, “висловлення думки”, “обмеження мінімумом”, “мандрівники”, “прагнення суперлативу”. Така відмінність у профілюванні концептів синонімами ключового слова свідчить про зміну смислового наповнення *Aussteiger*.

2.1.4. Інтра- та екстразона лінгвокультурного типу “*Aussteiger*”.

Аналіз поняттєвого складника включає поряд із виокремленням домінантних сем асоціативне розширення дефініцій і побудову лексико-семантичного поля. Згідно з асоціативною моделлю концепту Г. Г. Слишкіна в структурі концепту виділяємо інтра- й екстразону. Інтразона включає основні характерні ознаки концепту, у той час як в екстразоні входять метафоричні, переносні значення [153]. Інтразона – це низка найменувань – мовних одиниць, які апелюють до концепту. Екстразона – сукупність вторинних смислів концепту, вихідних асоціацій, яка полягає в номінативній дифузності.

До інтразони концепту належать усі синоніми ключового слова, а також такі похідні лексеми: *die Aussteigerin*, *der Ausstieg*, *das Aussteigen* (виокремлені з тлумачних словників), *das Aussteigertum*, *das Sabbatical*, *die Auszeit*, *das Downshifting* (виокремлені на матеріалі публіцистичного дискурсу). Проаналізуємо смисли похідних лексем.

Die Aussteigerin – *weibliche Form zu Aussteiger* [296, с. 230]. Виникнення жіночої форми досліджуваної лексеми пов’язано, передусім, із посиленою увагою німецькомовного суспільства до рівноправ’я чоловіка й жінки, що відображається в мові у всіх сферах життя: політиці, офіційному мовленні, публіцистиці та в побуті тощо.

Das Aussteigertum – сукупність осіб, які належать чи колись належали до якогось із підтипів *Aussteiger*. Це слово ще не зафіксоване в лексикографічних друкованих й електронних джерелах. Оскільки сукупність

Aussteiger, які залишають субкультуру неонацистів, – це *Aussteigertum*, тому вважаємо його антонімом, який спостережуємо в публіцистичному дискурсі, *Nazi-Tum* – участь у неонацистських угрупованнях як протиположна бажанню інтегруватися в суспільство.

Das Aussteigen є субстантивованим інфінітивом дієслова та використовується для позначення процесу виходу з певної структури, організації, групи.

Der Ausstieg – синонім слова *das Aussteigen*. У словнику DUDEN знаходимо таке тлумачення *der Ausstieg* – 1a) *das Heraussteigen aus etw.: der A. aus der Höhe erfolgt über eine Leiter; b) Öffnung, Stelle zum Heraussteigen: der A. ist hinten; 2) das Aussteigen: den A. aus der Atomenergie fordern* [296, с. 230]. У словнику *DUDEN.online* [309] наведено такі синоніми цього слова: 1) *Luke, Öffnung*; 2) *Abbruch, Abkehr, Absage, Abwendung, Aufgabe, Beendigung, Beendung, Einstellung, Loslösung, Lösung; (bildungsspr.) Sistierung; (umgs.) Absprung*. Для нашого дослідження важливий другий синонімічний ряд, оскільки він передає переносне значення.

У публіцистичному дискурсі простежуємо такі синоніми поняття *der Ausstieg*: *das Sabbatical, das Downshifting* та *die Auszeit*, які є способом тимчасового виходу з професії й суспільства.

Das Downshifting – принцип, суспільний тренд, із яким уперше зіткнувся економічний науковець і суспільний критик Чарльз Б. Генді у 90-х рр. у США, означає змінити професію, щоб вести насичене життя [Spiegel, 04.10.2012 (online)]. Розрізняють три види цього принципу: звільнитися з роботи, зменшити кількість годин та взяти довготривалу відпустку.

Das Sabbatical – довготривала відпустка, рік відпочинку для поповнення сил й ідей. Першими були професори, які регулярно брали відпустку на семестр для дослідницької роботи, так звані “*Sabbaticals*” (від *der Sabbat* – субота, день відпочинку й свято в євреїв). Нині поняття “*Sabbatjahr*” вкорінилось також у звичайному робочому світі: “*Dort steht er für ein Jahr*

Pause oder Ausstieg, um sich zu erholen und hinterher wieder mit neuer, frischer Kraft einzusteigen” [284].

Die Auszeit – синонім до *Sabbatical* (англ. *timeout*) – перерва в роботі, стосунках, спорті тощо.

Aussteigewillig – готовий вийти з групи або організації.

До екстразони понятійного складника ЛК типажу відносимо okazionalizmi, виокремлені на матеріалі сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу. Це складні іменники з компонентом *-aussteiger-*, утворені за схемою детермінативної композиції, де *Aussteiger* виступає і детермінатом, наприклад *Krisenaussteiger* (люди, які під час світової фінансової кризи 2007–2008 рр. утратили роботу та змушені були шукати нових способів заробітку грошей) [293, с. 123], і детермінантом, наприклад *Aussteigertraum* (мрія, яку мають багато німців, – залишити роботу та реалізувати мрію: здійснити навколосвітню подорож, жити на Півночі, поїхати до Індії чи Африки тощо).

Відповідно до підтипу *Aussteiger*, класифікуємо okazionalizmi на такі групи:

Aussteiger із професії, напр. *Berufs-Aussteiger* (люди, які залишають професію), *Karriere-Aussteiger* (люди, котрі розпочинають кар’єру в новій для себе професії або відкривають свій власний бізнес), *Bank-Aussteiger* (людина, яка раніше працювала в банку, але внаслідок кризи звільнилася), *Dax-Aussteiger* (люди, котрі вийшли з найважливішого фондового індексу Німеччини, у публіцистичному дискурсі це слово має синонім *Dax-Absteiger*), *NSA-Aussteiger* (колишні співробітники *National Security Agency*, які розповіли про прослуховування американськими спецслужбами лідерів інших країн), *IAAussteiger* (колишні учасники міжнародної автомобільної виставки у Франкфурті на Майні та Ганновері).

Aussteiger із неонацистських угруповань: напр. *Nazi-Aussteiger* (колишні члени агресивної неонацистської субкультури), *Neonazi-Aussteigerhelfer* (люди, які допомагають колишнім неонацистам звільнитися

від переслідувань та погроз членів субкультури й розпочати нове життя), *Aussteiger-Debatte* (дебати, обговорення теми, яка безпосередньо пов'язана зі способом життя *Aussteiger*), *Ausstiegsszenarien* (способи виходу з різних структур), *Aussteigerdruck* (тиск суспільства на членів радикальних субкультур залишити їх), *Aussteigerszene* (усі *Aussteiger* із субкультури “неонацист”), *Aussteiger-projekte* (проекти для допомоги людям вийти з нацистських організацій, сект тощо), *Aussteigermethode* (метод виходу з радикальних груп, який передбачає ресоціалізацію *Aussteiger* у спілкуванні з мігрантами, проти яких і борються неонацисти і які, на відміну від корінних жителів Німеччини, не є боязливими, а розкуті в спілкуванні), *Aussteiger-Hotline* (гаряча лінія для *Aussteiger*), *Aussteigerprogramm* (програма виходу з різних структур).

***Aussteiger*, які відрізняються від інших:** напр. *Aussteigerpapa* (тато, котрий залишив сім'ю та реалізовує свої мрії десь в Іспанії), *Aussteigermentalität* (ментальність усіх *Aussteiger*, яка відрізняється від ментальності всіх інших людей – німецької лінгвоспільноти загалом), *Generation von Aussteigern* (покоління людей, котрі стають *Aussteiger*, їхні послідовники), *der Vorzeige-Aussteiger* (*Aussteiger* із неонацистської субкультури, який осмислив свою діяльність, покався та веде звичайний спосіб життя), *Aussteiger-Geschichte* (історія життя *Aussteiger*, де описані умови життя до виходу, переваги життя після нього, причини, перспективи, поради тощо), *Aussteiger-Komödie* (фільм-комедія про недосконалість простого життя *Aussteiger*, наприклад “*Hans Dampf*”), *Aus-Aussteiger* (вихід з *Aussteiger*, повернення до звичного способу життя), *Aussteigerwelle* (хвиля розвитку *Aussteiger*).

***Aussteiger*, які відпочивають,** напр. *Aussteigertraum* (мрія, яку мають багато німців, – залишити роботу та зайнятися тим, про що мрієш усе життя: подорожувати, змінити місце проживання, відвідати екзотичні країни), *Aussteiger-Herberge* (туристична база в Африці для людей, котрі проводять сабатікал), *Aussteiger-Rucksack* (рюкзак є атрибутом, який носить типовий

представник досліджуваного ЛК типажу), *Aussteiger-beach* (пляж для *Aussteiger*), *Aussteiger-Camp* (табір *Aussteiger*).

***Aussteiger* з організацій, церкви** тощо, напр. *NAK-Aussteiger* (люди, які виходять із новоапостольської церкви), *Terror-Aussteiger* (*Aussteiger* із терористичних угруповань), *Esoterik-Aussteiger* (вихідці з езотерики), *Internet-Aussteiger* (люди, які більше не користуються Інтернетом), *Mafia-Aussteiger* (люди, котрі залишили мафію), *Wikileaks-Aussteiger* (особи, котрі залишили вікілікс), *Facebook-Aussteiger* (особи, які більше не користуються фейсбуком), *System-Aussteiger* (люди, котрі залишають систему), *Öko-Aussteiger* (люди, які більше не користуються органічними продуктами).

***Aussteiger* із політики**, напр. *Partei-Aussteiger* (особи, які з власних ідеологічних міркувань залишили партію), *NPD-Aussteiger* (особи, котрі вийшли з НПД), *Linken-Aussteiger* (особи, які залишили ліві партії).

В електронному словнику *Duden. Rechtschreibung* наведено слова, що мають корінь *-ausstieg-* й евокують значення, які розкривають об'єкт нашого дослідження: *Ausstiegsklausel – Klausel, die ein Aussteigen besonders aus einem Vertrag ermöglicht* [309] та *Atomausstieg – aus der [zivilen] Nutzung der Kernenergie*, напр. *der beschlossene, sofortige, vereinbarte, vollständige Atomausstieg; den Atomausstieg kippen; Ausstieg aus dem Atomausstieg; Gründe für, Argumente gegen den Atomausstieg; Unterschriften für den Atomausstieg sammeln* [309].

Електронний словник Лейпцизького університету відображає дискурсивне оточення *Aussteiger*. Основні лексеми, які проявляються в дискурсі поряд з іменником *der Aussteiger* (додаток Е): *Einsteiger, Weltverbesserer, Monte Verità, Lifestyle-Publikum, Szene, Bhagwan-Sekte, Hippies, Umsteiger, Lago Maggiore, 1970er, Damien, Lago, Vegetarier, Pune, Kolonie, Domscheit-Berg* та ін.

Отже, ЛК типаж “*Aussteiger*” містить семантичні ознаки понять *aussteigen* і *der Aussteiger*, які ми вивели на основі аналізу словникових дефініцій, відповідей носіїв мови на запитання анкети й аналізу

публіцистичного дискурсу. Проведений аналіз смислових характеристик ЛК типу “Aussteiger” дає підставу виокремити такі конститутивні ознаки типу: 1) особа або група людей; 2) відмовитися від суспільних обов’язків; 3) залишити професію; 4) розпочати нове життя; 5) жити альтернативно; 6) вести незалежне життя; 7) бути членом іншої культури або субкультури; 8) залишити субкультуру; 9) позбутися залежності; 10) реалізовувати свої плани, мрії.

Лексеми, які формують лексико-семантичне поле цього типу, поряд із денотативним компонентом уключають також і часто негативні оцінні конотації. Така емоційно-оцінна конотація на поняттєвому рівні свідчить про високий ступінь актуалізації та важливість цього ЛК типу для німецької лінгвокультури, а також про нерозривну єдність трьох складників концепту: поняттєвого, образного й оцінного.

Аналіз лексичних засобів репрезентації поняттєвої бази ЛК типу “Aussteiger”, які актуалізують різні ознаки, є підставою для виділення особливих типів *Aussteiger* у сучасному німецькомовному суспільстві: *Aussteiger* із професії, кар’єри, кризи, організацій, підприємств та ін.

Дослідження публіцистичного дискурсу дає змогу виокремити інтра- й екстразону концепту, розширює лексико-семантичне поле досліджуваного поняття, додає нових когнітивних ознак концепту та підкреслює ціннісну складову частину концепту, яка пронизує його поняттєвий, образний і оцінний складники.

Асоціативне розширення лексико-семантичного поля концепту може будуватися не лише на дефініційному, а й на образному рівні.

2.2. Образний складник лінгвокультурного типу “Aussteiger”

Образний складник В. І. Карасик розуміє як “слід чуттєвого уявлення в пам’яті в єдності з метафоричними перенесеннями (у цьому плані термін

“перцептивно-образний компонент” є точнішим)”, а способи мовного закріплення концепту розглядає в якості його знакової форми [85, с. 30–31].

Перцептивно-образний складник типажу – це зорові, слухові, нюхові характеристики типажу “N”, відображені в нашій пам’яті, це релевантні ознаки практичного знання. Виявлення перцептивно-образних характеристик типажу можливе як в індивідуальній мовній свідомості, так і в художніх творах та публіцистиці. На цьому етапі дослідження використовуємо дані анкетування й матеріал сучасного німецькомовного дискурсу.

Предметно-образний зміст концепту зводиться до цілісного узагальнення сліду в пам’яті, який пов’язаний із певним предметом, явищем, подією, якістю. Стосовно певних конкретних предметів зазвичай говорять про семантичні прототипи [240]. В *Aussteiger* немає певного прототипу, але є яскраві представники, які добре відомі в сучасному німецькомовному суспільстві. Це Клаус Хіпп [Der Spiegel, № 29, 2012 (online)] – власник фірми, яка займається дитячим харчуванням; Крістіан Вульф – колишній президент Німеччини; Едвард Сноуден – американський технічний спеціаліст, колишній співробітник ЦРУ й Агенства національної безпеки США, котрий залишив країну; Дуглас Томпкінс – американський екологічний активіст і підприємець, засновник компаній The North Face та Esprit Holdings Limited: *Genau deshalb hat mich auch Douglas Tompkins, der Gründer der Bekleidungsmarken Esprit- und North Face, der jetzt ein riesiges Öko-Areal in Argentinien verwaltet, so beeindruckt* [Der Spiegel, 26.09.2012 (online)], Ніколя Саркозі – колишній президент Франції: *Sarkozy als Aussteiger?* [Der Spiegel, 12.05.2012 (online)].

Форма реалізації в дискурсі ЛК типажу може бути представлена у вигляді прецедентного імені [63, с. 7, 12–13]. Крім того, важливо відзначити прецедентну ситуацію як важливий аспект в описі типажу. Аналіз відповідей респондентів засвідчив, що типажу притаманні такі прецедентні імена (у дужках указано кількість респондентів, які дали таку відповідь): Конні Райманн (14) – телезірка Німеччини, який виїхав до США, Кеті Холмс (13) – американська актриса, Робінзон Крузо (11) – літературний персонаж, котрий

жив на безлюдному острові, Юрген Вагнер або Öff Öff (9) – людина, яка живе поза благами цивілізації, Майкл Джексон (8), Крістфан Вульф (7), Мартін Лютер (6), Едвард Сноуден (5), Міхаель Шумахер (5), Гельмут Кйолер (4), Том Круз (4), Івона Катерфельд (4), Арнольд Шварцнегер (3), Біл Гейтс (2), Хайді Клум (2). Наявність у наведеному списку імен відомих людей із політики, кіно, телебачення свідчить про широке вживання досліджуваного поняття.

Під час опису перцептивно-образного складника лінгвокультурного концепту виявлені характеристики групуються. Так, наприклад, М. Б. Ворошилова розглядає такі поведінкові й образні характеристики, що складають основу ЛК типу “рокер”: зовнішність, світосприйняття та характер, атрибути, вік, поведінка, гендерна характеристика, оцінка й сприйняття, творчість, матеріальне становище [50, с. 47].

Тезу про різний характер асоціацій відображено і в дисертаційному дослідженні І. Ю. Уфаєвої стосовно ЛК типу “Hispanic”: асоціати, пов’язані із суспільно-політичним статусом *Hispanic*; асоціати, що відображають зовнішні та внутрішні характеристики аналізованого типу; асоціати, сконцентровані навколо поля “сім’я” [170] тощо. О. В. Лутовінова в ролі образних характеристик типу “хакер” розглядає стать, вік, зовнішність, інтелектуальні й духовні характеристики, звички, оточення та спосіб життя, мовлення [111]. Т. В. Бондаренко у ЛК типажі “англійський дворецький” виокремлює такі характеристики: зовнішній вигляд, соціальний статус і походження, сфера вільного часу, діяльності, мовні характеристики [22]. І. В. Щеглова називає такі перцептивно-образні характеристики ЛК типу “чиновник”: функціональні, комунікативні характеристики та характеристики способу життя [180]. Крім того, матеріал уможливив виокремлення в останньому пункті таких ознак, як зовнішній вигляд, вільний час, сімейний стан, умови життя.

Варіант моделювання ЛК типу запропоновано в дисертаційній роботі О. О. Дмитрієвої. У дослідженні цитованого науковця *образні – асоціативні*

– *перцептивно-образні* характеристики типажу трансформуються в *паспорт* ЛК типажу, де представлено такі характеристики: одяг, зовнішній образ, вік, гендерна ознака, місце проживання й характер житла, сфера діяльності, вільний час, сімейний стан, оточення, мовні особливості [62, с. 75].

Ми поділяємо думку М. Б. Ворошилової, згідно з якою не всі параметри однаково релевантні для кожного з ЛК типажів, їх вибір залежить від конкретних характеристик аналізованого матеріалу [50, с. 45].

Матеріалом для нашого дослідження на цьому етапі слугували статті сучасного німецькомовного дискурсу й дані асоціативного опитування. Публіцистичний дискурс сприяє уявленню життєвої моделі досліджуваного ЛК типажу, відображає соціальну психологію, колективну свідомість і всі стереотипи, що наявні в суспільній та індивідуальній свідомості. Дані асоціативного опитування яскраво розкривають образні уявлення носіїв мови про досліджуване явище.

В аналізі й моделюванні ЛК типажу, ми використовуємо досвід Волгоградської наукової школи та схему опису, запропоновану В. І. Карасиком. Дослідження образного компонента концепту передбачає опис усіх тих елементів, які у свідомості носіїв мови апелюють до досліджуваного об'єкта дійсності. Оскільки об'єктом нашого дослідження є особистість, то для моделювання образу розглядатимемо узагальнені уявлення про зовнішність, умови проживання, побут, професію, вільний час, характер та ін.

2.2.1. Соціокультурний паспорт лінгвокультурного типажу “Aussteiger”. В образі *Aussteiger*, який надається до виокремлення внаслідок аналізу сучасного німецькомовного публіцистичного дискурсу, спостережуємо такі ознаки, як зовнішність, житло, місце проживання, характер, діяльність.

Розпочнемо опис із **зовнішності** представників досліджуваного ЛК типажу, яку умовно групуємо таким чином:

- 1) ті, які не відрізняються від звичних людей, мають буденну зовнішність й одяг (48);
- 2) ті, за зовнішністю яких можна розпізнати приналежність до певних соціальних груп чи рухів (49, 50);
- 3) ті, які за зовнішністю помітно виділяються із натовпу (51, 52, 53).

(48) *Seine rechte Vergangenheit ist ihm nicht mehr anzusehen – zumindest nicht auf den ersten Blick* [Der Stern, 31.05.2013 (online)];

(49) *Sein Körper erzählt von früher. Hartung hat noch viele Tätowierungen – rechte Symbole und Parolen. “Ich habe mich damit selbst gebrandmarkt”, sagt er. “Heute bereue ich das unglaublich.”* [Der Stern, 31.05.2013 (online)].

(50) *Für die “Red Devils” war der große, massige Mann mit den vielen Tattoos ein idealer Geldeintreiber* [Der Focus, 24.11.2013 (online)];

(51) *Mit all seiner Erfahrung fiel es ihm nicht schwer, sich in eine Marke zu verwandeln* [Der Spiegel, 30.10.2012 (online)];

(52) *Er kommt alternativ daher: mit Wollmütze, langen Haaren, Kapuzenpulli und roten Turnschuhen* [Der Stern, 31.05.2013 (online)];

(53) *Ab sofort wollte er jeden Tag in den Anzug springen. Montags bis freitags. Samstags und sonntags. Bei Geschäftsterminen. Privat. Auf Reisen.* [Der Spiegel, 30.10.2012 (online)].

Як очевидно з аналізу матеріалу, умови проживання *Aussteiger* часто є аскетичними. Звернемо увагу на помешкання, яке відрізняється від будинку чи квартири й виражається такими іменниками та словосполученнями: *das Boot, das Segelschiff, eine kleine schwimmende Holzhütte, die Höhle an stillgelegten Schienen an der Garden Route, ein Loch unter einer Pferdeweide in der Nähe eines Flusses, Hobbit-Bau, eine Hobbithöhle in der Wildnis, Zuhause auf Zeit*. Дієслово *segeln* “пливти під парусом” метафорично уживається в значенні *wohnen* “жити, мешкати”. Незвичним місцем проживання *Aussteiger* виражають протест проти споживацької спрямованості сучасного суспільства й стверджують, що людина – частина природи та може задовольнитися мінімумом.

Особливими для *Aussteiger* є **місця**, де вони хочуть жити або провести частину свого життя. Це пов'язано з діяльністю *Aussteiger*, яку можна реалізувати лише в конкретному місці. Саме тому *Aussteiger* мають широку географію: Гаваї, де можна зайнятися серфінгом (54); бухта Гольден Бей у

Новій Зеландії, яку ще називають *Hippiebucht, ein Flower-Power-Sit-in* (55); Панама (56); маленьке містечко Панаяхель у Гватемалі приваблює митців, мандрівників і підприємців (57); Африка (58).

(54) *Meist verschlägt es ihn nach Hawaii, wo er von November bis April leidenschaftlich gerne surft* [Der Stern, 18.10.2013 (online)];

(55) *Reuben Lee in der Hippiebucht Golden Bay macht mit einem Bier Furore, dem ein einheimischer Busch den einmaligen Geschmack verleiht* [Der Spiegel, 03.07.2013 (online)];

(56) *Im Darien wird die Asphaltstraße, die 300 Kilometer zuvor zehnspurig durch Panamas Hauptstadt führte, nach und nach zur Sand- und Holperpiste* [Managermagazin, 03.04.2013 (online)];

(57) *In und um die Kleinstadt Panajachel am Atitlan leben über 10.000 "Gringos", darunter auch Künstler, Geschäftsleute und Aussteiger aus Deutschland* [Managermagazin, 03.04.2013 (online)];

(58) *Nqileni – Grün, saftig grün, sind die Hügel, die landeinwärts bis zum Horizont reichen und zur See hin im tiefen Blau des Indischen Ozeans abrupt versinken* [Der Spiegel, 18.09.2013 (online)].

Характер – важливий елемент в образі *Aussteiger*, який об'єднує всі підтипи досліджуваного ЛК типажу. *Aussteiger* ініціативні, уміють наперед продумати майбутнє (59). Їм притаманна типова німецька риса характеру – уміння планувати (60). *Aussteiger* – мужні (61). Потрібно мати мужність, щоб наважитися залишити агресивно налаштовану субкультуру (62). *Aussteiger* – совісні (63). Мужність актуалізується в назві акції газети "Штерн" за боротьбу проти радикального насилля (64–66). *Aussteiger* готові до змін, креативні, вільні у спілкуванні та професії (67). *Aussteiger* – сильні (68).

(59) *Er zählte zu den wichtigsten Vordenkern der Rechtsextremen* [Der Focus, 06.08.2012 (online)];

(60) *Gute Vorbereitung sichert eine entspannte Auszeit* [Der Focus, № 18, 25.04.2012 (online)];

(61) *"Die Kirche zu verlassen ist sehr angsteinflößend", sagt die Mutter zweier kleiner Kinder gleich vorweg, schließlich habe Scientology "so manchem Aussteiger das Leben ruiniert"* [Der Focus, 09.06.2013 (online)];

(62) *Und dass sie sich trauen, auszusteigen – selbst wenn so ein Geständnis in der Szene vielleicht für Naserümpfen sorgt* [Der Spiegel, 13.09.2013 (online)];

(63) *Die Reue bleibt. "Ich habe ideologische Gewalt ausgeübt. Ich habe einige Leute in die Szene reingezogen. Durch all das habe ich viel Schlechtes in die Gesellschaft gebracht"* [Der Stern, 31.05.2013 (online)];

- (64-66) *Unterstützt wird die Initiative auch durch die Stern-Aktion “Mut gegen rechte Gewalt”* [Der Stern, 20.03.2013 (online)]; *Mit Übergriffen durch ehemalige Kameraden muss der Aussteiger auch rechnen: “Aber ich will keine Angst haben”* [Der Stern, 31.10.2012 (online)]; *Ich bin mutiger geworden, packe Dinge leichter und schneller an* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)];
- (67) *Viele sagen, dass mich meine Auszeit positiv verändert hat. Ich bin kreativer und gelassener geworden. Eine schlechte Folge oder miese Quoten bringen mich nicht mehr so schnell aus der Ruhe* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)];
- (68) *Mit der Armut konfrontiert zu sein, war anfangs eine Belastung, aber es hat mich auch gestärkt. Ich schätze mein Leben jetzt ganz anders und weiß wieder, dass ich nur Luxusprobleme habe* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)].

Оскільки однією з причин людини стати *Aussteiger* є бажання змінити професію, а люди, які залишили суспільство, мають особливу діяльність, то ознакою соціокультурного паспорту є **сфера їхньої професійної діяльності**. Сьогоднішнє напружене професійне життя вимагає багато сили, здоров'я та часу, а очікування від професії не здійснюються. *Aussteiger* виїжджають жити в село й займаються сільським господарством або мають тимчасові підробітки.

Однією з бажаних професій *Aussteiger* є *Heilpraktiker* – лікар-самоучка (69). Виноградар, пивовар – екзотична професія в Індії, яка приносить не лише задоволення, а й прибуток (70). *Aussteiger* із політики – це той, хто слідкує за політичними подіями, але безпорядної участі в політиці не бере (71).

- (69) *Einst waren sie Manager bei Microsoft, doch sie fühlten sich überflüssig oder überfordert. Heute sind sie Heilpraktiker, trainieren Führungskräfte oder produzieren Schmuckbänder. Drei ehemalige Mitarbeiter des Software-Konzerns berichten über ein neues Leben* [Der Spiegel, 18.03.2013 (online)];
- (70) *Der gebürtige Auckländer erwog dann den Beruf des Winzers* [Der Spiegel, 03.07.2013 (online)];
- (71) *Polit-Aussteiger verraten Zukunftspläne: Offline gehen, Kinderbuch schreiben* [Der Focus, 29.06.2013 (online)].

Люди, які були членами секти, учаться інтегруватися в суспільство (72). Як наслідок утраченого в секті дитинства *Aussteiger* свій час витрачають на виховання дітей (73). *Aussteiger* із радикально налаштованих організацій (напр. неонацистських) відчують провину й хочуть спокутувати вину, вони допомагають мігрантам у Німеччині, ведуть боротьбу за демократію (74),

створюють організації, які сприяють тому, щоб вийти із субкультури та інтегруватися в суспільство (75) (напр. організація *Exit* (вихід)).

(72) *25 Jahre brauchte Adaja, um den Absprung von den "Zwölf Stämmen" zu schaffen. <...> Sie haben verlernt oder nie gelernt zu telefonieren, Briefe zu schreiben, Arzt und Friseur zu besuchen oder ein Auto zu betanken. Jede Entscheidung fällt schwer* [Der Focus, №21, 2012 (online)];

(73) *Ich bin besessen davon, für meine Kinder da zu sein. Es ist wie eine Gegenreaktion auf mein Leben* [Der Stern, 03.04.2013 (online)];

(74) *Alexis Tsipras, Chef des Linksbündnisses Syriza, nannte den Kampf gegen die "Goldene Morgenröte" einen "Kampf für die Demokratie"* [Der Spiegel, 22.09.2013 (online)], *Verstecken will er sich aber nicht. Im Gegenteil.* [Der Stern, 31.05.2013 (online)];

(75) *Mehr als 480 Aussteiger aus der rechten Szene hat die Organisation Exit begleitet* [Der Stern, 20.03.2013 (online)].

Для *Aussteiger*, які беруть тимчасову відпустку *Auszeit*, *Sabbatical*, *Timeout*, важливо вирватися з побуту, зайнятися тим, що подобається (76).

Часто образ *Aussteiger* асоціюється з подорожами навколо світу або у власній країні (77). Активні люди, які хочуть допомогти країнам, що розвиваються, укладають свої гроші в подорож і безкоштовно навчають математики, англійської мови, мистецтва, розповідають, розвивають здібності в дітей (78). *Aussteiger*, які турбуються про своє духовне життя, активно читають Біблію (79).

(76) *Sabbatical heißt das Zauberwort. Drei, sechs oder zwölf Monate Auszeit vom Job. Das tun, was man schon immer tun wollte* [Die Welt, 07.07.2013, №27, S.7 (online)];

(77) *Er habe sich auch als Tourist in Bayern eine kleine Auszeit gegönnt, verriet Boyle weiter. Bier beim Oktoberfest und eine Wanderung zum Schachen-Bergschlösschen des "verrückten" King Ludwig* [Der Stern, 13.05.2012 (online)];

(78) *Zwei Monate lang habe ich in einem Schulprojekt in Indien gearbeitet, einen Monat lang in einem Waisenhaus in Nepal. In Neu-Delhi habe ich 200 Kinder in Englisch, Mathe und Kunst unterrichtet, mit ihnen gespielt und Ausflüge gemacht. Viele Eltern haben mich in ihre Hütten eingeladen. Noch heute schreiben wir uns* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)];

(79) *Beten, wandern, schlemmen – göttlich! In bayerischen Klöstern bringen Ferien-Pilger Geist und Seele wieder in Einklang* [Der Focus, 28.04.2012 (online)], *fasten und wandern* [Der Focus, 28.04.2012 (online)].

Основним заняттям *Aussteiger*, яке об'єднує всі підтипи досліджуваного ЛК типу, залишається пошук самого себе, своєї ідентичності. Цей шлях асоціюється з викликами, красою, мріями, прагненнями та смертю (80). *Aussteiger* шукають спокій у монастирі (81). Така відпустка має назви: *Kurse zur Burn-out-Prävention* (курси, які запобігають передчасному професійному виснаженню), “*Oasentage*” (так звані “оазисні дні”, які ґрунтуються на відході від побуту, звичок), *Besinnungswochen* (відпустка в монастирі для роздумів над сенсом життя та своїми вчинками) [Der Focus, №18, 2012 (online)].

(80) *Die Route ist eine Straße der Herausforderungen, der Schönheit, der Träume, Sehnsüchte und des Todes.* [Manager-Magazin, 03.04.2013 (online)];

(81) *Da das Heer der Ausgeworfenen und Ausgebrannten wächst, erwirtschaften die benediktinischen Klöster bereits die Hälfte ihrer Einnahmen mit speziellen Angeboten für diese Menschen* [Der Focus, №18, 2012 (online)].

Згідно з аналізом мовного матеріалу, зовнішність у досліджуваному ЛК типажі не відіграє великої ролі. Місця проживання не обмежуються Німеччиною для тих підтипів *Aussteiger*, які шукають пригод і їдуть у символічні й незвичні місця, шукають дикої природи. Найяскравіше в колективній свідомості відбито характер *Aussteiger*, який уособлює стереотипні уявлення про це явище. *Aussteiger* ведуть активний спосіб життя. Це свідчить про творчий спосіб мислення в німецькому менталітеті. Багато з них ризикують власною кар'єрою та здоров'ям, присвячують свою відпустку благодійній роботі з дітьми, освітницькій діяльності. Лише володіючи такими рисами характеру, як мужність, сміливість, креативність, можна наважитися вирізнитись із натовпу, зробити щось важливе, висловити свою думку, свої політичні та релігійні погляди.

Під час дослідження ЛК типу “*Aussteiger*” застосовуємо **метод асоціативного опитування**, результати якого дають змогу виявити соціальні стереотипи у свідомості сучасних носіїв німецької лінгвокультури.

У процесі аналізу відповідей виокремлено такі поведінкові й образні характеристики, які складають основу образного складника ЛК типу “*Aussteiger*”: 1) зовнішність; 2) риси характеру; 3) діяльність.

В описі **зовнішності** респонденти вказують, що *Aussteiger* упадають у вічі (*auffällig, distanziert im Aussehen sein; sich komisch kleiden*), мають альтернативний вигляд (*alternativ*). Серед важливих рис зовнішності виділяємо **волосся**: довге (*lange Haare*), часто брудне й нерозчесане (*durcheinandergeschüttelte, ungepflegte, fettige Haare*), темне (*dunkelhaarig*) або світле (*blond*), дреди (*Rastalocken*) та **бороду** (*bärtig, Bartwuchs*) або **щетину** (*3-Tage Bart*), засмаглу шкіру (*sonnengebrannt*), носять **окуляри** (*Brillenträger*). Вони мають середній **вік** (*mittleres Alter*) або є старими (*alt*). Це представники чоловічої **статі** (*männlich*). **Вага й зріст** великого значення не мають: стрункі (*dünn, schlank*) або товсті (*dick*); низького зросту (*klein*) або високі (*groß*). Відповідно до світогляду й простого способу життя, **одяг** у них простий (*einfache Klamotten*), зручний (*bequeme Kleidung*), старий (*alte Kleidung*), часто брудний, неохайний (*schmutzige, dreckige Kleidung*), кольоровий (*bunte Kleidung*), незвичайний (*außergewöhnliche Kleidung*), екологічний (*ökologische Kleidung*).

Атрибутами *Aussteiger* є рюкзак (*Rucksack*), спортивні штани (*Jogginghose*), кросівки (*sportliche Schuhe*), светр (*Pullover*). Представник *Aussteigertum* не слідкує за модою (*nicht der Mode entsprechend gekleidet*).

Значна кількість наведених прикметників актуалізує не опис зовнішності, а акцентує увагу на внутрішніх характеристиках *Aussteiger*, що свідчить про те, що не всі підтипи досліджуваного ЛК типажу можуть підпадати під альтернативний зовнішній вигляд. Більшість представників виглядають як пересічні громадяни та відрізняються від загальної маси своїм світоглядом, переконаннями, вчинками.

Стереотипні уявлення опитаних про **рис** характеру *Aussteiger*, виражені прикметниками й іменниками, поділяємо на групи за позитивною та негативною семантикою, у межах яких виокремлюємо такі **позитивні асоціативні ознаки**:

1) (40) самосвідомий: *selbstsicheres Auftreten, selbstreflektiert, selbstbewusst, kritisch, selbstbestimmt, besonnen, individuell, besonders, anders*;

2) (24) упевнений, рішучий: *entschlossen, eigenwillig, offen, zielstrebig, motiviert, eigensinnig, souverän, von sich überzeugt, eigenständig, eigene Meinung haben, in seine Entscheidung gefestigt, strahlt Hoffnung und Entschlossenheit aus, flexibel;*

3) (23) мужній: *mutig, Mut, lebensmutig;*

4) (21) радісний: *lebenslustig, lebensfroh, entspannt, gelassen, zufrieden, optimistisch, glücklich, erleichtert.*

Результати опитування засвідчують, що респонденти вважають *Aussteiger* (14) різносторонніми, альтернативними: *variabel, anders, verschieden, alternativ;* (10) обізнаними, розумними: *kompetent, intelligent, klug, ehrgeizig, wissbegierig, konsequent, gebildet,* (10) непередбачуваними: *spontan, abenteuerlustig, neugierig, ein Visionär;* (9) індивідуальними: *einzigartig, suchend, individuell, unterschiedlich, kreativ, interessant* та (7) вільними: *freiheitsliebend, freiwillig, frei, autonom, selbständig.* Сім пунктів має ознаку заощадливий (*sparsam, nicht anspruchsvoll*); по чотири – незалежний (*unabhängig*), турботливий стосовно навколишнього середовища (*umwelt*)*bewusst, mit sich im reinen naturbelassen, ruhig, Ökomenschen*), відкритий у ставленні до інших і тих, хто добре обізнаний у сфері культури (*weltoffen, kulturelrfahren*) та ризикований (*risikofreudig, abenteuerlustig*); три – сильний (*stark, rebellisch, hat seinen eigenen Kopf*); два – задумливий (*nachdenklich*).

У відповідях наявні такі **негативні асоціативні ознаки** характеру *Aussteiger*:

1) (17) невмотивований, заляканий: *unmotiviert, schüchtern, ängstlich, verwirrt, vor dem Aussteigen eingeschüchtert, überfordert, verängstigt, genervt, enttäuscht;*

2) (14) невпевнений: *unsicher, nicht selbstbewusst, gestresst, unbeholfen, nicht zielstrebig, chaotisch, frustriert, zurückgezogen, wenig kulturell;*

3) (9) утомлений: *erschöpft, müde, depressiv, gelangweilt, lebensmüde;*

4) (9) непристосований до життя: *ungepasst, wenig sozial;*

5) (8) самотній: *einsam, distanziert, introvertiert, schüchtern, zurückhaltend, unsicher;*

6) (8) божевільний: *verrückt;*

7) (6) залежний: *süchtig, kaputt, mit den Nerven am Ende, leblos, unglücklich, zurückgezogen.*

П'ять респондентів вважають *Aussteiger* ненадійними: *kriminell, unhöflich;* три – лінивими: *faul, doof, öde;* два – егоїстичними: *egoistisch, eigensinnig;* один – безтурботними: *sorglos.*

Асоціативна ознака “діяльність” складається з таких позицій:

1) розпочинати нове життя: *Beginnt einen neuen Lebensabschnitt und sucht nach Selbsterfüllung; Aussteigen, neu anfangen, neu einsteigen; Neuanfang, etwas ausprobieren, sich neu orientieren; weglaufen, Neues erleben, reisen;*

2) насолоджуватися життям: *Leben genießen, seinen Interessen nachgehen; Seinen eigenen Weg gehen und das tun, was er für “richtig” hält; Seinen eigenen Weg gehen, das machen, was er machen will; von “Luft und Liebe” leben;*

3) самореалізовуватися: *sich selbst verwirklichen; selbständig handeln, seine eigenen Ziele verfolgen, sich von den anderen abheben;*

4) мати власну альтернативну думку: *wendet sich gegen die Mehrheit einer Gruppe; ihre eigene Meinung vertreten; lehnt sich gegen das Normale auf;*

5) виживати: *Ein Aussteiger lebt von eigenen Mitteln, für sich allein oder in einer kleinen Runde von Gleichgesinnten, versucht jeden Tag zu überstehen, abgegrenzt von dem normalen Lebensstandart; Selbstversorgung (Essen, Holz sammeln); Holz hacken, Teller waschen, eigenes Gemüse anbauen;*

6) жити на природі: *mit der Natur leben, mit der Natur eins sein, sich von modernen Dingen fern halten, zurückhaltend leben; Sich selbst versorgen, kaum die moderne Technik nutzen;*

7) мати нову професію: *neuen beruflichen Wegen nachgehen; Beruf wechseln, neuen Beruf erlernen, neue Lebenserfahrungen sammeln; übt seinen Traumberuf aus; Ein Aussteiger wechselt in einen anderen Beruf;*

- 8) відмовлятися: *Abwendung von bestimmten Gegenständen, Denkmustern; sich den anderen Dingen im Leben widmen; etwas ändern;*
- 9) роздумувати: *über sich selbst, soziale Gruppen und Gesellschaften reflektieren; Entscheidungen treffen; Nachdenken, handeln;*
- 10) досліджувати: *schreiben, forschen; kommunizieren, recherchieren, denken, überzeugen, abwägen;*
- 11) переїхати: *verreisen, umziehen, das Land verlassen; Menschen, die ihren Hauptwohnsitz nicht mehr in ihrem Heimatland haben, sondern im Ausland;*
- 12) байдикувати: *Geld ausgeben, zocken, Bier trinken, Zeit mit spaßigen Sachen verbringen, einen anderen Beruf ausüben; seine Freizeit genießen.*

Потрібно підкреслити, що асоціативні характеристики досліджуваного типу підтверджують і ширше розкривають характеристики, які виокремлено з публіцистичного дискурсу. Вони значною мірою не збігаються із семантичними ознаками, що виділені на основі сучасних німецькомовних друкованих та електронних словників. У відповідях наявні оцінка й особисте ставлення, що свідчить про осмисленість типу у свідомості носіїв мови, сприяє повноцінному представленню образу ЛК типу “Aussteiger”. Респонденти значною мірою акцентують увагу на рисах характеру та діяльності представників досліджуваного ЛК типу, що вказує на те, що *Aussteiger* відрізняються від натовпу не зовнішнім виглядом, а вчинками.

2.2.2. Метафора як засіб дослідження образного складника лінгвокультурного типу “Aussteiger”. Оскільки метафори дають змогу передати зміст за допомогою референцій на інші концепти, то вважаємо їх особливим інструментом для повноти розкриття образних характеристик досліджуваного поняття в німецькій ККС. Метафора – це не лише образний засіб мови, а феномен мислення й культури [150, с. 34]. Це – когнітивний механізм, призначений для обробки інформації про абстрактні, перцептивно неприйнятні об’єкти за допомогою їх порівняння з об’єктами конкретнішими з перцептивною основою [70, с. 3; 161, с. 94]. Метафора володіє унікальним механізмом, що

відповідає за розуміння людиною її життєвого досвіду [161, с. 94]. Це найосновніший спосіб вираження складного й абстрактного через посилання на базовіше, простіше, конкретніше [161, с. 94]. Оскільки метафора вкорінена в людському досвіді, то вона прив'язана до певних систем цінностей і найяскравіше відбиває образний зміст досліджуваного ЛК типу.

У концептуальній метафорі здійснюється взаємодія цільового й вихідного концептів, або доменів. Цільовий концепт/домен, який мислиться за допомогою метафори, – концептуальний референт (*Aussteiger*). Вихідний концепт/домен – концептуальний корелят [68, с. 3]. Порівнюючи референт із корелятом, простежуємо перехресне мапування [103, с. 245; 225]: певні характеристики корелята проєктуються на відповідні характеристики референта [68, с. 3]. Значення метафори пояснюємо за відношеннями аналогії (нім. – *Analogiebeziehungen*) [250, с. 59], які виникають між концептами, до яких реферує метафоричне висловлення. Більшість метафор, виокремлених у ході нашого дослідження, за своєю природою іменникові (нім. *Substantivmetapher*) [250, с. 20].

В аспекті AUSSTEIGER – ANFÄNGER (початківець) бачимо метафоричні референції одразу на кілька концептів – концептуальних корелятів, які є:

- біоморфними: AUSSTEIGER – VOGEL (пташка), яка будує своє гніздо – нову домівку, що ми простежуємо в семантиці словосполучення *Nest bauen*, та яка не може літати, бо не має крил (86); AUSSTEIGER – BAUM (дерево), існування якого передбачає наявність коріння, як у людини сім'ї, виховання, підтримки (86). Дві останні метафори стосуються осіб, котрі щойно вийшли із сайєнтології й шукають початок нового життя;
- антропоморфними: AUSSTEIGER – PIONIER (піонер, початківець) (84), який, як і Робінзон на острові, є першим (82, 83), AUSSTEIGER – LANDWIRT (селянин), котрий робить землю придатною для вирощування овочевих культур і зернових – *die Erde urbar machen*. AUSSTEIGER – ANLEGER (засновник), у нашому випадку – культури вирощування

особливого виду равликів (85), яке порівнюється з діяльністю давніх римлян і монахів.

(82) *Robinson-Urlaub in den Schären: Mein Haus, mein Boot, meine Insel* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

(83) *Dafür, dass Teilzeit-Robinsons mitsamt Reisegepäck und sämtlichen Vorräten für ihren Urlaub auf die Insel gelangen, sorgt Freitag* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

(84) *Als Pioniere, als Aussteiger der ersten Generation bauten sie sich ihr Nest, machten rundherum die Erde urbar* [Der Spiegel, 29.09.2012 (online)].

(85) *Es gibt andere wie ihn, Aussteiger, die in Deutschland oder der Schweiz sogenannte Helizikulturen anlegen, wie es schon die alten Römer und später die Mönche taten* [Die Zeit, 39, 2013 (online)].

(86) *Ich habe keine Wurzeln und keine Kraft zu fliegen* [Der Spiegel, 27.01.2014 (online)].

М. Шварц-Фрізель виокремлює мертві, креативні та інновативні метафори [250, с. 28–30]. Інновативна метафора виражає незвичні концептуальні комбінації, які спираються на загальновідомі концептуальні зразки [250, с. 30]. Наприклад, рутинне напружене життя порівнюється з механізмом, у якому сідає акумулятор: AUSSTEIGER – GERÄT (пристрій) (87) і AUSSTEIGER – ZEMENT (цемент) (88), на якому на все життя залишаються сліди минулого, що впливає на систему ціннісних координат майбутнього. AUSSTEIGER – WIDERSPRUCH (суперечність), що бачимо не лише в образі *Aussteiger*, але й у дефініюванні ключового слова. З одного боку, вони борці проти дійсності, з іншого – говорять про початок кінця світу через параноїчний ірраціональний страх (89). Корелят AUSSTEIGER – GEGENKULTUR (протилежна культура) (90) акцентує полярність типажу, що відображається як у його орієнтації на різні цінності, так і в неоднозначній його оцінці носіями мови.

(87) *Der Erfahrene verdiente sehr viel Geld – bis der Akku leer war und seine Frau weg* [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].

(88) *Sie sagt, wer in frischen Zement trete, der verursache Spuren. "Bei mir ist ein Abdruck hinterlassen, der geht nicht so schnell weg"* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(89) *Ihn fasziniert der Widerspruch, für den sie stehen. Einerseits sind sie „Kämpfer gegen die Wirklichkeit“, so Marczak – ihr Wunsch nach*

Weltveränderung entspringt zwar radikalen Überzeugungen, aber er spiegelt auch die Paranoia einer Menschheit, die sich vor irrationalen Gefahren fürchtet und sich stets am Rande des Weltuntergangs ist [Der Spiegel, № 24, 2013, с. 129].

(90) *Kennzeichnend ist vor allem, dass Frei.Wild ihre Positionen als Tabubrüche verkaufen und als "Gegenkultur" zu einer vermeintlich verlogenen Mehrheitsgesellschaft* [Der Spiegel, 09.03.2013 (online)].

AUSSTEIGER – це завжди KÄMPFER (борець) (91), який зважається на боротьбу заради свободи: *Kampf um persönliche Freiheit*. AUSTEIGER – HELD (герой) (92). Для кожного *Aussteiger* геройський вчинок різний, що зумовлено специфікою типажу. AUSSTEIGER – KRAFT (сила), яка спроможна щось рухати, у нашому випадку – котити (*schieben*) кулю. *Kugel* асоціюється із Землею, яка має круглу форму та крутиться. Сенс життя *Aussteiger*, як бачимо з прикладу (93), полягає в спрямуванні великої сили на створення спокійного (*ruhig*) існування. Ця метафора емерджентна [250, с. 58], тому що виокремлені вище ознаки сконструйовані з контексту комунікативної ситуації.

(91) *Wu wusste, er brauchte eine Strategie für seinen Kampf um persönliche Freiheit* [Der Spiegel 29, 2012, с. 80 (online)].

(92) *Die Deutschen sind allerdings meistens zu ängstlich. Migranten hingegen sind aufgeschlossen, die haben nicht so oft ein Problem damit. Für einen Aussteiger ist es oft eine wahre Heldentat, in eine Dönerbude zu gehen* [Der Spiegel, 20.07.2013 (online)].

(93) *Der Sinn ist, eine ruhige Kugel zu schieben* [Der Spiegel, 20.05.2012 (online)].

Метафора AUSSTEIGER – SATT (ситі) актуалізує референцію на потребу суспільства в матеріальному статку й кар'єрному рості (94). AUSSTEIGER – IDYLLENUCHER (шукачі ідилії), які шукають задоволення духовних потреб (95). “Кар’єрний ріст” як контейнер у шкалі цінностей не потребує наповнення, натомість контейнер “духовний ріст” поповнюється протягом усього життя. Підтипи типажу пронизує ідея здійснення мрії, яка переслідує кожного (96): AUSSTEIGER – TRÄUMER (мрійник). AUSSTEIGER – ALTERNATIVE (альтернатива) (97) до одноманітного світу, AUSSTEIGER – GEGENSTAND DER SYMPATHIE (предмет симпатії) викликає образ

сільського життя, яке все більше приваблює міських жителів, що простежуємо в складному іменнику *Land-Euphorie* (98) й словосполученнях *eine Welle der Sympathie und des Interesses* (99) та *Ihre Sehnsucht nach der heilen Welt im Grünen* (100). Атрибутивна метафора AUSSTEIGER – FASTINATION (захоплення) вербалізується дієприкметником *faszinierend* і прикметниками *nicht verträumt* та *wirklichkeitsfremd* (101) та показує ставлення німецькомовного суспільства до досліджуваного явища.

(94) *Aussteiger Hackenberg: "Irgendwann war der Hunger weg"* [Karierrspiegel, 14.05.2012 (online)].

(95) *Flucht in die Idylle* [Der Spiegel 44, 2012., с. 80 (online)].

(96) *Vor ein paar Jahren begann das Fernsehen damit, ständig irgendwelche Leute mit der Kamera zu begleiten, die sich ihren Traum erfüllten, indem sie ein Restaurant eröffneten* [Der Spiegel 29, 2012, с. 81 (online)].

(97) *Alternativen zum Hamsterrad* [Der Spiegel, 26.09.2012 (online)].

(98) *Bauer Lutz profitiert von der Land-Euphorie, die Deutschland erfasst hat.* [Der Spiegel 29, 2012, с. 81 (online)].

(99) *Das Landleben erfährt derzeit eine Welle der Sympathie und des Interesses wie vor einem Jahrzehnt die Kulinarik* [Der Spiegel 29, 2012, с. 81 (online)].

(100) *Die meisten Deutschen leben in der Stadt – und träumen von einem Leben auf dem Dorf. Ihre Sehnsucht nach der heilen Welt im Grünen ist zu einem Milliardengeschäft geworden* [Der Spiegel 29, 2012, с. 80].

(101) *Es ist das Faszinierende an ihm: Er klingt nicht verträumt oder wirklichkeitsfremd* [Der Siegel, 09.01.2014 (online)].

Aussteiger через різні концептуальні кореляти виступають як AGENS (суб'єкт дії): AUSSTEIGER – KÜNSTLER (митець) (102), який під цим прикриттям може багато зробити, та як PATIENS (об'єкт дії) має специфіку AUSSTEIGER – RESULTAT DER EVOLUTION (результат еволюції) (103).

(102) *Ich nenne mich einfach Künstler, weil ich unter diesem Deckmantel alles machen kann* [Der Spiegel, 02.05.2012 (online)].

(103) *Denn wir sind, was wir sind. Bessere Affen, ein Resultat der Evolution* [Der Spiegel, 02.05.2012 (online)].

Услід за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном виокремлюємо такі підвиди концептуальної метафори: онтологічну, структурну та орієнтаційну [103].

Онтологічна метафора на матеріалі публіцистичного дискурсу фокусує увагу на асоціаціях, думці суспільства про досліджуване явище. Онтологічні

метафори різноманітні. Поширена метафора “сутності”, яка дає змогу осмислити абстрактне через конкретне [83, с. 41]. У межах онтологічної метафори зображуємо такі концептуальні кореляти, як GESELLSCHAFT (суспільство), SEKTE (секта), ATOMENERGIE (атомна енергія), NEONAZI (неонацисти) та інші як контейнери, а явище *Aussteiger* – швидше, як рух із контейнера, іноді – з одного контейнера в інший, наприклад *Aussteiger aus der islamistischen Szene, raus aus dem normalen Leben, raus aus der Show, Facebook-Ausstieg, Atomaussteiger*.

Структурна метафора – це така метафора, де один концепт метафорично формується в термінах іншого [103]. Структурні метафори забезпечують системність сприйняття, допомагають глибше проникнути в суть поняття, приєднують для його осмислення конкретніші концепти [150, с. 41]. Матеріал публіцистичного дискурсу розкриває такі образні характеристики *Aussteiger*, як зміна: AUSSTEIGER – VERÄNDERUNG, яка є складовою частиною будь-якого виходу з різних структур (104).

(104) *Die Luft- und Raumfahrtmanager Krause kehrte aus seinem Sabbatical jedenfalls verändert zurück* [Der Spiegel, №1, 2012, с. 109].

Матеріал опитування виражає смисли, що виникають за аналогією між концептами, до яких реферує метафоричне висловлення. Це, передусім, складники будь-якого виходу з груп, організацій тощо.

AUSSTEIGER – BERUFSWECHSEL (зміна професії). В опитаних образ *Aussteiger* асоціюється зі зміною професії: *Menschen, die sich beruflich neu orientieren; Berufsaussteiger, Berufsabbrecher, Berufswechsler*.

AUSSTEIGER – SOZIALE ISOLIERUNG (соціальна ізоляція). *Aussteiger* – соціально ізольовані особи, які уникають виконання своїх соціальних ролей: *Sozial isolierte Personen, welche durch eigene Bewegungsgründe soziale Interaktionen meiden*.

AUSSTEIGER – AUSLAND (закордон). Респонденти вважають, що *Aussteiger* виїжджають із країни: *Auswanderer, Ausländer, Aussiedler, Asylbewerber*.

AUSSTEIGER – ABBRUCH (відмова). *Aussteiger* – люди, котрі припиняють діяльність, залишають певну групу, навчання, секту чи субкультуру, відмовляються від шкідливих звичок: *Menschen, die mit etwas aufhören, oder sich aus einem Bereich zurückziehen.*

AUSSTEIGER – SELBSTVERSORGER (ті, що самі себе забезпечують необхідними продуктами харчування). *Aussteiger* часто відмовляються від грошей і досягнень економічно розвиненого суспільства, живуть із відхиленням від норми: *Menschen, die versuchen ohne Geld zu leben; Leute, die fern von der Zivilisation leben (in Wäldern, Steppen oder Bergen); Personen, die eine Herausforderung suchen und ihr altes Leben hinter sich lassen wollen.*

AUSSTEIGER – NEUANFANG (початок нового). *Aussteiger* – люди, які змінюють своє життя: *Jeder, der sein Leben umgestaltet und sich von etwas trennt; Alle, die etwas wagen was Neues anzufangen, sich zutrauen einen neuen Schritt in neue Gebiete wie Ausland, Arbeitswelt, Partnerschaft zu wagen.*

AUSSTEIGER – CITIZENSHIP (активна громадянська позиція) актуалізує те, що *Aussteiger* – люди, які відстоюють свою думку: *Personen, die sich nicht unterordnen können oder wollen oder Personen, die ihre Meinung vertreten.*

Ці структурні метафори розставляють важливі акценти в житті *Aussteiger*, яскраво наповнюють їхній образ, указують на шляхи виходу з різних структур.

Орієнтаційна метафора – метафора, в основі якої лежать просторові опозиції типу “верх – низ”, “усередині – ззовні”, “передня сторона – задня сторона”, “глибокий – мілкий”, “центр – периферія” [103; 150, с. 37]. Орієнтаційні метафори закріплені в культурі в тісному зв’язку з її основними цінностями. Різні субкультури в межах однієї культури можуть по-різному визначати, що добре, а що погано [150, с. 39].

Для досліджуваного ЛК типуажу характерний рух по осі догори–донизу та вперед–назад. Суспільство вважає, що *Aussteiger* у своїх вчинках рухаються назад: повертаються до первісного способу життя, відкидають

здобутки сучасного суспільства, живуть як кочівники. Багато людей не розуміють вчинків *Aussteiger* й осуджують їх вихід із професії на піку кар'єрного росту (105). *Downshifting* містить у своїй назві сему “down”, що в перекладі з англійської означає пересування вниз (106). Прагнення кар'єрного росту та часті відрядження виснажують (107), тому звільнення з роботи асоціюється зі звільненням духовним, отже, це рух уперед (108).

(105) *Ich stieg aus, nach eineinhalb Jahren als Partner. Das hatte es bei Accenture vorher so noch nicht gegeben. Viele haben es nicht verstanden: Man hatte mich doch so toll belohnt. Viele andere fanden es mutig. Getrennt haben wir uns im Guten* [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].

(106) *Der Begriff, für den es kein deutsches Pendant gibt, bedeutet, sich beruflich zu verändern, um ein erfüllteres Leben zu führen* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(107) *<...> habe nur aus dem Koffer gelebt. Am Anfang findest du das ja toll, klar. Aber irgendwann wird es anstrengend, die Faszination lässt brutal nach* [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].

Aussteiger вважають своє життя рухом уперед, оскільки не бачать майбутнього в умовах сучасного суспільства. Суспільство – це замкнуте коло з неправильними цінностями, гонитвою за прибутком. Нестача часу викликає хвороби, стрес, а це призводить до збитків. Отже, таке життя – це рух униз (108). Бачення недоліків у глобалізованих й модернізованих системах, прагнення до втілення своїх мрій та бажань визначає альтернативний вектор руху.

(108) *Der Zeitdruck auf Arbeitnehmer steigt, das Ergebnis ist Stress. Dieser kostet die Wirtschaft Milliarden, weil Menschen krank werden.* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

У межах досліджуваного явища бачимо рух – вихід із суспільних рамок і протилежно спрямований рух – адаптацію до мейнстріму та обидва ці рухи – рух уперед, оскільки це завжди початок нового (109). *Aussteiger* можуть стати *Absteiger* – зазнати кар'єрного падіння (рух донизу) або *Aufsteiger* – зробити різкий кар'єрний ривок (рух догори).

(109) *Nicht als Ausstieg, sondern als einen Einstieg sehe er seinen Ausstieg, als Einstieg in ein selbstbestimmtes Dasein* [209, с. 129].

Образ *Aussteiger* уявляємо багатомірним і неоднозначним, що пояснюємо індивідуальністю кожного представника *Aussteiger*, різноманітністю причин та подій, які вплинули на зміну їхніх світогляду та звичок. Різні метафори виділяють різні грані одного й того самого явища, та мовець у комунікативних цілях щоразу вибирає між ними [150, с. 42].

У моделюванні лексико-семантичного поля типу «*Aussteiger*», у проаналізованому публіцистичному дискурсі та відповідях респондентів можна виокремити такі мовні одиниці, які апелюють до образу *Aussteiger*:

1) номінативні одиниці, які описують:

а) зовнішність: *Rucksack, Jogginghose, sportliche Schuhe, 3-Tage-Bart, Brillenträger, Bartwuchs*;

б) характер: *Mut, Selbstbewusstsein*;

в) спосіб життя: *Businessmensch, Hippie, Ökomensch, Berufsaussteiger, Berufswechsler, Politiker, Topverdiener, Auswanderer, Flüchtlinge, Selbstversorger, Sportler, Ausbildungsabbrecher, Ökos, Künstler, Punks, Obdachlose, Schnarrer*;

2) атрибутивні одиниці, що описують:

а) зовнішність: *auffällig, alternativ, langhaarig, fettig, schmutzig, altmodisch, sonnengebrannt, bärtig, ungepflegt*;

б) одяг: *einfach, ungepflegt, altmodisch, schmutzig, dreckig, bequem*;

в) характер: *mutig, selbstbewusst, alternativ, neugierig, individuell, intelligent, entschlossen, motiviert, fröhlich, entschlossen, zielstrebig, zufrieden, freiheitsliebend, spontan, unmotiviert, einsam, ungepasst, müde, risikofrei, depressiv, verrückt* та ін.;

3) дієслова й словосполучення: *sich ändern, neu anfangen, seinen eigenen Weg gehen, für sich alleine leben, unabhängig sein, etwas abbrechen, sich gegen etw. wenden, sich neu orientieren, sich zurückziehen, das Leben genießen, sein*

Überleben sichern, überleben, Beruf wechseln, viel allein sein, nachdenken, Entscheidungen treffen.

Отже, образ *Aussteiger* реалізується через онтологічні, структурні та орієнтаційні метафори. Опираючись на концепцію О. О. Дмитрієвої про співвіднесеність типу та модельної особистості [62, с. 2], припускаємо, що *Aussteiger* наближений до модельної особистості: може виступати як еталон поведінки та бути прикладом для наслідування.

Індивідуальність кожного представника *Aussteiger*, різноманітність причин і подій, які вплинули на зміну їхнього світогляду та звичок, спричиняють такий багатомірний і неоднозначний образ.

Метафори яскраво доповнюють лексичну різноманітність ключового слова “*der Aussteiger*”, підкреслюють основні концептуальні ознаки досліджуваного ЛК типу. Виокремлені кореляти акцентують увагу на тому, що *Aussteiger* можуть бути як ПАТІЕНС (об’єктом), так і АГЕНС (суб’єктом дії), що можна зобразити акціональним фреймом за С. А. Жаботинською [67, с. 390].

ХТОСЬ/ЩОСЬ агенс (зовнішній чинник, подія, система цінностей) діє на КОГОСЬ пацієнс (людина, громадянин) і перетворює його в КОГОСЬ агенс (*Aussteiger*, які мають активну громадянську позицію і самі визначають вектори своєї поведінки), ХТОСЬ агенс (*Aussteiger*) діє на КОГОСЬ/ЩОСЬ пацієнс (зміна зовнішності, роботи, житла, соціального оточення, географічних даних тощо), діє задля МЕТА/РЕЗУЛЬТАТ (самореалізація, задоволення, матеріальна вигода, реалізація планів тощо).

2.3. Оцінний складник лінгвокультурного типу “*Aussteiger*”

Оцінний складник дає змогу дослідити, що цінне для *Aussteiger*, і глибше пізнати його світогляд та гносеологічний досвід. Сам ЛК тип може бути представлений одночасно як набір й ієрархія цінностей у системі ціннісних орієнтирів і мати оцінну характеристику в суспільстві [63, с. 97–98]. Цінність

пов'язана з оцінкою в широкому смислі як визначення корисності, доцільності, розміщення явища чи факту в шкалі “добре – погано”. Оцінка – форма існування цінності [1, с. 74]. Найбільш зримо цінність та оцінка пов'язані з такими мовними явищами, як семантика, й засоби її вираження, парадигматичні відношення, що обумовлені закономірностями варіювання та вибору номінативних одиниць [1, с. 74]. Основна ознака виділення ЛК типу, як вважає О. О. Дмитрієва, – це його яскравість, оскільки він викликає низку асоціацій, інтенсивних реакцій на слово-стимул [62, с. 3]. Це зумовлює оцінні судження про досліджуване явище. До оцінного компонента цього типу відносимо цінності в житті *Aussteiger*, оцінку явища *Aussteigertum* суспільством. Саме оцінний компонент культурно значущий. Тому ми розглядаємо *Aussteiger* крізь призму ціннісних доміант німецької лінгвокультури.

Aussteiger характеризують стан суспільства, переосмислюють його цінності й визначають вектори своєї діяльності. *Aussteiger* мають особливе бачення світу. Вплив індивідуалізму в капіталізованому світі виливається в метафоричне переосмислення дійсності та внесення змін до наявної шкали цінностей. За комунікативною функцією [250, с. 34] такі концептуальні метафори є емоціональними.

GESELLSCHAFT (суспільство) в баченні *Aussteiger* має неправильні, матеріальні цінності, тому вони часто асоціюють його із зоною розеток STECKDOSENZONE (110), яка переслідує людей усюди, робить залежними. Лише той, хто відмовиться від технізованого сучасного світу, зможе відпочивати й вільно жити. Суспільство – це GERÄT (пристрій), який функціонує за своїми схемами, живиться паливом – людською енергією, як це бачимо в прикладі (111). Чітко простежуємо асоціацію суспільства з колесом для хом'ячка HAMSTERRAD, у якому працівник щодня виконує рутинну роботу, що виснажує й не приносить очікуваного задоволення (112). Схоже значення знаходимо в метафорі MÜHLE (млин) (114), у якій суспільство постає в образі вітряка, що крутиться за принципом колеса – від

фізичної сили людини. Такий принцип застосовується також на тренажерах – бігових доріжках, які визначають швидкість і протяжність бігу. Іншим аспектом є сила млина, жорна якого спроможні перемолоти тверде зерно в муку. Отже, суспільство за таким аналогом може зламати фізичне здоров'я й психіку людини. Суспільство – це WAHN (самообман), який готує тим, хто працює, замість кар'єрного росту, багато неприємних моментів: стрес, тиск, очікування бажаного результату тощо (113).

(110) *Wer sich auf Reisen begibt und seine Lektüreerfahrung dabei von Batterien und Bildschirmen abhängig macht, verlässt nie die Steckdosenzone* [Die Zeit, № 19, 2013 (online)].

(111) *ewig blökende Maschinerie* [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].

(112) *Alternativen zum Hamsterrad* [Der Spiegel, 26.09.2012 (online)].

(113) *Doch die meisten Aussteiger auf Zeit eint ein Ziel: Sie wollen vor dem Stress und dem Druck der modernen Arbeitswelt abhauen, sich wenigstens für ein paar Monate dem Wahn entziehen, jede Minute und überall erreichbar zu sein zu müssen, noch schneller und effizienter zu werden und noch mehr leisten zu wollen* [Der Spiegel Wissen 1, 2012, S. 108].

(114) *Ich kann mir ein Leben in der Treitmühle nicht mehr vorstellen; Mühle namens Angestelltenverhältnis* [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].

Aussteiger ведуть спосіб життя, що відрізняється від такого, який є в суспільстві загальноприйнятим (115, 117). Установлені тут норми та орієнтири поведінки призводять до стресу, хвороб. Головним прагненням сучасного світу є гроші, прибуток, слава, визнання, конкурентоспроможність, інновації, постійне продукування нових ідей. Девіз багатьох підприємств – “Вище, швидше, далі” – не виправдовує себе, викликає синдром професійного згоряння – *burn-out* – та перетворює людину в машину (116):

(115) *Von Jorck lebt das Gegenteil vom Streben nach immer mehr – mehr Geld, mehr Luxus. Und ist damit Teil einer wachsenden Bewegung* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

(116) *Das Höher, Schneller, Weiter, das in vielen Unternehmen an der Tagesordnung ist, führe Menschen zum Runterschalten: “Es gibt sicher einige, die das Tempo, die ständige Verfügbarkeit und die zunehmende Fremdbestimmung mögen, aber viele merken irgendwann, dass es nicht mehr geht. Der Mensch ist keine Maschine”* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(117) *Nicht mehr das Streben nach Mehr, das Umgebensein von tausend Dingen, nicht mehr die gewohnten Reize diktieren die Tage. Alles wie weggewischt. Dem*

Wasserbewohner geht nach all den Monaten vielmehr eine ganz andere Betrachtungsweise durch den Kopf [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

Aussteiger відроджують справжні цінності, такі як *das Leben* (життя), *die Zeit* (час), *die Freiheit* (свобода), *das Glück* (щастя), *die Ruhe* (спокій), які формують особливе концептополе (термін А. М. Приходька) *Aussteiger*, що гармонійно вписується до концептосистеми німецького етносу. Оскільки ЛК типаж – люди зі своїм власним світоглядом і способом сприйняття світу, то вважаємо доцільним побудувати концептуальне поле цінностей, яке відображає типову поведінку *Aussteiger*. Такі концепти – токен-концепти відносно всього суспільства та тайп-концепти в межах типажу (терміни М. Шварц-Фрізель) [247].

Ключовим концептом у концептуальній картині світу *Aussteiger* є **LEBEN** (життя), який характеризує його інституційний статус за такими ознаками: 1) життя – найвища цінність; 2) важлива якість життя; 3) наявність змін в усталеному способі життя.

Концепт **LEBEN** репрезентований такими лексичними одиницями: іменниками (*das Leben, die Lebensqualität, der Lebensreformer, die Idee, die Sehnsucht, die Herausforderung, der Selbstversuch, der Selbstrettungsversuch*), дієсловами (*tun, wollen, arbeiten, verwirklichen, entfalten, genießen*), прикметниками (*eigen, besser, verantwortlich, einfach, naturverliebt*), словосполученнями (*an erster Stelle sein, das Leben nicht verschwenden, die Klarheit über das Leben verschaffen, ins Leben finden, die Ideen umsetzen, sein eigener Herr sein, in Erfüllung gehen, zurückgezogen leben*) й ін.

DUDEN.online надає такі значення іменника *das Leben* [309]:

- 1) *das Lebendigsein, Existieren* (бути живим, існувати);
- 2а) *Dauer, Verlauf des Lebens, der Existenz, des Daseins* (тривалість та перебіг життя, існування, буття);
- 2б) *Art zu leben, Lebensweise* (спосіб жити, спосіб життя);
- 2в) *Lebensinhalt* (зміст життя);

3а) *der Alltag, die Wirklichkeit, in der sich das Leben abspielt* (побут, дійсність, у яких проходить життя); *die Gesamtheit der Lebensformen* (сукупність життєвих форм);

3б) *Gesamtheit der Vorgänge, das Geschehen innerhalb eines Bereichs* (сукупність процесів, події в межах певної галузі);

4) *Betriebsamkeit, lebhaftes Treiben* (активна діяльність, жваве буття).

Переосмислюючи дійсність крізь призму своїх цінностей, *Aussteiger* ставляють на перше місце значення 2б, 2в та частково 4. Основними концептуальними ознаками концепту LEBEN у свідомості *Aussteiger* називаємо **якість життя, виклик, відповідальність й особистість**.

Для *Aussteiger* важливою частиною життя є **die Lebensqualität** (якість життя), яка набуває нового змісту (118, 119). Це слово в ціннісній шкалі *Aussteiger* отримує нові смисли. У традиційному розумінні якість життя імплікує житло зі зручностями, авто, комфорт, новинки техніки, які полегшують побут. *Aussteiger* вважають, що жити потрібно задля реалізації власних бажань і здійснення мрій (120, 121). У житті мають бути і робота, і відпочинок. Діяльність спрямована не на заробіток та накопичення грошей, а на задоволення від виконаної роботи (122, 123). Якість життя означає реалізувати себе в корисній для людства й для власної особистості справі. Не треба марнувати життя, тому *Aussteiger* мандрують і читають філософів, зокрема Будду, щоб отримати ясність у житті (124). *Aussteiger* із сект і нацистських угруповань найбільше цінують природне життя без наказів, покарань, пригнічення особистості та переслідувань. Вони вчать жити по-новому. Секта “Дванадцять племен” відома своїм диктаторством та насиллям у вихованні дітей. *Aussteiger* із секти шукають своє життя, учаться показувати власні почуття (125).

(118) *Es geht um die Idee der Lebensqualität* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(119) *Mein eigenes Leben soll künftig an erster Stelle stehen, sagt sie* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(120) *Das Leben, das ich jetzt lebe, ist viel näher dran an mir* [Der Spiegel, 18.03.2012 (online)].

- (121) *Downshifting: Weniger Arbeit, mehr Leben* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].
- (122) *Sein Leben würde der nun über 50-jährige Aussteiger für kein Geld der Welt eintauschen. Ich kann tun und lassen, was ich will* [Der Stern, 18.10.2013 (online)].
- (123) *Welcher normal denkende Mensch verschwendet sein Leben, um Häuser zu bezahlen, in denen man nie ist, weil man nur noch arbeitet?* [Der Stern, 18.10.2013 (online)].
- (124) *Ich wollte Buddhas Schriften lesen, um mir etwas Klarheit über mein Leben zu verschaffen* [Die Zeit, №19, 2013, 11.05.2013 (online)].
- (125) *Mit 16 Jahren stieg Amitsa bei den "Zwölf Stämmen" aus. Begegnung mit einer jungen Frau, die ausbrach, um ins Leben zu finden* [Der Spiegel, 27.01.2014 (online)].

Перших *Aussteiger* називають *Lebensreformer* (реформатори життя), тому що вони провели реформу в організації способу життя й харчуванні. Чимало *Aussteiger* є вегетаріанцями. Це бачимо й у дистрибуційному словнику Дорнзайфа (Лейпцизький університет) (додаток Е). Ідея вегетаризму має витоки з проектів поселень реформи життя. Початком руху *Aussteiger*, які виїжджають жити в село, є протокол вегетаріанської колонії вирощування овочів "Еден" від 1893 р. Засновниками вегетаризму були *Aussteiger*. Отож, цей рух давно набув масового характеру (126). А. фон Гумбольдт був природознавцем і вважав, що галявину можна використовувати двома способами: випасати худобу й, таким чином, прогодувати 10 людей, або вирощувати овочі та прогодувати 100 людей. Цінність людського життя полягає в якості їжі, оскільки вона – запорука довгого життя (127).

- (126) *Am besten konnte sich die vegetarische Idee dort entfalten, wo Menschen ihre Sehnsucht nach einem besseren Leben verwirklichten – in den Siedlungsprojekten der Lebensreform.<...> Heute ist der Vegetarismus kaum noch umstritten und längst nicht mehr nur die Sache naturverliebter Aussteiger* [Die Zeit, №2, 2013 (online)].
- (127) *Zunehmend stellte er nicht nur die Arbeitsbedingungen in Frage, sondern auch die Qualität des Essens* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

У житті *Aussteiger* одним з основних принципів є *die Herausforderung* (виклик), *der Selbstversuch* (експеримент над собою). *Aussteiger* прагнуть зміни обстановки, нових переживань, емоцій, нового життєвого досвіду. Пережиті події, первісні умови проживання, бідність африканських сімей

змушують подивитися на своє життя під іншим кутом, розставити правильні пріоритети в житті, легше переживати стресові ситуації на роботі (128). Популярності набуває робінзонівський експеримент – відпустка на острові без зручностей, що є контрастом до комфортного життя сучасного суспільства (129). На філософії виживання ґрунтуються сюжети фільмів та комп'ютерних ігор (*Don't Starve*), основним сюжетом яких є боротьба проти монотонії мейнстріму (*gegen die Monotonie des Mainstreams*) та за виживання на природі (*ums nackte Überleben, Der Ruf der Wildnis* [Der Spiegel, 18.05.2013 (online)]). Жити треба, щоб урятувати себе (130), знайти сенс у житті, навчитися працювати й спілкуватися (126).

(128) *Zwar könne in kreativen Jobs eine Auszeit zu neuen Ideen führen* [Der Spiegel, 1, 2012, с. 109].

(129) *Was zählt, das ist diese besondere Rückzugsmöglichkeit, ist dieses Robinson-Experiment selbst: mein Haus, meine Insel, mein (Schlauch-)Boot* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

(130) *Der Aufbruch nach Kathmandu war ein Selbstrettungsversuch ins Ungewisse hinein* [Die Zeit, №19 2013, 11.05.2013 (online)].

(131) *Ben Emam hat dennoch Fuß gefasst in einem neuen Leben, mit einem Job und einem sozialen Umfeld, das ihn erfüllt* [Der Spiegel, 26.07.2012 (online)].

Таке наповнення концепту та екзистенційно спрямоване прочитання власного життя зумовлене прагненням німців до якості, що є екзостереотипом німецького суспільства.

Die Verantwortung (відповідальність) – одна з головних характеристик німецькомовного суспільства, що пронизує свідому громадянську позицію в житті *Aussteiger*. Як вони стверджують, ця риса характеру нівелюється в сучасному світі. Це має дві причини: з одного боку, роботодавці не дають змоги працівникам самостійно вирішувати, що робити й відповідати за результати своєї роботи (метафори GESELLSCHAFT – HAMSTERRAD, MÜHLE, MASCHINE тощо); з іншого – суспільство своєю діяльністю завдає шкоди навколишньому середовищу й не несе за це відповідальності. *Aussteiger* мають стійку життєву позицію, хочуть нести відповідальність (132). Цінність полягає в можливості самостійно керувати своїм життям,

вирішувати, планувати так, щоб життя приносило задоволення та не шкодило планеті й людству (133). Це актуалізовано в метафоричному образі природи як ZUHAUSE (домівка) (134), що змушує задуматися над доцільністю нашої діяльності.

(132) *2010 habe ich gekündigt und mich selbständig gemacht. <...> Ich arbeite immer noch 14 Stunden am Tag, verdiene aber nicht mal die Hälfte von dem, was ich früher hatte. Trotzdem war es die richtige Entscheidung. Ich wollte Entscheidungen treffen, meine Ideen umsetzen und dafür langfristig verantwortlich sein* [Die Zeit, №5, 2013 (online)].

(133) *Er hat sich einen Schäferwagen zur mobilen Bäckerei umbauen lassen und ist nun sein eigener Herr. Wann und wo er seine Hefekuchen backt und verkauft, bestimmt er selbst. Oppenberg genießt das* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

(134) *Die Natur selber wird zum Zuhause* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

Aussteiger вважають, що в монотонії мейнстріму ми втрачаємо свою особистість (*die Persönlichkeit*). Особливо цінна вона для колишніх членів секти та нацистських організацій, оскільки нівелюється внаслідок моральних утисків і переслідувань, фізичних розправ. В умовах мейнстріму важливо віднайти себе (135, 136, 138), про що свідчать словосполучення: *eine Entscheidung für sich selbst, die Selbstbestimmung, zu sich selbst finden, Heiko von früher*. На противагу цим виразам складний іменник *Fremdbestimmung* підкреслює те, що суспільство визначає життя особи, а не сама особистість вирішує, яку роль їй грати в суспільстві. Кожна особистість хоче бути почутою (137), постійно вдосконалюватися: аналізувати філософів, вивчати мови, подорожувати. Спорт, здоров'я – одні з цінностей *Aussteiger*, котрі допомагають розвиватися фізично (139).

(135) *Ich habe mich von klein auf nur für materielle Werte interessiert, sagt Heiko heute über den Heiko von früher. Deswegen habe ich mein Geld immer nur in Sachen investiert, die nach außen zeigen, was ich bin* [Der Spiegel, 10.05.2012 (online)].

(136) *Downshifting ist eine Entscheidung für sich selbst – von der Fremdbestimmung zur Selbstbestimmung, sagt Sponagel, die in ihrer Praxis einen Anstieg erkennt. Es gebe zwei Motivationen: Überlastung und den Wunsch, etwas Sinnvolles zu tun* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(137) *Das Wichtigste: Du wirst akzeptiert, egal, ob du weiß bist, asiatische Gesichtszüge hast oder von wo auch immer kommst* [Der Spiegel, 30.10.2012 (online)].

(138) *Der ehemalige Aufrührer fand nach langem Lauf ja mal auch zu sich selbst* [Der Spiegel, 10.05.2012 (online)].

(139) *Andreas Dürr fand das ständige Sitzen am Schreibtisch anstrengender als Sport zu machen* [Der Spiegel, 07.10.2013 (online)].

Життя асоціюється з мрією жити на природі, що частково розкривається лексемами: *Robinson-Traum, die Träume gehen in Erfüllung, Idylle, die heile Welt im Grünen* (141). *Aussteiger* цінують природу, вони її персоніфікують, надають вітру змогу говорити, а орлу – показувати в небі шоу (140).

(140) *Stattdessen erzählen sie plötzlich vom Adler, der auf der Nachbarinsel zu Hause ist und jeden Nachmittag seine Flugshow am Himmel über Hamnö beginnt, von Eichhörnchen, den Wildgänsen und davon, dass es manchmal so klingt als würde der Wind ganze Sätze formen und Geschichten vortragen wollen* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

(141) *Die meisten Deutschen leben in der Stadt – und träumen von einem Leben auf dem Dorf. Ihre Sehnsucht nach der heilen Welt im Grünen ist zu einem Milliardengeschäft geworden* [Der Spiegel 29, 2012, с. 80 (online)].

ZEIT (час) переосмислюється у свідомості *Aussteiger* і набуває нового змісту, тому повинен бути ефективно використаний. Для сучасного суспільства слово “повільно” має лише негативну семантику (142). Професійна діяльність займає весь робочий і вільний час. Відсутність відпочинку, вимога безперервного продукування нових креативних ідей та неможливість відновлення сил призводить до перевтоми, є фактором виходу з професії (143). Мейнстрім “згоряє” на роботі, змушений працювати понад норму, не має відпустки (145). Важливим для *Aussteiger* є правильне й раціональне використання часу. Для цього в Німеччині засноване товариство для вповільнення часу – “*Verein zur Verzögerung der Zeit*”. Представники цього об’єднання не залишають професію, а філософськи продумують, як змінити свій спосіб життя (147). Гаяння часу може приносити задоволення (141), тоді це навіть корисно для здоров’я. Людина повинна бути господарем свого часу (146). Правильне розуміння часу бачимо на прикладі культури

прийому їжі – це добре для здоров'я й дає змогу відчутти повний смак страви: *“Eine gute Mahlzeit wird nicht besser, wenn ich sie runterschlinge”*. Постійна робота, гонитва за грішми прискорюють темпи життя. З огляду на це *Aussteiger* відмовляються від них (148).

(142) *“Langsam” gilt heute fast als Schimpfwort* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(143) *Dann kam der Bruch. Er konnte nicht mehr schlafen, sich nicht mehr konzentrieren, verlor seine Kreativität. “Wenn du keine Idee hast, kriegen wir den Zehn-Millionen-Auftrag nicht, dann müssen wieder drei Kollegen gehen, hieß es. Mich hat das alles fertiggemacht, die Branche, der Kreativdruck”* [Der Spiegel, 10.05.2012 (online)].

(144) *Ich finde es wunderbar, Zeit zu verplempern* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(145) *Für Familie und Freunde blieb Oppenberg keine Zeit. Urlaub hatte er nur auf dem Papier, die Überstunden konnte er ohnehin nicht abbummeln. In der Branche würden Köche regelrecht “verheizt”* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

(146) *Ich habe alle Zeit der Welt* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(147) *Wenn es sich einrichten lasse, wache er ohne Wecker auf und nehme sich eine Stunde Zeit für Kaffee und Zeitungslektüre im Bett. Gerne sitze er stundenlang vor dem Kamin und schaue ins Feuer* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(148) *Kein Job – kein Ansehen. Ich sehe mich nicht als Aussteiger aus der Gesellschaft, sagt von Jorck. Ich habe nur das Tempo verlangsamt* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

Метафорично переосмислюючи світ, *Aussteiger* сприймають час як подарунок (149, 155). Цінною є можливість самому розпоряджатися своїм часом, життям (153). Час важливіший за гроші (154). Ми пропускаємо важливі моменти в житті, якщо слідуємо швидким темпам суспільства (151, 155). Робота, смартфони, телебачення, місто крадуть половину нашого життя, – вважають *Aussteiger* (150, 152). Вони мають багато вільного часу (156), кожен день оригінальний, своєрідний і неповторний, оскільки спланований за власними побажаннями.

(149) *Das größte aller Geschenke bei meinem Dasein zur See ist Lebenszeit – jedoch auch Zeit zum Arbeiten* [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

(150) *Denn wie viel Zeit stehen einem die Büros, die Mails, die Stadt, die Smartphones, das Fernsehen, die ewigen Ablenkungen unserer bimmelnden Welt? Ich würde inzwischen schätzen, dass all das einem glatt die Hälfte eines jeden Tages stiehlt. Wenn man nicht aufpasst, die Hälfte eines ganzen Lebens* [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

(151) *Wie lange kann man sich unserer gehetzten Gesellschaft entziehen – ohne etwas zu verpassen* [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)]?

(152) *Wie lange muss man sich von dieser gehetzten Gesellschaft bedröhnen lassen – um am Ende alles wirklich Wichtige verpasst zu haben? Diese Frage trifft es schon eher* [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

(153) *Ich muss niemanden fragen, auf niemanden warten* [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

(154) *Von Jorck entschied, dass Zeit wichtiger ist als Geld. Zeitwohlstand. So nennt er, was er will. “In die Mühle will ich nicht rein”* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

(155) *Über einen, dem Zeit das Wichtigste ist* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

(156) *In seiner vielen Freizeit macht von Jorck Yoga, trifft Freunde, geht zu Lesekreisen, engagiert sich bei Attac und in der Linkspartei. “Bei mir gibt es keinen typischen Alltag”, sagt der 27-Jährige. Er genießt das Aufstehen ohne Wecker. Das Gefühl, sich nur nach den eigenen Wünschen richten zu können, und nicht nach einem Dienstplan* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

До категорії часу відносимо поняття **Flexibilität** (гнучкість). Німці звикли раціонально використовувати час (157). У державних установах та підприємствах діють гнучкі графіки, важливою є кількість виконаних годин за день. Саме добре продумане планування дає змогу німцям організувати за бажанням довготривалу відпустку: **Sabbatical** (сабатікал, творча відпустка), **Downshifting** або **Auszeit** (тривала відпустка) (158). За домовленістю сторін, працівник виконує певне навантаження й отримує 50 або 75 % заробітної плати. Отже, за рахунок цих заощаджених коштів **Aussteiger** може дозволити собі піврічну оплачувану відпустку для подорожі світом, благодійницької діяльності, сім'ї тощо (159). Тут спрацьовує принцип дауншіфтингу – швидше залишити монотонну роботу, поринути у вир життя. Якщо цього замало, то можна взяти **Time-out** (тайм-аут) і вивчити ще іноземну мову. Це покращить професійні шанси та розширить горизонти (160).

(157) *Für Ruhe fehlt zunehmend die Zeit, Städte wie Singapur verabschieden sich von alten Zeitrhythmen. New York kann schon lange nicht mehr für sich beanspruchen, die einzige Stadt zu sein, die niemals schläft* [Der Spiegel, 13.09.2012 (online)].

(158) *Downshifting heißt das Prinzip, das vor allem ein Ziel hat: raus aus dem Hamsterrad, rein ins Leben* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(159) *Nur herumreisen ist manchen Aussteigern doch zu wenig. Sie möchten ihr Time-out mit Weiterbildung verbinden und einen Sprachkurs absolvieren.*

Das erhöht die beruflichen Chancen beim Wiedereinstieg und erweitert ganz nebenbei den persönlichen Horizont [Der Focus, 25.04.2012 (online)].

(160) *So kann Fink zweimal pro Jahr mehrere Wochen aus dem Büro in die Alpen fliehen, mal zum Wandern, mal zum Skifahren, bleibt aber die ganze Zeit über angestellt und versichert. Dafür verzichtet sie auf mehr als ein Viertel ihres Einkommens [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].*

Отже, час – безцінна філософська категорія у свідомості *Aussteiger*, саме тому німці вміють правильно його планувати.

FREIHEIT (свобода) як важливий соціокультурний та один із ключових концептів *Aussteiger* розкривається в ціннісно значущих аспектах: змога приймати рішення (160), самовираження (161) і вибір (162). Номінативне поле концепту [141, с. 181] FREIHEIT актуалізується за допомогою лексем: *die Freiheit, sich freimachen, persönliche Freiheit, pure Freiheit, Kampf um Freiheit, von der Arbeit befreit sein, lieber Freiheit statt Bürgertum, nur die Freiheit, Einbruch in die Freiheit, Suche nach Freiheit und Wahrheit, die schönsten Träume von Freiheit, verrückter Traum von Freiheit und Ausbruch, wir brauchen Freiheit, freien Raum für sich selbst gewinnen* [276]. Свобода – сенс у житті, який полягає у вільному виборі, свободі власного планування часу, змозі самотійно приймати рішення. До цього потрібно прагнути й за це варто боротися (161). Свобода передбачає простий спосіб життя, звільняє від залежності (162). Особливо актуальна та цінна свобода для *Aussteiger* з екстремістських груп, у яких поведінка, вчинки, ідеологія контролюються зверху (164, 166). *Ausstieg* – це форма звільнення (165). Музична група *Frei.Wild* закликає на своїх концертах боротися з нацистами (166). *Aussteiger* знаходять свободу в особливих формах життя: комунах на селі, у яких вони вирощують овочі та займаються бартерними послугами.

(161) *Wu wusste, er brauchte eine Strategie für seinen Kampf um persönliche Freiheit [Der Freiheitskampf, Der Spiegel, № 29, 2012 (online)].*

(162) *Es ist ein Leben am Existenzminimum, doch für Dan Price bedeutet es pure Freiheit [Der Stern, 18.10.2013 (online)].*

(163) *Nichtstun oder Neustart? [Der Spiegel, 12.05.2012 (online)].*

(164) *Ich habe meine Freiheit gefunden. Jene Freiheit, die er als Mitglied der rechtsextremen Gruppen "Berliner Alternative Südost" oder "Märkischer*

Heimatschutz” suchte und von der er glaubte, sie in der rechten Ideologie gefunden zu haben [Der Spiegel, 29.08.2013 (online)].

(165) *Die Freiheit, die er als Nazi suchte und nicht fand [Der Stern, 31.10.2012 (online)].*

(166) *Burger hat mehrfach betont, dass er Nazis “hasse” – und lässt bei Konzerten das Publikum gerne “Nazis raus!” – Rufe skandieren. Einerseits verbreiten Frei.Wild also Slogans wie “Nie wieder Faschismus. Nie wieder Nationalsozialismus. Freiheit für jeden Menschen dieser Welt” [Der Spiegel, 09.03.2013 (online)].*

(167) *Wovon willst du dich freimachen? [Der Spiegel, 20.05.2012 (online)].*

Свобода пов’язана з особливими формами активності членів суспільства. Однією з них є професійна діяльність, яка передбачає постійний кар’єрний ріст, супроводжується стресом і хворобами (168), забирає багато часу, виснажує, озлоблює одних проти інших та нерідко асоціюється з уніформою, яку одягають під примусом (169, 173). Мрія про кар’єру стає кошмаром, оскільки потребує неймовірних зусиль. Через постійні відрядження робота змушує проводити життя на валізах (171). Це в багатьох викликає відразу (172). У суспільстві чимало професій, які потребують фізичної праці, але не приносять задоволення.

(168) *Viele steigen aus, weil das Privatleben zu kurz kommt, andere, weil sie den Job von Anfang an als Karriereturbo verstanden haben. Ein Jahr Beratung soll so viel wert sein wie vier Jahre in der Wirtschaft, bei der Erfahrung, beim Netzwerken [Der Spiegel, 14.05.2012 (online)].*

(169) *“Unter 16 Stunden geht dort keiner nach Hause”, sagt Oppenberg. “Du fängst morgens um sieben Uhr an und bist abends nicht selten vor 24 Uhr nach dem Schrubben des Küchenbodens fertig.” Gut erinnert er sich auch an Wutanfälle von Spitzenkochs: “Baute einer in den Augen des Chefs Mist, wurde er rundgemacht” [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].*

(170) *Der Traum ging in Erfüllung – und wurde zum Alptraum. Drei Aussteiger erzählen von Aufstieg und Abschied aus der Welt von Film, Journalismus, PR und Werbung [Der Spiegel, 10.05.2012 (online)].*

(171) *<...> habe nur aus dem Koffer gelebt. Am Anfang findest du das ja toll, klar. Aber irgendwann wird es anstrengend, die Faszination lässt brutal nach [Einmal Tretmühle und zurück. Der Spiegel, 14.05.2012].*

(167) *Doch dem Arbeitsrausch folgt nicht selten der Kater [Der Spiegel, 20.05.2012 (online)].*

(17) *Die Zahl der Menschen, die unter chronischer Erschöpfung leiden, ist in den vergangenen Jahren massiv angestiegen [Der Spiegel. 04.10.2012 (online)].*

Aussteiger мають інше розуміння свободи (168). Вона полягає в можливості вибору професії, яка відповідає особистим уподобанням і дає можливість заробляти гроші. Роботу порівнюють із потягом, у якому можна різко натиснути на гальмівний кран та вийти (174). Для *Aussteiger* робота – це мрія (175), яка повинна приносити насолоду, за яку можна отримати платню (176). Тоді можна повністю віддатися тій справі, якою займаєшся, отримати очікуваний результат, що є чудовою мотивацією для подальшої дії (праці) (177). Нова сфера діяльності означає початок чогось нового. Отже, потрібно залишити старе, щоб досягнути успіху в іншій сфері. У цьому прикладі синонімом до *Aussteiger* можна назвати *Einsteiger* (початківець) (178).

(174) *Und tatsächlich zog Krause rund zwei Monate nach dem warnenden Schock die Notbremse: <...>* [Der Spiegel, №1, 2012, с. 108].

(175) *Koch zu werden, das war einmal Ingmar Oppenbergs großer Traum* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

(176) *Doch stattdessen konnte sie eine gigantische Aussicht genießen - und wurde dafür noch bezahlt* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(177) *“Nach dem Kochen weiß ich, was ich gemacht habe: Wie viele Portionen habe ich gekocht, und wie hat's den Gästen geschmeckt. Das ist ein ganz anderes Lebensgefühl als in der Bank”* [Der Spiegel, 07.10.2013 (online)].

(178) *Mit seiner Reisebäckerei wagt der frühere Spitzenkoch den beruflichen Neustart – fern von cholерischen Küchenchefs und 16-Stunden-Schichten* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

GLÜCK (щастя) для *Aussteiger* отримує нове тлумачення. Для суспільства – це успішність, накопичення грошей, нерухомості та кар’єрний ріст. *Aussteiger* шукають рай на землі й порівнюють себе з Адамом і Євою (181). Рай безкоштовний, отже, для *Aussteiger* гроші не мають значення (182, 185). Щастя – це “спітніла футболка” після прогулянки на природі, підкорення нової вершини (179) або життя на природі (180, 181). Можна поїхати на море, знехтувати покупкою дорогих речей (184). Речі, виготовлені своїми руками, є набагато ціннішими, оскільки це можливість самовираження, яка розкриває внутрішній світ людини (185).

(179) *Wenn Heidi Fink den Begriff “Glück“ definieren soll, fällt ihr zunächst ein verschwitztes T-Shirt ein* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(180) *Es geht um das schnelle Naturglück* [Der Spiegel, № 29, 2012, с. 81].

(181) *Es ist das Paradies – und das Beste daran: Niemand wird vertrieben* [Der Spiegel, № 29, 2012, с. 80].

(182) *Der Eintritt in das Paradies ist frei* [Der Spiegel, № 29, 2012, с. 80].

(183) *Wenn sich Ingmar Oppenberg, 43, früher etwas Gutes tun wollte, kaufte er sich eine Rolex-Uhr. Heute fährt er ans Meer* [Der Spiegel, 03.01.2014 (online)].

(184) *Heute beeindruckt ein Hobbykoch seine Gäste nicht mehr mit einer exotischen Fischart, sondern mit Blumenkohl aus dem eigenen Garten oder zumindest mit marokkanischer Minze vom eigenen Balkon. Vor ein paar Jahren begann das Fernsehen damit, ständig irgendwelche Leute mit der Kamera zu begleiten, die sich ihren Traum erfüllten, indem sie ein Restaurant eröffneten* [Der Spiegel, № 29, 2012, с. 81].

(185) *Freiwilliger Karriereverzicht: Mit 500 Euro das große Glück* [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

Численні *Aussteiger* часто залишають роботу для того, щоб подорожувати (186), обирають цікаву професію, напр. екскурсовода або перекладача (187), оскільки їх приваблюють гори, спорт, нові знайомства (188). Вони цінують особистий контакт із людьми (189) та нові соціальні контакти (190).

(186) *Heidi Fink tauscht Bilanzen gegen Wander-Boots* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(187) *Fink hatte sich eine Auszeit von ihrem Bürojob genommen und sechs Wochen lang in Österreich Wandergruppen begleitet* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(188) *Arbeiten, wo andere Urlaub machen, und dabei Zeit haben, die Berge zu genießen, sich sportlich zu betätigen und Leute kennenzulernen – das überzeugt Fink* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)].

(189) *Ich wollte nicht mehr den ganzen Tag vor dem Rechner sitzen. Ich wollte mehr persönlichen Kontakt zu Menschen, auch öfter draußen sein, mich mehr körperlich betätigen* [Der Spiegel, 04.10.2012 (online)]

(190) *Es geht einfach um neue soziale Kontakte für die Aussteiger* [Der Spiegel, 20.06.2013 (online)].

Щоб обдумати своє життя, необхідний спокій (191, 192). Лише він може допомогти повернутися назад у суспільство, позбутися шкідливих звичок (193).

(191) *“Ich wollte meine Ruhe haben”, sagt er, “um über mein Leben nachzudenken”* [Der Spiegel, №1, 2012, с. 108]

(192) *Rund tausend Inselchen sind in die Ostsee getüpfelt, auf manchen stehen blutrot getünchte Ferienhäuser – ohne Strom, ohne fließendes Wasser, mit Plumpsklo im Garten. Und mit herrlich viel Ruhe* [Der Spiegel, 25.04.2012 (online)].

(193) *Die Aussteiger müssen zur Ruhe kommen, sich wieder in die Gesellschaft einbringen, Drogen – oder Alkoholprobleme lösen, Schulden abbauen, Ängste loswerden* [Der Spiegel, 20.06.2013 (online)].

Думка оточуючих – одна зі складових частин оцінного компонента ЛК типу, яка відображає ставлення суспільства до *Aussteigertum*. Позитивна чи негативна оцінка міститься в ключових словах й особливо в синонімічних рядах, які, залежно від контексту, підкреслюють ту чи іншу аксіологічну сторону типу. Оцінку бачимо і в образному складнику, де інформанти у своїх відповідях на поставлені питання привносять долю суб'єктивності, передають свій досвід спілкування з представниками типу, а отже – передають оцінку.

У багатьох *Aussteiger* викликають подив, інтерес, увагу (194). Дехто не вірить у зміну поглядів, поведінки та стилю життя (195, 196). Щодо сабатікалу, то колеги *Aussteiger* скептично ставляться до довгої відсутності на робочому місці та пророкують руйнування кар'єри, деякі здивовані й не знають, що сказати (197). У звичайних людей аскетичний стиль життя *Aussteiger* викликає зацікавлення. Туристи із задоволенням прокладають свої маршрути через їхнє місце проживання та хочуть самі пережити пригоди життя на дикій природі (198).

У публіцистичному дискурсі бачимо, що термін *Auszeit* асоціюється з мрією. *Die Auszeit* – мрія багатьох, але лише мужні наважуються взяти таку відпустку, що пояснюється поняттям німецького страху (199). Рух *Aussteiger* набуває все більше популярності, визнання (200).

(194) *“Die Leute fanden mich merkwürdig”, sagt Kim. Das Gefühl kannte er schon* [Der Spiegel, 30.10.2012 (online)].

(195) *Manch einer glaubt Hartung die Kehrtwende nicht* [Der Spiegel, 31.05.2013 (online)].

(196) *“Viele denken: einmal Nazi, immer Nazi”, sagt er. “Aber Menschen können sich ändern”* [Der Spiegel, 31.05.2013 (online)].

(197) *Einige prophezeiten einen Karriereknick, andere waren fassungslos* [Der Spiegel, 28.08.2013 (online)].

(198) *Es kommen aber auch Touristen, die auf den stillgelegten Schienen zur Höhle flanieren und – gegen eine Spende – für eine Nacht oder zwei den*

gezähmten Nervenkitzel des Aussteiger-Abenteuers light erleben wollen [Der Stern, 13.11.2013 (online)].

(199) *Viele Arbeitnehmer träumen von einer Auszeit, aber nur wenige nehmen sie* [Der Spiegel, № 1, 2012, с. 108].

(200) *Während Aussteiger vor einigen Jahren noch als Hippie oder Loser abgestempelt wurden, erhöht sich die Akzeptanz langsam. "Downshifting ist kein Makel mehr. Wenn jemand etwas aus seinem Leben macht, wird das anerkannt", sagt Sponagel* [Der Spiegel. 04.10.2012 (online)].

Опитування Форса засвідчує, що 57 % працівників у Німеччині мріють про довгу відпустку, щоб здійснити подорож навколо світу, написати книгу чи приділити більше уваги дитині, яка йде в школу. Дві третини респондентів хочуть присвятити час сім'ї [Die Welt, № 27, 2013, с. 7].

Зроблені висновки підтверджуються даними анкетування. ЛК типаж "Aussteiger" є аксіологічно полярним концептом: він має як позитивну, так і негативну оцінку в суспільстві. Респондентам асоціативного опитування запропоновано оцінити позитивно чи негативно явище *Aussteigertum*. 75 досліджуваних вважають явище *Aussteigertum* позитивним, 52 – негативним. 12 респондентів називають *Aussteiger* і позитивним, і негативним типажем. 19 осіб не визначилися (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Оцінка опитуваними явища "Aussteigertum" у відсотковому співвідношенні

Отже, маркерами виокремлення основних цінностей *Aussteiger* є такі лексичні одиниці:

- іменники, субстантивовані прикметники: *die Naturnähe, der Wert, der Wunsch, das Wichtigste, das Beste, sein Kampf um etw.*;
- прикметники: *naturverliebt, nicht wertlos*;

- прислівники: *wichtig, wunderbar, wert, gern, viel* у вищому ступені порівняння: *besser, wichtiger, lieber*;
- дієслова: *zählen, genießen, finden, wollen*;
- словосполучення: *die richtige Entscheidung, das große Glück, das Größte aller Geschenke, Ziel haben*;
- фразеологізми: *an erster Stelle, näher dran an j-n. sein, etw. für kein Geld der Welt eintauschen, ins Leben finden, zu sich finden, sein eigener Herr sein*;
- спонукальні речення та лозунги.

Цінності *Aussteiger* сформовані під впливом німецької індивідуалістичної культури й проектується через специфічне концептуальне поле. Головними концептами, якими у своєму житті керуються *Aussteiger*, є **LEBEN** (життя), **ZEIT** (час), **FREIHEIT** (свобода) і **GLÜCK** (щастя). Такі ціннісні вектори провокують оцінне ставлення членів суспільства до явища *Aussteigertum*, яке може бути як позитивним, так і негативним, що залежить від особистісних якостей людини та її спроможностей до радикальних змін у житті.

Висновки до розділу 2

1. ЛК типаж “*Aussteiger*” – різновид концепту, об’єктом аналізу якого є типізована МО. Структура концепту “*Aussteiger*” представлена за концепцією В. І. Карасика у вигляді трикомпонентного ментального утворення, яке має поняттєву, образну й оцінну характеристики.
2. Понятійні ознаки досліджуваного ЛК типажу зводяться до дефініційних значень лексем “*der Aussteiger*” та “*aussteigen*”.
3. Іменник “*der Aussteiger*”, згідно з етимологічним коментарем, утворився за допомогою експліцитної деривації (префіксації й суфіксації) від дієслова “*steigen*”.

4. Названі ключові слова мають асоціативний потенціал, що відображається в розмаїтті синонімів, найчастотнішими з яких є *Freak, Nonkonformist, Alternativer, Abweichler, Gammler, Individualist*.

5. У публіцистичному дискурсі присутні okazіоналізми, які вербалізують те, що *Aussteiger* мають інший спосіб мислення, спроможні висловити свою думку, ігнорують дійсність, є дивними, мандрують світом, захищають природу, прагнуть максимуму від життя та можуть задовольнитися мінімумом.

6. *Aussteiger* у свідомості носіїв мови часто мають значення *ins Ausland gehen* (поїхати за кордон); *sein Verhalten, seine Denkart ändern* (змінити поведінку й спосіб мислення); *aus dem Alltag ausbrechen* (вирватися з побуту) та ін., які відсутні в сучасних лексикографічних джерелах. Це пояснюється тим, що розвиток досліджуваного явища відбувається стрімко й не встигає відобразитись у словниках.

7. Матеріал дослідження уможливив виокремлення інтра- та екстразони типу. До інтразони відносимо такі лексичні одиниці: *die Aussteigerin, aussteigewillig, das Aussteigertum* і *der Ausstieg*, до екстразони – похідні композити з компонентом *-stieg-* й *-aussteiger-*.

8. За результатами аналізу поняттєвого складника даємо таке визначення *Aussteiger*: 1) особа чи група людей, яка з певних причин відмовляється від суспільних, професійних тощо обов'язків, щоб розпочати нове життя, вести альтернативний, відмінний від культурних норм спосіб життя задля самореалізації та здійснення мрій; 2) особа чи група людей, яка прагне відмовитися від шкідливих звичок, вийти із субкультури, секти й інтегруватися в суспільство, щоб вести звичайний, притаманний суспільству спосіб життя.

9. Соціокультурний паспорт типу складається з таких характеристик як зовнішність, спосіб життя, риси характеру, діяльність, які дають змогу побачити повний образ *Aussteiger*. У свідомості носіїв мови важливу роль відіграють риси характеру представників типу. Неоднозначність

лексичного наповнення складників паспорта обумовлене широким спектром його функціонування.

10. Виокремлені онтологічна, структурна та орієнтаційна метафори (наприклад VOGEL (птаха), ZEMENT (цемент), ANLEGER (засновник), GERÄT (пристрій), VERÄNDERUNG (зміна), NEUANFANG (початок нового) тощо) показують *Aussteiger* як явище антропоморфного світу, розкривають векторну спрямованість їхньої життєвої позиції й наповнюють акціональний фрейм типажу.

11. В оцінній складовій частині типажу об'єднано основні цінності *Aussteiger* та оцінку їхнього способу життя суспільством.

12. Цінності *Aussteiger* формують особливе концептополе, яке складається з таких основних концептів: LEBEN (життя), ZEIT (час), FREIHEIT (свобода), GLÜCK (щастя). Життя є основною цінністю. *Aussteiger* прагнуть якісного життя, хочуть себе випробувати, нести відповідальність за власні вчинки. *Aussteiger* усвідомлюють, що час швидко минає, тому потрібно його раціонально використовувати. Свобода полягає в можливості самостійно приймати рішення та нести відповідальність за свої вчинки. *Aussteiger* убачають щастя у простому способі життя та можливості реалізувати свої плани.

13. Оцінка ЛК типажу “*Aussteiger*” носіями мови неоднозначна. Присутність як позитивного, так і негативного аксіологічного маркування зумовлено різними аспектами способу життя *Aussteiger* й особистим досвідом спілкування з представниками досліджуваного типажу.

14. ЛК типаж “*Aussteiger*” – важлива частина концептосфери носіїв німецької лінгвокультури, оскільки вони діагностують її стан, відображають функціонування норм та цінностей, розкривають нове смислове наповнення вже існуючих цінностей.

15. Матеріали розділу знайшли відображення в таких статтях здобувача [26–30; 32–34].

РОЗДІЛ 3

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ

ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ “AUSSTEIGER”

Теорія фреймів бере витоки від лінгвіста Ч. Філмора [200] та когнітивіста й дослідника штучного інтелекту М. Мінського [234]. Уведення цього терміна до лінгвістичної парадигми викликало його полісемію. Фрейм розглядається як “схема” [226], “ідеалізована когнітивна модель (анг. *idealized cognitive model – ICM*)” [225], “система концептів” [200], “інструмент аналізу” [200], “цілісне уявлення про багаторівневий концепт” [11; 138], “знання, організовані навколо концепту в межах певної культури” [58] та ін.

В українському мовознавстві С. А. Жаботинська створює концепцію базисних фреймів [67–70], згідно з якою “скелетною” структурою внутрішнього лексикона є концептуальна мережа, яка формується п’ятьма базисними фреймами: предметним, акціональним, посесивним, ідентифікаційним, компаративним [67, с. 389].

У німецькому мовознавстві теорію фреймів Ч. Філмора та М. Мінського як інструмент лінгвістичного дослідження розвинули К. Конердінг, К. Фраас, Б. Льоннекер, А. Цім та їхні послідовники [195; 201–203; 215; 219–222; 229; 243; 265; 290]. Фрейми – концептуальні одиниці знання, які евокують мовні одиниці з пам’яті носіїв мови для охоплення значення мовного виразу [265, с. 2]; складні абстрактні одиниці знання з суцільним характером [264, с. 325]. К. Конердінг розуміє під фреймом *мовні тексти*, які уможливають раціональний доступ до стереотипного знання [219]. Фрейм пояснює можливість деталізовано, диференційовано та наочно охопити сукупність певної інформації, яка організована, збережена й когнітивно відтворюється в специфічних смислових залежностях [264, с. 93].

Фрейми – форми репрезентації для різних форм знання. У фреймах збережено стереотипне знання, яке може впливати з когнітивних структурних залежностей. Мова – це величезна сітка символічної інформації, з якої фрейми

отримують характерне наповнення – семантичну повноту [264, с. 2]. Немає ізольованих фреймів, які існують самі для себе, а є фреймова система. Вони пов'язані горизонтальними та вертикальними взаємовідношеннями. У горизонтальному зв'язку концепт “Aussteiger” стоїть поряд з концептами “Einsteiger” (початківець), “Neuanfang” (початок нового), “der deutsche Bürger” (німецький громадянин). У вертикальних залежностях ідеться про “парадигматичну впорядкованість гіперо- та гіпонімічних фреймів” [265, с. 101]. Гіперонімічний фрейм визначає, яка інформація в якому значенні належить до певного фрейму. Фрейм “Aussteiger” може вказувати, наприклад, на фрейми “deutsche Mentalität” (німецька ментальність), який свідчить, що німці мають мужність залишити старий спосіб життя; “deutsche Kultur” (німецька культура), який показує, що німці не бояться самовиражатися та толерантно ставляться до інших; “ehrenamtliches Engagement” (благодійна діяльність), який виражає, що німці витрачають свій час, беруть довготривалу відпустку, щоб зайнятися неоплачуваною суспільно корисною роботою тощо. Гіпонімічні фрейми можуть евокуватися залежно від змістового відтінку досліджуваного поняття. Новий спосіб життя *Aussteiger* передбачає вирішення фінансових, особистих, житлових питань. Отже, гіперонімічні фрейми можуть визначати, яка інформація буде представлена в гіпонімічних фреймах. Взаємодія можливих слотів і встановлених елементів знання утворюють структуроване ціле – фрейм [234].

Дискурсивне дослідження *Aussteiger*, вихідною базою якого є фрейм “Aussteiger”, можна змодельовати в горизонтальній та вертикальній перспективах (рис. 3.1).

Певні слоти залишаються відкритими, оскільки в одному дискурсі можуть бути виражені експліцитно, а в іншому не актуалізуватися відповідними предикаціями.

Згідно з фреймовою теорією щось значуще організоване в рамки, які містять певні пробіли [200; 226; 234]. Наповнення пробілів утворює нові рамки знання. Кожне поняття (кожен концепт), яке є наповненням певних

позицій у загальній рамці знання (пробілів), утворює рамку. Рамки – системи (під)рамок [194, с. 84].

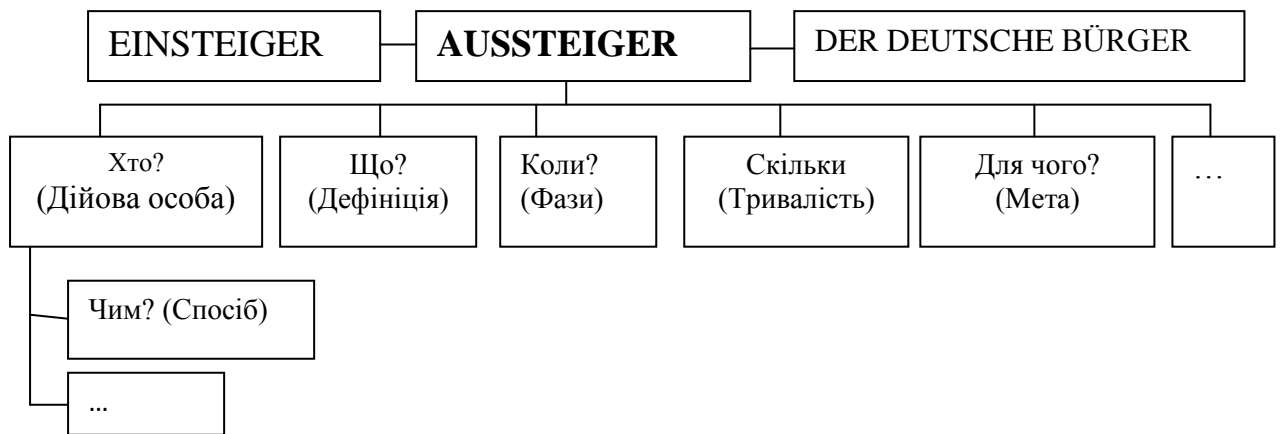

Рис. 3.1. Фреймова структура “Aussteiger” у горизонтальній та вертикальній перспективах

Епістемічне відтворення даних відбувається за допомогою трьох структурних складових елементів фрейму і їх кількісних відношень стосовно один одного [290, с. 4]:

- 1) слоти – концептуальні пробіли, які можна ідентифікувати за допомогою влучно поставлених питань. Для ідентифікації слотів потрібно поставити питання, визначити серед них доцільні (релевантні) категоріальні питання, й зробити градуальну диференціацію цих питань [290, с. 3];
- 2) філери – наповнювачі слотів, які відповідають кількості одиниць інформації в базі даних;
- 3) дефолт-коефіцієнти – прототипічні та умовні наповнювачі слотів. Хоча вони не проявляються в базі даних, та вони очевидні.

Кожен філер може активувати фрейми, які пов’язані не ієрархічними, а павутинними (нім. *netzwerkartig*) відношеннями [200; 226; 234].

Опираючись на фреймову теорію К. Конердінга, А. Ціма, К. Фраас та інших, розглянемо детальніше фреймове моделювання ЛК типу “Aussteiger” у художньому дискурсі.

3.1. Матричний фрейм

Лінгвістично-дискурсивне осмислення теорії фреймів запропонував К. Конердінг [219–222]. Під фреймом учений розуміє в мовознавчому дослідницькому значенні мовні тексти, які дають раціональний доступ до стереотипного знання й існують як списки питань [219, с. 161]. Семантична типологія іменників утворює основу для типів фреймів, які К. Конердінг називає матричними фреймами: GEGENSTAND (предмет), SOZIALE GRUPPE/INSTITUTION (соціальна група/інституція), PERSON/AKTANT (особа/дійова особа), EREIGNIS (подія), HANDLUNG (дія), ZUSTAND/EIGENSCHAFT (стан/властивість), TEIL (частина), GANZES (ціле), UMGEBUNG (оточення), ORGANISMUS (організм). Ці матричні фрейми можна описати за допомогою предикацій – висловлювань, які характеризують фрейм та сформульовані у вигляді питань. За допомогою цих предикацій можна визначити слоти [252; 256].

Для побудови фрейму “Aussteiger” вихідною базою можуть слугувати матричні фрейми ОСОБА/АКТАНТ та ІНСТИТУЦІЯ/СОЦІАЛЬНА ГРУПА. За К. Конердінгом до матричного фрейму ОСОБА/АКТАНТ належать особи з тимчасовими або постійними властивостями чи особи в особливому становищі [219, с. 276]. Питання, які утворюють рамки для матричного фрейму для ОСОБИ/АКТАНТА:

- Яким чином розпізнається особа/актант?
- Як можна охарактеризувати суб’єктивний стан особи?
- Які звички особи визначаються зі стану/властивості?
- Які здібності особи визначаються зі стану/властивості?
- Які інші властивості визначаються зі стану/властивості?
- У яких подіях або діях особа/актант відіграють роль?
- Яку роль/функції виконує особа/актант у певних подіях/діях?
- За яких умов виникає стан/властивість в особі?

- Яке значення має поява стану/властивості для особи та її оточуючих?
- Які є схожі особи/актанти?

Ці питання не є достатньою базою для моделювання фрейму “Aussteiger”. Оскільки наше дослідження спрямоване не на кожного окремого німця, який веде відмінний від суспільного спосіб життя, а *Aussteiger* як соціальну, політичну, ідеологічну групу людей, то об’єкт нашого дослідження можна проаналізувати за допомогою фрейму – ІНСТИТУЦІЯ/СОЦІАЛЬНА ГРУПА [219, с. 425]. Цей матричний фрейм має широкий обсяг і містить аспекти, які є ірелевантні для *Aussteiger*. За конкретними вимогами для опису *Aussteiger* матричний фрейм скорочено. У питаннях фрейму ІНСТИТУЦІЯ/СОЦІАЛЬНА ГРУПА *Aussteiger* розуміємо як “група *Aussteiger*”. Із матричних фреймів ОСОБА/АКТАНТ та ІНСТИТУЦІЯ/СОЦІАЛЬНА ГРУПА модифікуємо фрейм ОСОБА/ГРУПА, який підходить для ЛК типу “Aussteiger”.

У фреймі “Aussteiger” розрізняємо три групи питань: конститутивні відношення й властивості (які відображають основну інформацію про *Aussteiger* як явище), фази існування й поширення (які розкривають виникнення, розвиток та припинення існування групи *Aussteiger*) та значення групи *Aussteiger* для людей (які зображають оцінку, вагомість групи *Aussteiger* для суспільства) [219, с. 327–334] (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Перелік питань матричного фрейму ОСОБА/ГРУПА
за К. Конердінгом**

I. Конститутивні відношення і властивості	
1	У яких суспільних процесах або відношеннях фігурує група <i>Aussteiger</i> ?
2	Яку роль відіграють/яку функцію виконують <i>Aussteiger</i> у цих суспільних відношеннях?
3	Із чого складається група <i>Aussteiger</i> ?
4	Що дає членство в групі <i>Aussteiger</i> ?/Які переваги бути <i>Aussteiger</i> ?
5	Що забороняє членство в групі <i>Aussteiger</i> ?
6	До чого зобов’язує членство в групі <i>Aussteiger</i> ?
7	Якими іншими властивостями характеризується група <i>Aussteiger</i> ?

II. Фази існування й поширення	
1	У яких функціональних відношеннях бере початок група <i>Aussteiger</i> ?
2	За яких особливих умов група <i>Aussteiger</i> припиняє існувати?
3	Як можна зруйнувати групу <i>Aussteiger</i> ?
4	Які типові фази існування проходить <i>Aussteiger</i> ?
5	За яких умов поширюється група <i>Aussteiger</i> ? Яким чином, способом, за яких причин і з якими наслідками?
III. Значення групи <i>Aussteiger</i> для людей	
1	Які назви має група <i>Aussteiger</i> ?
2	Яким інтенціям, потребам, цілям, меті завдячує своїм існуванням група <i>Aussteiger</i> ?
3	У яких діях/подіях група <i>Aussteiger</i> відіграє важливу роль?
4	Чим є група <i>Aussteiger</i> ?
5	Які цілі переслідує група <i>Aussteiger</i> ?
6	За яких умов діяльність <i>Aussteiger</i> схвалюється?
7	Яким чином функціонує група <i>Aussteiger</i> ?
8	Яким чином діє (є дієвою) група <i>Aussteiger</i> ?
9	За яких умов група <i>Aussteiger</i> кого-небудь виключає?
10	Які особливі завдання або обов'язки має <i>Aussteiger</i> ?
11	Які засоби використовує група <i>Aussteiger</i> ?
12	Яку роль/цінність має група <i>Aussteiger</i> для соціального життя й функціонування?
13	Які інші соціальні групи схожі на досліджувану групу і чим вона відрізняється від них? Як, коли, де й чому можна класифікувати <i>Aussteiger</i> ?
14	Чи існують спеціальні теорії або детальні описи групи <i>Aussteiger</i> ?
15	Про що свідчить існування групи <i>Aussteiger</i> ?

Із вищепрезентованого матричного фрейму утворюється схема предикацій, які презентують слоти як відношення для предикатів (предикаторна схема) [219]. Для матричного фрейму “*Aussteiger*” утворюємо таку предикаторну схему, яка утворена з матричного фрейму ОСОБА/СОЦІАЛЬНА ГРУПА.

Дискурси – складні типи репрезентаційних форматів, які об'єднують множину текстів до спільного знаменника, структурно впорядковують та когнітивно опрацьовують їх [290, с. 14]. Спільним знаменником нашого корпусу дослідження є поняття “*Aussteiger*”. Припускаємо, що знання про значення

“Aussteiger” зорганізовані в концептуальну сім’ю, яка охоплює всі способи прочитання *Aussteiger*. Напр. *Aussteiger* трактуємо як: 1) особа, яка вирізняється із натовпу своєю зовнішністю; 2) особа або група людей, яка веде аскетичний спосіб життя; 3) колишні члени субкультур або сект, які прагнуть інтегруватися в суспільство й повернутися до нормального способу життя та ін. Усі ці значення актуалізуються в художньому дискурсі.

Для опису концепту “Aussteiger” із корпусу виокремлено всі контекстуалізації вільних і сталих словосполучень ключового слова [215, с. 164]. Ці контекстуалізації можна згрупувати за категоріями, які ми називаємо: *Aussteiger* і політика, *Aussteiger* і секта, *Aussteiger* і суспільство, *Aussteiger* і субкультура, *Aussteiger* і професія, *Aussteiger* і гроші, *Aussteiger* і село тощо. Частотні контекстуалізації, як бачимо з корпусу публіцистики, лексикографічних джерел та опитування інформантів, стосуються *Aussteiger* із професії, *Aussteiger* із суспільства, *Aussteiger* із міста тощо.

З усієї сукупності контекстуалізацій вибираємо й групуємо ті, які містять предикації *Aussteiger*: наприклад *Aussteiger ist ...*, *Aussteiger heißt ...*, *Aussteiger gehört zu ...*, *Aussteiger wird definiert als ...* Ці контекстуалізації – це висловлювання про те, що мовець розуміє під “Aussteiger”, які часткові аспекти він приписує *Aussteiger*, за яких умов виникають *Aussteiger* та ін. Такі висловлювання групуємо до різних фреймових димензій, щоб порівняти, які елементи знання актуалізовані в художньому дискурсі. Фрейми тут розуміємо як потенціал контекстуалізації концептів, отже, можна визначити як просувається реалізація цього потенціалу в дискурсі *Aussteiger* [201, с. 53]. У матеріалі дослідження *Aussteiger* поєднується з предикатами таким чином:

Aussteiger – не ..., а ... не розкіш, а конфлікти .

Наприклад: *Aussteigen hat nichts mit Wellness zu tun. Es ist voller Konflikte* [209, с. 13].

Aussteiger є ... розрив із громадянським суспільством .

Наприклад: *Da ist ein Ausstieg oft eine tragische Abnabelung, ein Bruch mit der bürgerlichen Welt, wenn keine Alternative mehr gesehen wird* [209, с.13].

Aussteiger детермінується ... формами й мотивами життя .

Наприклад: *Auf meiner Reise traf ich Menschen, deren Lebensformen und Motive fürs Aussteigen sehr unterschiedlich waren* [209, с. 13]

Aussteiger визначається ...

ТЕМПОМ

 .

Наприклад: “*Ich sehe mich nicht als Aussteiger aus der Gesellschaft*”, sagt von Jorck. “*Ich habe nur das Tempo verlangsamt*” [Der Spiegel, 09.01.2014 (online)].

Дані контекстуалізації містять висловлювання про те, що мовці розуміють під “*Aussteiger*”, які причини й умови виникнення *Aussteiger* вони передбачають. Предикації *Aussteiger* стосуються різних димензій фреймів. Це можливо завдяки тому, що вони ґрунтуються на таких категоріях, як умови, причини, прояв, функціональні залежності. Фреймові питання, які стосуються цих категорій і предикації *Aussteiger* у дискурсі, можна розглядати як відповіді на питання фрейму “*Aussteiger*” [201, с. 60–61].

Для опису предикацій застосовуємо такі символи, як *n* – слот для специфікації *Aussteiger*, напр. *berühmte Aussteiger, deutsche Aussteiger* відображаються як AUSSTEIGER (*n*). *X*, *Y* і *Z* – валентність відповідних дієслів, слоти й предикації. Отже, предикації *Aussteiger*, які проявляються у корпусних текстах, можна представити як слот-структури.

Оскільки концепт динамічний, то пояснення значення слова в словнику можуть бути первинним джерелом аналізу, тому що вони консервують мовні знання про лексичну одиницю, а отже відображають лише частину від повного об’єму значення [201, с. 76]. Словники з методичного погляду описують значення слів як щось статичне. Новіші варіанти й тенденції мовного вживання, які поступово етаблюються в лінгвоспільноті, можуть бути зафіксовані в словниках пізніше.

Дослідження словникових тлумачень наведено в розділі 2, у якому проаналізовані основні характеристики *Aussteiger* та запропоновано відповіді на питання: Хто такий *Aussteiger*? Інші питання, які виникають у суспільній комунікації стосовно *Aussteiger*, лишаються без відповідей [201, с. 80]. Це питання типу: Який *Aussteiger*? або Яке розуміння самого себе має *Aussteiger*? Немає інформації про те, які типові уявлення про *Aussteiger*

існують у носіїв мови, та як усвідомлюють самі себе *Aussteiger* або які стереотипи мають *Aussteiger* самі про себе [201, с. 80]. Стереотипи в цьому значенні розуміємо як пануючі в лінгвоспільноті думки і погляди про предмет або подію, які необов'язково мають реалістичне підґрунтя [239]. Вони складаються з настроїв, оцінок, емоцій, удаваних реалій, які конструюють засоби ЗМІ. Часто *Aussteiger* уявляють як невдах, хіпі або ж як прогресивних підприємців у екзотичних країнах. Фреймове моделювання концепту дає змогу відкрити пробіли (домени), наповнення яких відсутнє в словниках та необхідне для об'єктивного розуміння досліджуваного поняття.

Матричний фрейм К. Конердінга розкриває ЛК типаж “*Aussteiger*” у горизонтальній перспективі. Низка питань у табл. 3.1 є модифікованим (скороченим) каталогом питань, який необхідний для відкриття слотів фрейму “*Aussteiger*” та їх експліцитного наповнення предикатами. Учений зазначає, що в трансдисциплінарному дискурсивному аналізі важливо поєднати в межах рамок (фрейму) знання з соціології, античної риторики та сучасної когнітології [221, с. 118.]. Таким чином можна заповнити слоти, існування яких дискурс передбачає імпліцитно (дефолт-коефіцієнти). Фрейм тематично генерований, залежить від ситуативної релевантності, містить вибрані відрізки з віртуальної мережі когнітивних концептів, які контролюються, обмежуються й поєднуються в мережу культурними/онтогенетичними “обмеженнями”. Ці відношення, або обмеження, поєднуються на рівні когерентності різними атрибутами. Оскільки фреймовий аналіз може охопити переважно експліцитні предикації, то вважаємо необхідним інтегрувати топос-аналіз до фреймового аналізу.

3.2. Топос-аналіз

А. Цім зауважує важливість топос-аналізу в межах дискурсивного для вивчення “імпліцитних передумов сказаного в тексті” [196]. Топос-аналіз застосований М. Венгелером, А. Цімом та ін. [257; 261; 262; 264]. Термін

“топос” запозичено з античної риторики; він дає пояснення про колективне, суспільне знання, яке в межах тематично визначених публічних дискурсів виражається експліцитно або проявляється у виразах, текстах як зрозуміле фонове знання [261, с. 165]. У нашій роботі топос розуміємо в переосмисленому з античної риторики значенні як засіб аналізу аргументаційних кроків у дискурсі [261; 303].

Топос евокується за допомогою аргументаційних кроків [265, с. 129]. Суспільне знання скупчується не в окремих мовних виразах, а в аргументативних зразках [264, с. 321]. Вони розкриваються в дискурсі й можуть показати типові, важливі, домінантні способи мислення, погляди, зразки сприйняття *Aussteiger*. Топоси, наповнені прикладами з корпусу, є аргументативними зразками, які вважаються ключами до структури дискурсу [251, с. 528]. Аргументаційні топоси представляють складний гетерогенний мовний феномен, структурують дискурс й інтегрують різні рівні – від слова до метафори та висловлювання. У функціональній перспективі за допомогою застосованих топосів виконуються центральні дискурсивні дії. У їх поділі на типи аргументування вони представляють основні світоглядні передумови або фонові знання, які структурують дискурс у змістово-формальну й аргументативну єдність і можуть бути названі основними фігурами дискурсу [251, с. 537]. М. Венгелер наводить такі формальні аргументативні зразки: топос економічної вигоди, зловживання, пристосування, засудження, розуміння, небезпеки та інші у межах концепту “Integration” (інтеграція) [261, с. 171].

Для формулювання окремих топосів та аргументативних зразків є дві можливості: “якщо-тоді-формулювання” в формі певного силогізму, або формулювання каузальних підрядних речень [257, с. 25].

На цьому етапі дослідження детальніше зупинимося на фреймовому аналізі, до якого інтегровано топос-аналіз, таких підтипів досліджуваного ЛК типу: “*Aussteiger* із суспільства”, “*Aussteiger* із професії”, “*Aussteiger* із міста”. Для аналізу цих підтипів обираємо матеріалом автобіографічні книги, у яких проявляються різні контекстуалізації досліджуваного ЛК типу.

Вибрані книги ілюструють певне поняття, на відміну від публіцистичного дискурсу, з автостереотипної точки зору. Вибір саме цих підтипів обґрунтовано словниковими дефініціями, визначеннями носіїв мови в опитуванні, а також частотністю вживання в публіцистичному дискурсі.

3.3. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із суспільства”

Книга Г. Лангенкамп є автобіографічним твором, який описує самотнє життя жінки в єднанні з природою [227]. Унаслідок різних обставин героїня змушена була залишити життя в місті й переїхати жити в ліс. Жінка, яка вивчала інформатику в університеті, має підключення до Інтернету й так спілкується із зовнішнім світом. Сама себе вона називає дивною жінкою, яка живе у лісі та має багато домашніх тварин: “*die komische Frau, die mit den vielen Tieren da oben im Wald lebt*”. Героїня твору веде свій блог про просте життя на природі, який має тисячі читачів. Лексико-семантичне поле книги зводиться до трьох головних категорій: самотність, любов до природи та технічні досягнення, які полегшують життя людини.

Самотність представлена лексикою, у якій відображено такі її аспекти: самотійність (*meine Entscheidungen selber treffen* [227, с. 24]); географічна ізоляція (*Luftlinie knapp dreihundert Meter entfernt* [227, с. 28]); дратівливість через сусідів (*Und meine Nachbarin brachte und bringt mich zunehmend an den Rand des Wahnsinns. Mehr als jeder Hahn* [227, с. 29]); відсутність сусідів (*Die anderen Wochenendler aus Hamburg und Berlin kommen fast nur in der sonnigen Zeit* [227, с. 46]); тиша в лісі та зоряне небо (*Wenn in der Nacht alles still wird im Wald und ich nichts weiter sehe, als die Sterne am Himmel <...> Es gibt nur wenige Monate in meinem Leben, die das noch toppen können* [227, с. 18]) й усамітнення (*Ich brauche keine Zweisamkeit* [227, с. 15]).

Любов до природи виражено словосполученнями, які актуалізують такі смисли: любов до житла (*sich in das Holzhaus verlieben* [227, с. 17], *sich mit dem Haus anfreunden* [227, с. 23]); темрява (*echte Dunkelheit* [227, с. 18]); любов до

тварин (*solche tierliebenden Weicheier wie ich* [227, с. 25], *Lege-Animationshilfe* [227, с. 27], *Ich habe Hochachtung von den Spezies Hund, die so nachsichtig mit uns Menschen ist* [227, с. 64]); найменування тварин (*Thorsten Schmidt war ein wirklich lieber Kerl. Sehr zutraulich und handzahn* [227, с. 30]; *Besonders Gertrud zeigte an meinen Baumaßnahmen großes Interesse. Mehrmals täglich kam sie zur Inspektion vorbei. Sie pickte auf dem Holz rum, testete die Querbalken und gackerte wohlwollend* [227, с. 37]; *Mona war genau wie ich ein Wohnungswesen und eigentlich gar nicht für die Wildnis geeignet* [227, с. 51]).

До технічних досягнень, які полегшують життя людини на природі, автор відносить ліхтарик, який одягається на голову (*Die Stirnlampe gehört zu den Errungenschaften, ohne die ich nicht mehr leben kann und will* [227, с. 31]; *die "ich kann auch Rotlicht einschalten"-Funktion* [227, с. 32]) і новинки техніки (*Ich bin ein Technik-Freak. Ja, ich bin ein Technik-Junkie* [227, с. 113]).

Книга становить об'єктивний матеріал для дослідження підтипу "Aussteiger із суспільства".

Для побудови **фрейму** потрібно (за К. Конердінгом й А. Цімом) поставити влучні питання та таким чином визначити межі для досліджуваного концепту, відкрити релевантні слоти [219; 265]. К. Конердінг вважає питання центральними інстанціями для текстуалізації знання [219]. Вихідний пункт теорії: мовний доступ до концептуального знання можливий через предикації, які типові для мовної спільноти й збігаються з узуальними контекстами [202, с. 6].

Оскільки ключове слово "Aussteiger" має кілька способів прочитання, то для цього підтипу можна знайти відповіді на такі запитання:

I. Конститутивні відношення й властивості:

1. Із чого складається група *Aussteiger*?
2. Що дає членство в групі *Aussteiger*?/Які переваги бути *Aussteiger*?
3. До чого зобов'язує членство в групі *Aussteiger*?
4. Якими іншими властивостями характеризується група *Aussteiger*?
5. Хто/Що захищає групу *Aussteiger*?

II. Фази існування й поширення:

1. Які причини виникнення групи *Aussteiger*?
2. За яких особливих умов група *Aussteiger* припиняє існувати?
3. Які типові фази існування проходить група *Aussteiger*?
4. За яких умов поширюється група *Aussteiger*?

III. Значення групи *Aussteiger* для людей:

1. Які назви має група *Aussteiger*?
2. Які цілі переслідує група *Aussteiger*?
3. За яких умов діяльність групи *Aussteiger* схвалюється? [219, с. 327–334].

Із презентованого вище матричного фрейму утворюється схема предикацій, які представляють слоти як відношення для предикатів. Для матричного фрейму *Aussteiger* можна сформувати предикаторну схему, що утворена з матричного фрейму ОСОБА/СОЦІАЛЬНА ГРУПА. Домени знань про досліджуване поняття складаються з кількості всіх слотів, які відіграють у дискурсі певну роль. Тому не всі слоти, названі в матричному фреймі К. Конердінга, отримують наповнення в дискурсі “*Aussteiger* із суспільства” [290, с. 9].

Оскільки цей аналіз ґрунтується на методично-теоретичній ідеї, що концептообумовлене знання пов’язане з дискурсивно центральними мовними виразами, то для кожної фреймової димензії встановлюються, систематизуються й порівнюються предикації *Aussteiger* із конкретних текстів [201, с.10]. Певні контекстуалізації об’єктивують філери. Так виникають речення з даними, які уможливають порівняння філерів за різними критеріями (час, соціокультурні, політичні й ін. групи, оточення тощо) [201, с.10]. Оскільки автор книги – *Aussteigerin*, то під всіма контекстуалізаціями “*ich*” маємо на увазі “*Aussteiger*”.

I. Конститутивні відношення та властивості:

1. Слоти, які характеризують склад *Aussteiger*.

Контекст 1: *Heute ist es anders. Heute lebe ich hier alleine und genieße die Einsamkeit* [227, с. 49].

Предикація: **AUSSTEIGER (n)**.

Філери: n – alleine.

2. Слоти, які характеризують переваги членства у *Aussteiger*.

Контекст 1: *Übrigens hatten wir damals den zweiten Schweif vom Halleyschen Kometen schon längst mit bloßem Auge entdeckt, bevor die Presse erstaunt darüber berichtete. Dunkelheit hat auch Vorteile* [227, с. 18].

Предикація: **AUSSTEIGER живе в х, х має переваги у.**

Філери: х – die Dunkelheit (пряме значення, у лісі нема вуличних ліхтарів, які перешкоджають бачити нічне небо), у – den Halleyschen Kometen vor dem Pressebericht entdecken.

Контекст 2: *Und inzwischen kann ich meine Entscheidungen ja auch selber treffen, was mir damals noch nicht so wirklich gelang* [227, с. 24].

Предикація: **AUSSTEIGER може у.**

Філери: у – Entscheidungen treffen.

Контекст 3: *Ich habe weder Frau noch Mann und auch keinerlei Bedürfnis nach Zweisamkeit. Ich bin mir selbst genug* [227, с. 9].

Предикація: **AUSSTEIGER не має ні у ні з і не потребує х.**

Філери: у – Frau, z – Mann, х – Zweisamkeit.

Контекст 4: *Heute ist es anders. Heute lebe ich hier alleine und genieße die Einsamkeit* [227, с. 49].

Предикація: **AUSSTEIGER насолоджується у.**

Філери: у – die Einsamkeit.

3. Слоти, які характеризують властивості *Aussteiger*.

Контекст 1: *Und meine Nachbarin brachte und bringt mich zunehmend an den Rand des Wahnsinns. Mehr als jeder Hahn* [227, с. 29].

Предикація: **у нервує AUSSTEIGER.**

Філери: у – die Nachbarin.

Контекст 2: *Übrigens pinkeln Eichhörnchen nachts tatsächlich vom Baum (von wo denn sonst?). Ich weiss: Darüber macht sich der normale Bürger keine Gedanken* [227, с. 29].

Предикація: **AUSSTEIGER думає не так як у.**

Філери: у – der normale Bürger.

4. Слоти, які характеризують завдання *Aussteiger*.

Контекст 1: *Nach – das Leben kann so einfach sein. Von da an wurde die abendliche Pflückaktion wesentlich entspannter für beide Seiten* [227, с. 33].

Предикація: **AUSSTEIGER** виконує у.

Філери: у – die abendliche Pflückaktion.

5. Слоти, які характеризують захист *Aussteiger*.

Контекст 1: *Die Dunkelheit legt sich nun schützend um mich und mein Haus* [227, с. 19].

Предикація: у захищає **AUSSTEIGER**.

Філери: у – die Dunkelheit.

II. Фази існування й поширення:

6. Слоти, які характеризують обставини виникнення *Aussteiger*.

Контекст 1: *Ich wollte raus, raus in die Wildnis – mich der Natur stellen, mich durch Brennesseln kämpfen, Sümpfe durchqueren, Berge überwinden* [227, с. 118].

Предикація: **AUSSTEIGER** хоче у.

Філери: у – raus in die Wildnis, sich der Natur stellen, sich durch Brennesseln kämpfen, Sümpfe durchqueren, Berge überwinden.

Контекст 2: *In einem Holzhaus von fünfzig Quadratmeter geht man sich zu zweit ziemlich schnell auf die Nerven* [227, с. 25].

Предикація: **AUSSTEIGER** стає х через у.

Філери: х – einsam, у – das Holzhaus von fünfzig Quadratmeter.

7. Слоти, які характеризують обставини, які б могли спричинити розпад *Aussteiger*.

Контекст 1: *Der Ort ist so weit weg von allem, dass die hohen Benzinpreise schon jeden davon abhalten hier zu wohnen* [227, с. 20].

Предикація: у стримує **AUSSTEIGER**.

Філери: у – hohe Benzinpreise, der Ort ist weit weg.

Контекст 2: *Das neue Hobby hat mich wieder ein Stückchen zurück in die Zivilisation gebracht. Gerne besuche ich Events* [227, с. 123].

Предикація: у повертає **AUSSTEIGER** в з.

Філери: у – das neue Hobby, z – die Zivilisation.

Контекст 3: *Der Durchlauferhitzer in der Küche hatte schon lange sein Leben ausgehaucht, dafür war es unter der Badewanne im Bad umso lebendiger geworden <...> Schlimm genug, dass ich nun am Ende der Welt in Einsamkeit leben musste, so wie es dort derzeit aussah, so konnte ich da nicht einfach wieder einziehen* [227, с. 21].

Предикація: у стримують **AUSSTEIGER**.

Філери: у – der Durchlauferhitzer, Lebendiges unter der Badewanne.

8. Слоти, які характеризують фази існування *Aussteiger*.

Контекст 1: *Mein neues Leben begann. Und mir war irgendwie ganz schön mulmig dabei. Aber es gab nun kein Zurück mehr* [227, с. 24].

Предикація: **AUSSTEIGER** має у, а не з.

Філери: у – mein neues Leben, z – kein Zurück mehr.

Контекст 2: *Wir verliebten uns beide in das hübsche kleine Holzhaus und wir haben es gekauft* [227, с. 17].

Предикація: **AUSSTEIGER** закохується в у.

Філери: у – das hübsche kleine Haus.

Контекст 3: *So langsam fing ich an mich mit dem Haus anzufreunden* [227, с. 23].

Предикація: **AUSSTEIGER** дружить з у.

Філери: у – das Haus.

9. Слоти, які характеризують умови розширення групи *Aussteiger*.

Контекст 1: *Ich verliebte mich damals spontan in die kleine Terrasse zwischen den hohen Tannen, um die sich kreisförmig eine Buchenhecke schlängelte* [227, с. 17].

Предикація: **AUSSTEIGER** закохується в у.

Філери: у – in die kleine Terrasse zwischen den hohen Tannen.

III. Значення *Aussteiger* для людей:

10. Слоти, які характеризують назву *Aussteiger*.

Контекст 1: *Auch wenn ich abgeschieden im Wald lebe, so heißt es noch lange nicht, dass ich mich vom modernen Leben abgewandt habe. Ich bin ein Technik-Freak. Ja, ich bin ein Technik-Junkie* [227, с. 113].

Предикація: **AUSSTEIGER** є у.

Філери: у – *ein Technik-Freak, ein Technik-Junkie*.

Контекст 2: *Solche tierliebenden Weicheier wie ich* [227, с. 25].

Предикація: **AUSSTEIGER** є у.

Філери: у – *tierliebendes Weichei*.

Контекст 3: *In den Medien wurde gerade der Begriff „Tiermessie“ erfunden. Dabei handelte es sich überwiegend um einsame Menschen, die durch das Horten von Tieren irgendetwas kompensieren. Ich zähle mich definitiv nicht dazu. Ich brauche nix kompensieren. Ich will hier im Wald einfach nur meine Ruhe haben. Und diesen Kater* [227, с. 87].

Предикація: **AUSSTEIGER** є не у.

Філери: у – *Tiermessie*.

11. Слоти, які характеризують умови, за яких цілі *Aussteiger* схвалюються.

Контекст 1: *So interessant finde ich mein Leben dann eigentlich doch nicht. Andere scheinbar schon. Immer wieder merke ich, dass Menschen von meiner Art zu leben fasziniert sind* [227, с. 42].

Предикація: у **вважають AUSSTEIGER** х.

Філери: у – Menschen, х – faszinierend.

12. Слоти, які характеризують цілі групи *Aussteiger*.

Контекст 1: *Ich wollte weg, was erleben. Leben* [227, с. 49].

Предикація: **AUSSTEIGER** хоче у.

Філери: у – *weg, was erleben; leben*.

Із вищепобудованого фрейму видно, що певні слоти мають широке наповнення текстовими елементами – філерами. Певні предикатори реалізуються лише одним контекстом, деякі – трьома або чотирма. Це свідчить про те, що ці слоти утворюють профіль дискурсу [290, с. 9], мають

високий ступінь централізації, що схематично зображуємо в радіальній моделі фрейму (рис. 3.2).

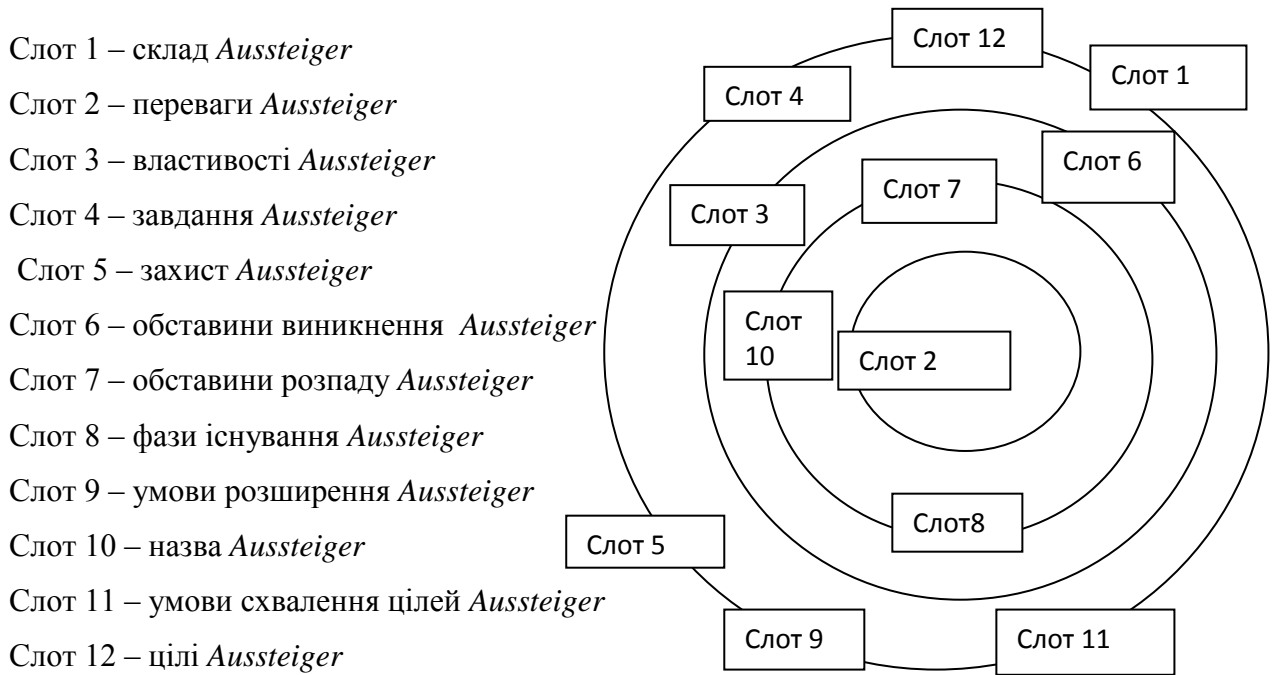

Рис.3.2. Радіальна модель фрейму “*Aussteiger* із суспільства”

Слот 2 складає профіль дискурсу даної книги, слоти 7, 8, 10 утворюють базу, на основі якої профіль набуває свого своєрідного дискурсивного контуру [290, с. 9]. В аналізованому фреймі “*Aussteiger* із суспільства” увагу сфокусовано на перевагах *Aussteiger* над суспільством на фоні слотів “Назва типу”, “Фази існування” й “Обставини розпаду групи”. Слот 2 як профіль дискурсу має численні містки до фреймів “Самотність”, “Тиша”, “Ліс”, “Темрява”, які є основою життя поза суспільством і характеризуються позитивним аксіологічним маркером у цьому підтипі.

Дискурс містить численні предикації, які пов’язують досліджуваний фрейм із фреймом “Любов до тварин”, що профілюється в багатьох контекстуалізаціях. Тварини для головної героїні виступають друзями (*Ich bin dankbar, dass ich ihn kennen und lieben lernen durfte* [227, с. 62]), членами сім’ї (*Ich habe jedes Mal Rotz und Wasser geheult, wenn eines meiner Hühner abends im Stall fehlte* [227, с. 104]; *Ich habe Hochachtung von den Spezies Hund, die so nachsichtig mit uns Menschen ist* [227, с. 64]), об’єктами поваги (*Ich habe*

jedes Mal Rotz und Wasser geheult, wenn eines meiner Hühner abends im Stall fehlte [227, с. 104]) і любові (*Bei dreifarbigen Katzen schaltet mein Körper automatisch von der Verstands- zur Herzsteuerung um, jegliche Vernunft und Logik wird zwangsabgeschaltet* [227, с. 82]).

Топос-аналіз. Якщо контекстуалізації й рамки інтерпретації виразів (фрейми), які об'єктивують досліджуваний підтип, належать до семантичного рівня, то топоси та аргументативні зразки об'єднують *Aussteiger* на рівні тексту [203]. Це така собі сітка імпліцитних смислів, яка охоплює причинно-наслідкові зв'язки в дискурсі. Підтип “*Aussteiger* із суспільства” в публіцистичному дискурсі мав здебільшого негативну оцінку. Це аргументувалося тим, що такий спосіб життя вважається дивним і невдалим: *Aussteiger gelten als gescheitert* [209, с. 315]. У вищеописаному фреймі слот “переваги” є центральним у художньому дискурсі, оскільки Г. Лангенкамп вважає своє життя позитивним, наповненим сенсом, можливостями відкривати в собі нові грані, вести просте життя та реалізовувати власну систему цінностей. Топос – засіб реалізації комунікативної мети *Aussteiger* у дискурсі.

Книга пронизана такими топосами:

Entscheidungs-Topos (топос рішення). Якщо особа/група може приймати рішення самостійно, оскільки живе одна, то вона належить до *Aussteiger*. Наприклад: *Ich kann meine Entscheidungen ja auch selber treffen, was mir damals noch nicht wirklich so gelang* [227, с. 24]. Однією з причин виходу із суспільства є мотив прийняття рішень. *Aussteiger* свідомі, самостійно розв'язують проблеми і несуть відповідальність за свої вчинки.

Autarkie-Topos (аскетичний топос). Якщо особа/група залишає певні організації, то почувається самодостатньою: *Ich bin mir selbst genug* [227, с. 9]; *Ich genieße die Einsamkeit* [227, с. 49]. Такий аскетизм спричинений відсутністю особистого простору в умовах суспільної комунікації. Самотність дає змогу пізнати себе, оскільки уможливорює роздуми.

Freak-Topos (топос диваків). Якщо особа/група живе самотньо, веде відмінний від інших спосіб життя, то вважається дивною: *Darüber macht der Normalbürger keine Gedanken* [227, с. 29]. *Aussteiger* вирізняються із натовпу тим, що мають інший світогляд і задумуються про наслідки людського буття.

Wildnis-Topos (топос дикої природи) – Якщо особа/група хоче жити самотньо, то повинна мешкати в дикій місцевості: *Ich wollte raus, raus in die Wildnis – mich der Natur stellen, mich durch Brennesseln kämpfen, Sümpfe durchqueren, Berge überwinden* [227, с. 118]. Багато представників цього підтипу прагнуть відчути себе первісними людьми й пробують вижити без досягнень цивілізації. Це стосується, передусім, шукачів пригод.

Neuanfang-Topos (топос нового початку). Якщо особа/група розпочинає щось нове, то залишає щось: *Mein neues Leben begann. Aber es gab nun kein Zurück mehr* [227, с. 24]. Вихід із суспільства передбачає початок нового життя в селі, лісі, на човні, у печері тощо. Якщо *Ausstieg* для суспільства – це вихід, то для *Aussteiger* – це *Einstieg*. Зміна погляду призводить до зміни векторної спрямованості оцінки від знака “–” до знака “+”.

Naturliebe-Topos (топос любові до природи). Якщо особа/група любить природу, то наважується вийти із суспільства: *Für mich sind das keine Nutztiere – was ich übrigens für eine absolut schreckliche Bezeichnung für ein Lebewesen halte – ich liebe meine Hühner* [227, с. 103].

Definitions-Topos (дефініційний топос). Якщо слово має певне визначення, то повинні бути виконані дії / наслідки, які відповідають його дефініції: *In den Medien wurde der Begriff “Tiermesse” erfunden* [227, с. 87]. Велика кількість синонімів та okazionalizmів, що апелюють до досліджуваного поняття, розкривають спектри ціннісної орієнтації *Aussteiger*. “Tiermesse” передбачає любов до тварин, якою вони компенсують спілкування з людьми.

Наведені топоси дають змогу виокремити ціннісну орієнтацію досліджуваного підтипу ЛК типу: 1) самотність; 2) спокій; 3) просте життя; 4) життя на природі, яка виділяє його з низки інших підтипів.

3.4. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із професії”

Матіас Онкен – яскравий представник підтипу “Aussteiger із професії”, оскільки він на піку кар’єри, будучи головним редактором газети BILD у Гамбурзі, залишив її на користь сім’ї та свого здоров’я. Досліджувана книга [238] – автобіографічний твір, написаний у формі протоколу, в якому у хронологічній послідовності з елементами ретроспективності показаний життєвий шлях від практиканта до головного редактора з усіма перевагами й недоліками швидкого кар’єрного росту, емоціями, думками та переживаннями.

Мова твору легка, образна, зрозуміла, що відповідає публіцистичному стилю, у якому звик писати автор: *“Eine klare, leicht verständliche Beschreibung des Sachverhalts in einfacher Sprache, keine Fremdwörter, keine Schachtelsätze mit mehr als zwei Kommas, keine Kommentierung im Bericht [238, с. 18]”*. Стресові ситуації на роботі змушують говорити короткими реченнями: *“Kommt jemand rein, muss ich kurze Sätze sprechen, für mehr reicht die Luft nicht. In meinem Kopf steht dicke Nebelsuppe, da ist alles und nichts [238, с. 83]”*. У мові відчувається хвилювання, яке супроводжує головного героя протягом робочого дня: *“Dann bebt meine Stimme, die Sätze werden brüchig [238, с. 136]”*. У творі спостерігаємо також еліптичні речення, використані задля надання тексту емоційності, напр. *“Ich spüre es und werde trotzdem noch mehr als vier Jahre brauchen, bis ich die Reißlinie ziehe. Vier Jahre. Bis nichts mehr geht [238, с. 11]”*. Літературна мова у деяких діалогах замінюється розмовною: *“Findste doof? [238, с. 88]; Wie läuft’s? Gut drauf? [238, с. 93]”*. Задля виділення ключових моментів у житті або головних думок твору автор послуговується курсивом: *“Soll ich die Reißlinie ziehen, wieder als Reporter arbeiten? [238, с. 51]”*. Для виокремлення особливо значимої інформації Матіас Онкен використовує всі великі літери для написання слів: *“ICH HAB MICH AUF DICH GEFREUT, PAPA [238, с. 154]”*. Із тексту можна виділити низку слів, які є неологізмами: *Entscheidungsstau [238, с. 34], Realitätsdenken [238, с. 44], Hammerschicksal*

[238, с. 120], *Stressvertreiber* [238, с. 103], *Hochleistungsjob* [238, с. 174]; *Pulsgalopp* [238, с. 89], *hochjazzen* [238, с. 122]; композитами: *Entspannungs-Katalysator* [238, с. 105], *Nicht-Springer-Zeitung* [238, с. 22], *Technik-Jungs* [238, с. 47], *Chef-Ideal* [238, с. 49], *Lift-Quetscher* [238, с. 82], *Stop-and-Go-Geschichte* [238, с. 82], *WurstSenfNussSchoko* [238, с. 91], *Liebt-mich-Wunsch* [238, с. 44], *Nicht-mehr-da-Sein* [238, с. 101], *Job-Job-Job* [238, с. 145], *hochrunterhochrunterhochrunter* [238, с. 120], *Stress-Typen-Kategorien* [238, с. 95]. У тексті наявний внутрішній монолог, де автор звертається сам до себе, дає слово своєму внутрішньому “я”: “*Konzentrier dich, du darfst jetzt nicht weg, nicht jetzt* [238, с. 122]”.

У книзі велику увагу приділено стресу як головному факторові виходу з професії. Автор перераховує симптоми стресу [238, с. 19], його фактори [238, с. 147], реакції організму на стрес [238, с. 114, 147], називає його наркотиком [238, с. 139], алкоголь – засобом проти стресу [238, с. 103], наводить власну класифікацію стресових типів [238, с. 95–98]. Низка фразеологічних одиниць підкреслює складність роботи, вплив стресу на успішність та здоров’я: *ständig unter Strom stehen* [238, с. 37, 48]; *der Baum brennt* [238, с. 35]; *auffliegen* [238, с. 38]; *keinen Bock mehr haben* [238, с. 48]; *Ich meld mich, wenn ich Land seh* [238, с. 49]; *die Kritik so verpacken, dass sie nicht wie ein Pfeil ins Herz trifft* [238, с. 49]; *etwas geht in die Hose* [238, с. 79]; *den Tränen freien Lauf lassen* [238, с. 85]; *die Leviten lesen* [238, с. 85]; *mit leichtem Glimmer in der Birne kommen mir die besten Ideen* [238, с. 104]; *ich hau mich mal eine Runde aufs Ohr* [238, с. 133]; *ich bin alle* [238, с. 73]; *alle Zelte in Deutschland abbrechen* [238, с. 129]; *auf der Hut bleiben* [238, с. 105]; *ich gebe mein letztes Hemd für den Job* [238, с. 38]; *die Wut steigt in mir hoch* [238, с. 85]; *am längerem Hebel sitzen* [238, с. 86]; *das Herz jagt* [238, с. 100]; *die Kompetenz in Frage stellen* [238, с. 86]; *das sei nicht sein Metier* [238, с. 89]; *anderen auf der Tasche liegen* [238, с. 111]; *nach dem Ausstieg Tritt finden* [238, с. 162]; *wieder auf die Beine kommen* [238, с. 163]; *die Disziplin über Bord werfen* [238, с. 113]; *die Reißlinie ziehen* [238, с. 129, 141]; *die Schleusen öffnen* [238, с. 136];

das Handtuch werfen [238, с. 140]; *über meine Grenzen wachsen* [238, с. 150]; *es in der Hand haben* [238, с. 166].

У творі видно чіткий зв'язок кар'єрного росту з проблемами зі здоров'ям та в особистому житті. Кар'єрний ріст знаходить дзеркальне відображення в сімейному житті – рухається донизу. Схематично основні цілі в житті та їх відображення у векторній системі цінностей можна зобразити на рисунку 3.3.

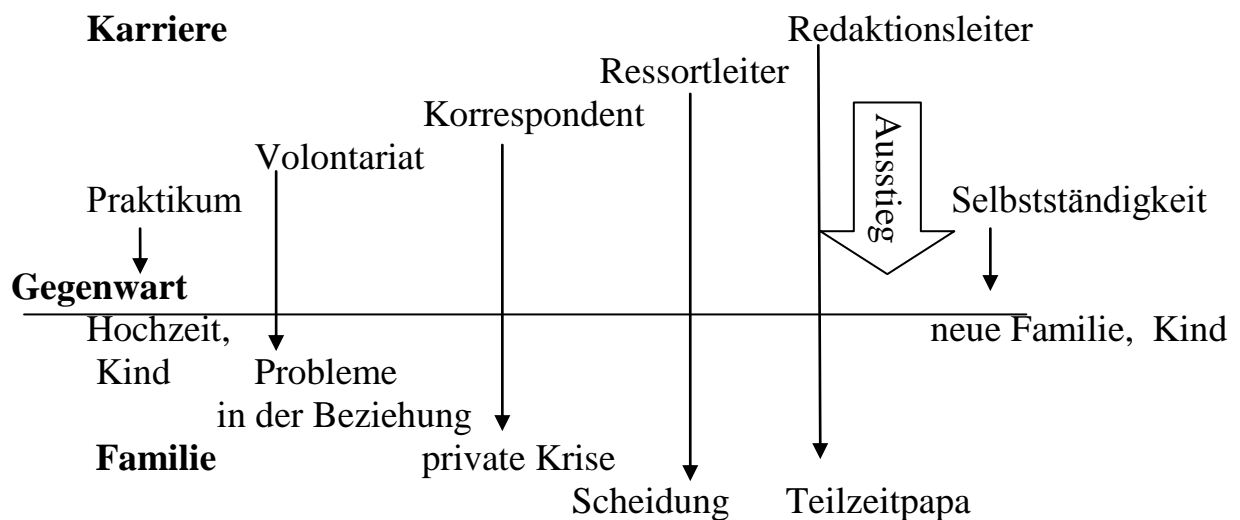

Рис. 3.3. *Взаємообумовленість кар'єри й особистого життя в підтипі “Aussteiger iz profesii”*

З рисунка видно, що кар'єра руйнує сімейне життя, оскільки забирає час. Вихід із професії дав змогу займатися роботою, яка займає менше часу, та розпочати нові стосунки: *Meine Selbstständigkeit funktioniert. Nur halb so viel Zeit wie früher investiere ich in meinen neuen Job. Ich habe seit langer Zeit wieder eine funktionierende Beziehung. Ich liebe Sonja, seit zwei Monaten sind wir Eltern* [238, с. 171].

Для побудови фрейму, який розкриває підтип “Aussteiger iz profesii” як концепт, беремо за основу матричну модель К. Конердінга ОСОБА/ГРУПА [219]. Для цього підтипу виокремлюємо такі запитання:

1. Які переваги має член групи?
2. Що характеризує професійну діяльність групи?
3. Які причини виходу з професії?

4. Що затримує процеси виходу з професії?
5. Що полегшує стресовий стан на роботі?
6. Які назви має група?
7. Які цілі переслідує група?
8. Як сприймає суспільство групу?

Ці запитання – основа для предикаторної схеми. Концептообумовлене знання про досліджуваний підтип вербалізовано через узуальні предикації в тексті.

I. Конститутивні відношення й властивості:

1. Слоти, які характеризують професійну діяльність *Aussteiger*.

Контекст 1: *Etwa ein Jahr nach den Anschlägen merkte ich, dass ich meinen Job zunehmend als Routine empfand* [238, с. 26]

Предикація: **AUSSTEIGER** сприймає **x** як **y**.

Філери: **x** – der Job, **y** – die Routine.

Контекст 2: *Die Jagd nach Geschichten, die Recherche, der Wettkampf mit anderen Zeitungen um Exklusivität, bessere Fotos und Informationen drückten mir Adrenalin durch die Blutbahn* [238, с. 30].

Предикація: **x** підвищує **y** в **AUSSTEIGER**.

Філери: **x** – die Jagd nach Geschichten, die Recherche, der Wettkampf mit anderen Zeitungen um Exklusivität, bessere Fotos und Informationen, **y** – das Adrenalin.

2. Слоти, які характеризують переваги членства в групі.

Контекст 1: *Mein Ausstieg aus dem Hochleistungsjob bei voller Fahrt ist einer der größten Brüche in meinem Leben* [238, с. 174].

Предикація: **x** для **AUSSTEIGER** є **y**.

Філери: **x** – der Ausstieg, **y** – der größte Bruch im Leben.

II. Фази існування й поширення:

3. Слоти, які характеризують причини виходу з професії.

Контекст 1: *Der Stress im Job lässt mich selbst im Bett nicht los, verfolgt mich in meinen Träumen, saugt mich aus wie ein lästiger Parasit seinen wehrlosen Wirt* [238, с.10].

Предикація: **х переслідує AUSSTEIGER у спокої.**

Філери: **х – der Stress.**

Контекст 2: *Sie vertreibt das diffuse Gefühl nicht, dass der Stress mir nicht guttut; ich spüre, dass ich so nicht ewig machen kann* [238, с. 11].

Предикація: **х погано впливає на AUSSTEIGER.**

Філери: **х – der Stress.**

Контекст 3: *Er war der erste Kollege, an dem ich beobachtete, wie Stress einen Menschen verändert* [238, с. 19]

Предикація: **AUSSTEIGER спостерігає як х змінює у.**

Філери: **х – der Stress, у – ein Mensch.**

Контекст 4: *Aber ich merke, dass die Verantwortung mich nicht nur fordert, sondern auch belastet* [238, с. 36]

Предикація: **х обтяжує AUSSTEIGER.**

Філери: **х – die Verantwortung.**

Контекст 5: *Ich spüre die Last, und sie zeigt sich immer deutlicher* [238, с. 38].

Предикація: **AUSSTEIGER відчуває х.**

Філери: **х – die Last.**

Контекст 6: *Diese verdammten Zweifel! Sie befallen mich wie ein Grippenvirus, und ich weiß nicht, warum* [238, с. 38].

Предикація: **AUSSTEIGER страждає від х.**

Філери: **х – der Zweifel.**

Контекст 7: *Die Zweifel kosten mich Kraft, sie drücken auf meine Stimmung und zerren an meinen Nerven* [238, с. 39].

Предикація: **AUSSTEIGER страждає від х.**

Філери: **х – die Zweifel.**

Контекст 8: *Der Megadruck-Gefühl packt mich fast jeden Tag* [238, с. 62].

Предикація: **х турбує AUSSTEIGER.**

Філери: x – der Megadruck-Gefühl.

Контекст 9: *Je länger der Druck, die Disziplin und der volle Einsatz anhalten, desto größer wird mein Bedürfnis nach einem Gegenpol* [238, с. 63].

Предикація: **AUSSTEIGER** страждає від x.

Філери: x – der Druck, die Disziplin, der volle Einsatz.

Контекст 10: *Auch deshalb, weil es mich immer mehr schockiert, was ich im Spiegel erblicke. Es ist blanker Horror. Stress macht hässlich* [238, с. 114].

Предикація: x шокує **AUSSTEIGER**.

Філери: x – blanker Horror, der Stress.

Контекст 11: *Ein Traumberuf. Inzwischen macht er mich krank* [238, с. 147].

Предикація: x шкодить **AUSSTEIGER**.

Філери: x – der Traumberuf.

4. Слоти, які характеризують затримку виходу з професії.

Контекст 1: *Der Grund, warum ich so lange brauchte, um das zu tun, was ich in Gedanken längst getan hatte, war Kraftmangel* [238, с. 172].

Предикація: **AUSSTEIGER** бракує x.

Філери: x – die Kraft.

Контекст 2: *Für den Job gebe ich neunzig Prozent – der kleine Rest muss reichen für meinen Sohn, meine Freunde und mich selbst* [238, с. 145].

Предикація: **AUSSTEIGER** живе заради x.

Філери: x – der Job.

5. Слоти, які характеризують засоби полегшення стресового стану.

Контекст 1: *Alkohol ist ein wunderbarer Erlöser. Ein kräftiger Rausch befreit, macht locker und leicht* [238, с. 102].

Предикація: x звільняє **AUSSTEIGER**.

Філери: x – der Alkohol.

III. Значення групи *Aussteiger* для людей:

6. Слоти, які характеризують назву групи.

Контекст 1: *Ich wandle mich zu einem Typen, der mir oft nicht mehr geheuer ist* [238, с. 39].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: **x** – der Typ, der nicht mehr geheuer ist.

Контекст 2: *Der, zu dem ich werde, gefällt mir viel weniger als der, der ich war* [238, с. 39].

Предикація: **AUSSTEIGER** подобається більше **x** ніж **y**.

Філери: **x** – der, der ich war, **y** – der, der ich werde.

Контекст 3: *Ich komm mir vor wie ein Krisenmanager* [238, с. 47].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: **x** – der Krisenmanager.

Контекст 4: *Ich bin ein Kessel, der unter Hochdruck steht. Bald explodiert er. Bald zerreißt es mich* [238, с. 68].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: **x** – der Kessel unter Hochdruck.

Контекст 5: *Wie ein zahnloser Tiger komme ich mir vor. Man hat mir Macht gegeben, die keine ist* [238, с. 71].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: **x** – ein zahnloser Tiger, ohne Macht.

Контекст 6: *Ich bin süchtig nach der Arbeit. Elf Stunden reichen nicht, erst nach vierzehn habe ich das Gefühl, genug getan zu haben* [238, с. 134].

Предикація: **AUSSTEIGER** (**n**).

Філери: **n** – süchtig nach der Arbeit.

Контекст 7: *Ich bin kein Workaholic mit der Fähigkeit zu Gefühlen abseits des Jobs!* [238, с. 37].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x з у поза z**.

Філери: **x** – der Workaholic, **y** – die Fähigkeit zu Gefühlen, **z** – der Job.

7. Слоти, які характеризують цілі групи *Aussteiger*.

Контекст 1: *Ich träume vom Gegenteil diszipliniertes Fleißes, festgelegter Strukturen und einzuhaltenden Fristen* [238, с. 65].

Предикація: **AUSSTEIGER** мріє про **x**.

Філери: x – Gegenteil diszipliniertes Fleißes, festgelegter Strukturen und einzuhaltenden Fristen.

Контекст 2: *Ich neide meiner Freundin die Freiheit, sich außerhalb der Arbeit lockermachen zu können* [238, с. 37].

Предикація: **AUSSTEIGER** заздить x через y.

Філери: x – die Freundin, y – die Freiheit, sich außerhalb der Arbeit lockermachen zu können.

Контекст 3: *Ich habe ein großes Bedürfnis nach Nähe und Zuneigung, sehne mich nach Vertrauen und Vertrautheit, einer Homepage. Zweisamkeit. Körperlichkeit* [238, с. 142].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – die Nähe, die Zuneigung, das Vertrauen, die Vertrautheit, die Homepage, die Zweisamkeit, die Körperlichkeit.

Контекст 4: *Mein Job macht mir Spaß, aber ist nur noch nachrangig in meinem Leben. Erst kommen die Liebe und meine Söhne. Dann meine Eltern, die Familie, Freunde* [238, с. 171].

Предикація: **AUSSTEIGER** ставить на перше місце x.

Філери: x – die Liebe, die Söhne, die Eltern, die Familie, die Freunde.

Контекст 5: *Auszeiten, Nicht-Erreichbarkeit und Freizeit dürfen wir nicht als Luxus, sondern als Notwendigkeit für lange Lebensdauer im Job ansehen* [238, с. 176].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – die Auszeit, die Nicht-Erreichbarkeit, die Freizeit.

8. Слоти, які характеризують думку оточуючих про вихід із професії.

Контекст 1: *Die meisten Menschen in meinem Leben haben meine Motivation, bei Bild zu arbeiten, akzeptiert* [238, с. 76].

Предикація: x підтримують **AUSSTEIGER**.

Філери: x – die meisten Menschen.

Контекст 2: *Viele ersinnen im Frust über ihren Alltagstrott Aussteigerphantasien. Leute, die sie umsetzen und sich durchbeißen, bewundere ich* [238, с. 130].

Предикація: **AUSSTEIGER** милується х.

Філери: х – Leute, die Aussteigerphantasien umsetzen und sich durchbeißen.

Контекст 3: *Ich bin abhängig von der Droge Stress und habe in der Sucht verlernt zu lieben* [238, с.142].

Предикація: **AUSSTEIGER** залежить від х.

Філери: х – Droge Stress, die Sucht.

Для визначення профілю даної книги будуємо радіальну модель фрейму “Aussteiger із професії”, у якій схематично показано ступінь централізації слотів [290, с. 9] (рис. 3.4).

Слот 1 – професія *Aussteiger*

Слот 2 – переваги *Aussteiger*

Слот 3 – причини виходу з професії

Слот 4 – затримка виходу з професії

Слот 5 – засоби полегшення стресу

Слот 6 – назва *Aussteiger*

Слот 7 – цілі групи *Aussteiger*

Слот 8 – думка оточуючих про *Aussteiger*

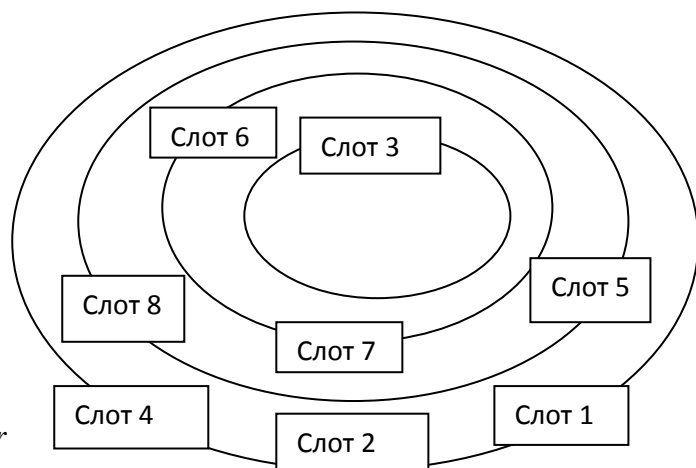

Рис. 3.4. Радіальна модель фрейму “Aussteiger із професії”

Слот 3 “Причини виходу з професії”, слот 6 “Назва групи” та слот 7 “Цілі групи” є профілем дискурсу цієї книги, утворюють базу, яка розкриває специфіку твору. Автор намагається донести читачам причини свого виходу. Він розкриває всі недоліки кар’єрного росту: стрес, відповідальність, проблеми з алкоголем, наркотиками, здоров’ям, розпад сім’ї, важкість спілкування з сином та відсутність вільного часу й особистого життя. Своєрідний дискурсивний контур текст отримує завдяки численним назвам

Aussteiger: Maschine, zahnlöser Tiger, Workaholic, Kessel, Arbeitssüchtige та ін., які акцентують увагу читача на тому, якої шкоди кар'єра завдає особистості та здоров'ю людини.

У цьому підтипі виокремлюємо **топоси**, які активуються в їхньому дискурсі.

Stress-Topos (топос стресу). Якщо особа/група страждає від стресу, то залишає професію: *Der Stress im Job last mich selbst im Bett nicht los, verfolgt mich in meinen Träumen, saugt mich aus wie ein lästiger Parasit seinen wehrlosen Wirt* [238, с. 10].

Druck-Topos (топос тиску). Якщо особа/група відчуває тиск, то вона шукає порятунку: *Je länger der Druck, die Disziplin und der volle Einsatz anhalten, desto größer wird mein Bedürfnis nach einem Gegenpol* [238, с. 63].

Karriere-Topos (топос кар'єри). Якщо особа/група прагне кар'єрного росту, то відмовляється від певних дій/подій: *Zwischen uns öffnete sich eine Schere, zunächst kaum spürbar, dann immer krasser* [238, с. 23].

Rausch-Topos (топос сп'яніння). Якщо особа/група страждає від однієї дії/події, то шукає задоволення від іншої дії/події: *Ein guter Aufmacher ist wie Doping* [238, с. 9]; *Mit Alkohol im Blut waren wir kreativer als nüchtern, zumindest kam uns das am Abend so vor* [238, с. 29].

Definitions-Topos (дефініційний топос). Якщо слово має певне визначення, то повинні бути виконані дії/наслідки, які відповідають його дефініції: *Ich bin ein Kessel, der unter Hochdruck steht. Bald explodiert er. Bald zerreißt es mich* [238, с. 68].

Freiheit-Topos (топос свободи). Якщо особа/група прагне бути вільною, то стає Aussteiger: *Ich merke, dass ich frei von jedem Zweifel bin* [238, с. 167].

Freizeit-Topos (топос дозвілля). Якщо особа/група позбавлена можливості мати дозвілля, то заздрить іншим: *Ich neide meiner Freundin die Freiheit, sich außerhalb der Arbeit lockermachen zu können* [238, с. 37].

Zweifel-Topos (топос сумніву). Якщо особа/група залежна від дій/подій, то (не) може прийняти рішення: *Die Zweifel kosten mich Kraft, sie drücken auf meine Stimmung und zerren an meinen Nerven* [238, с. 39].

Mut-Topos (топос мужності). Якщо особа/група залежить від дій/подій, то вона (не) може виконати дії: *Wir sind lieber unzufrieden als wagemutig. Wir sind ein Volk von Bedenkenträgern, Angsthasen und Sicherheitsfanatikern* [238, с. 160].

Anpassungs-Topos (топос пристосування). Якщо особа/група вважає думку інших важливішою за власну, то не поважає себе: *Ich passe mich an, obwohl ich den Widerstand liebe, den Bruch, das Unkonventionelle* [238, с. 64].

Виокремлені топоси акцентують увагу на недоліках кар'єрного росту, які одночасно є причинами виходу з професії. У них відображені ціннісні орієнтири досліджуваного підтипу. Це – сімейне життя, турбота про власне здоров'я, вільний час, свобода, мужність.

3.5. Фреймове моделювання підтипу “Aussteiger із міста”

Для цього підтипу вибрано автобіографічну книгу Андре Майєра, у якій у сатиричній формі описано побут життя в селі – від вибору місця й житла до облаштування особистого життя і вільного часу [232]. У гумористичній формі відзначено переваги спокійного сільського життя й недоліки, які виникають унаслідок нестачі досвіду у веденні господарства та несприятливих погодних умов. Автор описує *Aussteiger* як шанс розпочати нове життя: *Jeder Ausstieg – den Suizid einmal ausgeklammert – ist zugleich ein Neuanfang, ist ein Einstieg in eine wie auch immer geartete fremde Welt* [232, с. 12].

Автор послуговується композитами, які відображають **різновиди Aussteiger** та їх **відмінність** від тих, які вирішили жити в селі: *der Neankömmling* [232, с. 13], *Anti-AKW-Aktivisten* [232, с. 23], *Neuansiedler* [232, с. 20], *Lass-uns-in-Ruhe-drüber-reden-Gatten oder –Gattinnen* [232, с. 47], *Möchtegernaussteiger* [232, с. 47], *Dauernörgler* [232, с. 15], *Solo- oder Familienaussteiger* [232, с. 27], *Mallorcaflüchtlinge* [232, с. 16], *Miamirentner*

[232, с. 16], *Langzeiturlauber* [232, с. 16]; **спосіб життя:** *die Fitnessclubmitgliedschaften* [232, с. 35], *Boy-meets-Girl-Variante* [232, с. 13], *Zweierbeziehung* [232, с. 13], *Hollywoodschmonzette* [232, с. 13], *Aussteigerkollektiv* [232, с. 62], *Singledasein* [232, с. 13]; **різновид діяльності:** *Survivalwochenendkurs* [232, с. 11], *Wagenburgmentalität* [232, с. 96], *Wasserzählerableser* [232, с. 49], *Hobbytöpfer* [232, с. 25], *Kosten-Nutzen-Analyse* [232, с. 56], *Pellet-Solar-Heizung* [232, с. 56]; **коло питань, які виникають в селі:** *16-Stunden-Arbeitstag* [232, с. 16], *Massa-, Kampra- oder Team-Haus-Vorwand-Tiefspül-WC* [232, с. 23], *Randfichten- oder Wolfgang-Petri-Vertrag* [232, с. 30], *Streetcredibility* [232, с. 33], *Vorkriegsplumpsklo* [232, с. 33], *360-Grad-Zone* [232, с. 17], *Aussteigerkreisen* [232, с. 34], *Kleinstkläranlagenanbieterbranche* [232, с. 34], *George-Cloony-Verschnitt* [232, с. 67], *Fäkalienentsorgungssysteme* [232, с. 35], *Speed-Dating-Agenturen* [232, с. 35], *Unterputzwandheizung* [232, с. 110]; **особливості характеру:** *Autosuggestionskraft* [232, с. 12], *Geldverdienen-Können* [232, с. 74], *Grundsatzentscheidungen* [232, с. 14], *Autarkiebestrebungen* [232, с. 25]; **мету:** *Fluchtdomizil* [232, с. 18], *Kunst-machen-Wollen* [232, с. 74], **Образність мови книги забезпечується фразеологічними одиницями, які створюють гумористичний ефект в описі причин і мети нового способу життя:** *das Glück finden* [232, с. 8], *von einem Desaster ins nächste Stürzen* [232, с. 9], *aus dem Tiefschlaf gerissen werden* [232, с. 11], *sich die Grübelei schenken* [232, с. 12], *nach einem Neuanfang dürsten* [232, с. 14], *zur Seite stehen* [232, с. 16], *auf den Lebensabend pfeifen* [232, с. 15], *in die Hose gehen* [232, с. 15], *das Leben in die Tonne drücken* [232, с. 12], *freien Lauf lassen* [232, с. 18], *selig durchs Leben gleiten* [232, с. 18], *knapp bei Kasse sein* [232, с. 20], *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen* [232, с. 21], *auf den Hals hetzen* [232, с. 21], *im Wege stehen* [232, с. 21], *Seien Sie vor dem Schaden klug* [232, с. 22], *in aller Ruhe zu sich selbst kommen* [232, с. 24], *ein Blaumann ausziehen* [232, с. 32], *die Finger davon lassen* [232, с. 40], *Leben zwischen Baum und Borke* [232, с. 46], *Klatsch und Tratsch aus der Metropole* [232, с. 66], *in der Blüte ihres Lebens* [232, с. 57].

Автор проводить у книзі межу між суміжними поняттями *Aussteiger* та *Außenseiter*: *Es wäre wirklich naiv zu glauben, der Schritt aufs dünnbesiedelte Land würde einen quasi automatisch der grauen Masse entreißen und per se zum Außenseiter stempeln. Schließlich ist man nicht als Einsteiger und auch nicht als Erster auf die Idee verfallen, von Rindern gerahmt, einen Neuanfang zu wagen* [232, с. 125]. Бути *Aussteiger* не означає автоматично стати аутсайдером, про це свідчить чисельність способів виходу з різних видів діяльності.

Тематика книги відображає коло питань, які турбують *Aussteiger* у побуті. Постійна зайнятість у полі й важка праця в стайні супроводжуються думками про істинність життя, справжні цінності. *Aussteiger* скидає баласт і задумується про побутові проблеми. Відсутність комунікації та самотність відображаються в мові, яка зводиться до коротких простих речень: *Nein, ein neuer Pragmatismus ist es, der des Stadtflüchtlings Reden nun durchzieht und es, von allem eitlen Ballast entschlackt, einzig um wirklich existenzielle Fragen kreisen lässt* [232, с. 130]. *Nun werden Sie sich vielleicht fragen, wie Ihre alten Freunde reagieren, wenn Sie künftig nur noch in Drei-Wort-Sätzen über Ernte, Wetter und die Labdosierung bei der Ziegenweichkäsezubereitung reden* [232, с. 131].

Розглянемо досліджуваний підтип кризь призму **фреймового аналізу**.

Матеріал книги дає відповіді на такі запитання з матричного фрейму
ГРУПА/ОСОБА:

1. Які властивості має група?
2. Які переваги має група?
3. Які недоліки має група?
4. За яких умов формується група?
5. За яких умов існує група?
6. За яких умов група не може сформуватися?
7. За яких умов група припиняє існувати?
8. Яку назву має група?
9. Яке ставлення в суспільстві до групи?

I. Конститутивні відношення та властивості:

1. Слоти, які характеризують властивості групи.

Контекст 1: *Denn nun steht fest, dass Sie reif sind für den großen Umbruch* [232, с. 12].

Предикація: **AUSSTEIGER (n)**.

Філери: n – reif für den großen Umbruch.

Контекст 2: *Kann doch dergleichen perfide zur Schau gestellte Unbekümmertheit gerade labilere Aussteiger schnell in tiefe Depressionen stürzen* [232, с. 16].

Предикація: **x викликає у AUSSTEIGER z**.

Філери: x – zur Schau gestellte Unbekümmertheit, z – tiefe Depressionen.

Контекст 3: *Er (der Exilstädter) ist stolz auf sein jetziges Dasein, seine alternative Lebensführung und zivilisatorische Rückwärtsgewandtheit* [232, с. 32]

Предикація: **AUSSTEIGER гордиться x**.

Філери: x – sein jetziges Dasein, seine alternative Lebensführung und zivilisatorische Rückwärtsgewandtheit.

Контекст 4: *Es ist schon merkwürdig. In der Stadt liegen Menschen oft jahrzehntenlang Ohr an Ohr nebeneinander, hören sich husten, schnarchen, lieben. Und obwohl sie nur eine Wand aus 120 Millimeter dicken Reichsformatziegelsteinen trennt, wechseln sie in der ganzen Zeit kein Wort miteinander* [232, с. 35–36]. *Ganz anders auf dem Land. Auch wenn Sie mehrere hundert Meter von Ihrem nächsten Nachbarn trennen, ignorieren können Sie ihn trotzdem nicht* [232, с. 36].

Предикація: **AUSSTEIGER спілкується з x**.

Філери: x – der Nachbar.

Контекст 5: *Gerade Menschen, die sich eher unscheinbar und ohne große Talente durch ihr Leben wursteln, präferieren den Ortswechsel, um ihrem Sein einen neuen Sinn zu geben. Hoffen, dass ihnen in der Fremde der Sprung von der Raupe zum Schmetterling endlich gelingt* [232, с. 48].

Предикація: **AUSSTEIGER не має x**.

Філери: x – große Talente.

Контекст 6: *Für Sie, den Aussteiger, ist die Grenze zwischen Arbeit und Freizeit aufgehoben. Ihre Muße ist nicht auf tariflich ausgehandelte Urlaubstage beschränkt. Sie sind Ihres eigenen Glückes Schmied [232, с. 59].*

Предикація: **AUSSTEIGER** не розрізняє x і y.

Філери: x – die Arbeit, y – die Freizeit.

Контекст 7: *Sind doch viele männliche Aussteiger von den Herausforderungen, die das ländliche Leben an sie stellt, so gefangen, dass sie ihre Partnerinnen aufs Sträflichste vernachlässigen [232, с. 67].*

Предикація: **AUSSTEIGER (n)** мають x.

Філери: n – männlich, x – Herausforderungen.

Контекст 8: *Sie als Aussteiger aber sind, Gemüseeigenbau und Hausschlachtung sei Dank, kerngesund und haben die Fesseln der abhängigen Lohnarbeit längst abgestreift [232, с. 72].*

Предикація: **AUSSTEIGER (n)**.

Філери: x – kerngesund, von der Lohnarbeit nicht abhängig.

2. Слоти, які характеризують переваги членства у групі.

Контекст 1: *Als Aussteiger gewinnen Sie frühestens an Sexappeal, wenn Sie Ihre Habseligkeiten ins neue Heim räumen [232, с. 13].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має x.

Філери: x – Sexappeal.

Контекст 2: *Schön, wenn Sie dort wenigstens einen Nachbarn haben, der Ihr Vertrauen genießt, der Ihre Angewohnheiten kennt, der weiß, wann Sie Ihr Brennholz machen, wann Ihr Mittagsschläfchen halten und wann Sie in den Urlaub fahren [232, с. 35]*

Предикація: **AUSSTEIGER** має x.

Філери: x – der Nachbar, der Ihr Vertrauen genießt, der Ihre Angewohnheiten kennt, der weiß, wann Sie Ihr Brennholz machen, wann Ihr Mittagsschläfchen halten und wann Sie in den Urlaub fahren.

Контекст 3: *Es genügt, wenn Sie mit dem Hund an der Seite über die Felder ziehen. Eine halbe Stunde am Morgen, um sich auf das Tagwerk einzustimmen, eine halbe Stunde am Abend, um Bilanz zu ziehen und dabei – ja nach weltanschaulicher Präferenz – Gott oder sich selbst für das Glück zu danken, welches Ihnen her in der Natur beschieden ist [232, с. 61].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має х.

Філери: х – der Hund.

Контекст 4: *Aussteiger, die in Familie den Sprung ins Ungewisse wagen, sind im Vorteil [232, с. 61].*

Предикація: **AUSSTEIGER** наважуються на х.

Філери: х – der Sprung ins Ungewisse.

Контекст 5: *Gesellige Abende am Lagerfeuer mit Livemusik und abwechselndes Eintauchen in die selbst gebastelte Schwitzhütte gehören sicherlich zu den reizvollen Höhepunkten des Kommunelebens [232, с. 79].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має х.

Філери: х – gesellige Abende am Lagerfeuer mit Livemusik und abwechselndes Eintauchen in die selbst gebastelte Schwitzhütte.

Контекст 6: *Doch zurück zum Pferd als Freudenspender, Sport- und Transportgerät [232, с. 105].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має х.

Філери: х – das Pferd.

Контекст 7: *Wer bereits im Kleinkindalter über Wiesen robben, mit Hunden und Katzen tollern und sich die sandigen Mohrrüben aus dem Beet ziehen und inklusive Regenwurm in den Mund stecken darf, wird nicht so leicht Opfer jener Allergien und Phobien, die heute großstädtische Arztpraxen füllen; Überhaupt erzieht das Land Eltern wie Kinder zu einer gesunden Unbekümmertheit im gemeinsamen Miteinander [232, с. 108].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є х.

Філери: x – nicht so leicht Opfer jener Allergien und Phobien, die heute großstädtische Arztpraxen füllen, einer gesunden Unbekümmertheit im gemeinsamen Miteinander.

Контекст 8: *Im Gegenteil, nutzen Sie die Erfahrungen von Altaussteigern, lassen Sie sich praktische Tipps für die Hühner- oder Entenhaltung, für die Garten- und Feldarbeit geben [232, с. 125].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має x.

Філери: x – Ratschläge.

Контекст 9: *Nur sollte Sie den Ausstieg schon als Chance begreifen, Ihr bisheriges persönliches Beziehungsgeflecht einer Inventur zu unterziehen [232, с. 131].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має x.

Філери: x – Chance, Ihr bisheriges persönliches Beziehungsgeflecht einer Inventur zu unterziehen.

3. Слоти, які характеризують недоліки членства у групі.

Контекст 1: *Die ersten Monate, ja vielleicht sogar Jahre in der Fremde sind entbehrungsreich. Ein Septemberregen, der Ihnen den Keller volllaufen lässt, ein Novembersturm, der Ihr Haus abdeckt, ein frostiger Januartag, der Ihre Wasserleitungen platzen lässt, oder ein Jäger, der Ihre Lieblingskatze mit seiner Flinte vom Feldrand putzt, reichen oft schon aus, um Zweifeln aufkeimen zu lassen [232, с. 17].*

Предикація: **AUSSTEIGER** має x.

Філери: x – ein Septemberregen, der Ihnen den Keller volllaufen lässt, ein Novembersturm, der Ihr Haus abdeckt, ein frostiger Januartag, der Ihre Wasserleitungen platzen lässt, oder ein Jäger, der Ihre Lieblingskatze mit seiner Flinte vom Feldrand putzt.

Контекст 2: *Zudem laufen Sie Gefahr, beim kleinsten Handycap mit wehenden Fahnen in Ihr altes Leben zurückzukehren [232, с. 17].*

Предикація: **AUSSTEIGER** загрожує x.

Філери: x – das kleinste Handycap.

Контекст 3: *Sollten Kreissäge- und Rasenmähergeräusche schon im Morgengrauen an Ihr Ohr dringen, sollten Karawanen von Gülle- und Holztransportern an Ihren rumpelnd vorbeierollern, ziehen Sie die Notbremse und Ihre Kaufaktion zurück* [232, с. 21].

Предикація: **AUSSTEIGER** загрожує х.

Філери: х – Kreissäge- und Rasenmähergeräusche, Karawanen von Gülle- und Holztransportern.

Контекст 4: *Springt man an lauen Sommertagen noch allabendlich keck in den nahen Badensee oder unter die selbstgebaute Gartendusche, wird im Winter der Waschlappen allenfalls noch vor Sonn- und Feiertagen über schwer zugängliche Körperzonen geschoben* [232, с. 31].

Предикація: **AUSSTEIGER** не має х.

Філери: х – Komfort.

Контекст 5: *Allerdings ist da ein gravierendes Problem. Es ist die mangelnde Autarkie. Denn anders als der Landmann des 19. Oder frühen 20. Jahrhunderts, ist der Aussteiger von heute fast immer auf Außenkontakte angewiesen* [232, с. 32].

Предикація: **AUSSTEIGER** не вистачає х.

Філери: х – die Autarkie.

Контекст 6: *Keine Probleme werden in Aussteigerkreisen so häufig diskutiert wie die richtige Heizmethode und die beste Fäkalienbeseitigungsstrategie* [232, с. 34].

Предикація: **AUSSTEIGER** має х.

Філери: х – die richtige Heizmethode und die beste Fäkalienbeseitigungsstrategie.

Контекст 7: *Es kann nicht oft genug gesagt werden, Landbewohner sind zur Solidarität verdonnert* [232, с. 43].

Предикація: **AUSSTEIGER** (n).

Філлери: n – solidar.

Контекст 8: *Morgendliche Übellaunigkeit ist auf vielen Aussteigerdoppelmatrasen anzutreffen* [232, с. 65].

Предикація: **AUSSTEIGER** має **х**.

Філери: **х** – morgendliche Übellaunigkeit.

Контекст 9: *Anders sieht es mit Mücken, Mäusen oder Ratten aus. Für sie sind wir die nützlichen Idioten. Und ob sie unter, auf oder von uns leben wollen, bestimmen diese Tiere ganz allein* [232, с. 83].

Предикація: **AUSSTEIGER** має **х**.

Філери: **х** – Mücken, Mäusen oder Ratten.

Контекст 10: *Sagen wir es mal so, die Kontaktaufnahme mit Einheimischen mag schwer, ja sogar von nachhaltigen Leberschädigungen und gelegentlichen Vaterschaftsklagen begleitet sein, aber es gibt Schlimmeres* [232, с. 124].

Предикація: **AUSSTEIGER** має **х**.

Філери: **х** – Kontaktaufnahme mit Einheimischen.

Контекст 11: *Nichts gegen Bier, Wein, Whisky oder Wodka, doch wer als Landmann zur Flasche greift, bevor die Hühner auf der Stange sitzen, läuft schnell Gefahr, der Trunksucht zu verfallen* [232, с. 127].

Предикація: **AUSSTEIGER** загрожує **х**.

Філери: **х** – Bier, Wein, Whisky, Wodka, die Trunksucht.

II. Фази існування й поширення:

4. Слоти, які характеризують умови виникнення групи.

Контекст 1: *Beginnen wir mit dem schwierigsten Punkt: Mit wem wage ich den großen Sprung* [232, с. 13]?

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує **х**.

Філери : **х** – eine Person.

Контекст 2: *Zugegeben, nicht jeder Aussteiger benötigt einen neuen Ankerplatz* [232, с. 15].

Предикація: **AUSSTEIGER** (не) потребує **х**.

Філери: **х** – der Ankerplatz.

Контекст 3: *Nachdem also geklärt wäre, wer Sie bei Ihrem Ausstieg begleitet und wer nicht, bleibt nur noch die Frage offen: Wo geht es hin?* [232, с. 15]

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує **х**.

Філери: x – ein Ort.

Контекст 4: *Vorausgesetzt, Sie gehen wirklich auf volles Risiko und ziehen von der Stadt, von der brodelnden Metropole an den dampfenden Dunghaufen* [232, с. 16].

Предикація: **AUSSTEIGER** залишає x.

Філери: x – die Stadt, die brodelnde Metropole an den dampfenden Dunghaufen.

5. Слоти, які характеризують умови існування групи.

Контекст 1: *Und auch als Aussteiger sollte man sich für solch deprimierende Wetterlagen vorsorglich nach einer inhäusigen Beschäftigung umsehen* [232, с. 127].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – inhäusige Beschäftigung.

Контекст 2: *Wenn Sie es wirklich ernst meinen mit dem Ausstieg, achten Sie auf einen ausreichenden Sicherheitsabstand* [232, с. 18].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – der Sicherheitsabstand.

Контекст 3: *Lassen Sie sich also bei der Suche nach Ihrer neuen Heimat Zeit* [232, с. 18].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – die Zeit.

Контекст 4: *Wenn Sie auf dem Land wirklich sesshaft werden wollen, brauchen Sie ein Huhn* [232, с. 38].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: x – ein Huhn.

Контекст 5: *Nicht zuletzt, weil er die neue Existenz zementiert. Rückzugsmöglichkeiten sind Aussteigern mit Hund fremd* [232, с. 60].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує x.

Філери: ein Hund.

Контекст 6: *Wer also den Rest seines Lebens im Caravan verbringen will, sollte deshalb lieber in exotischere Regionen rollen* [232, с. 16].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує **x**.

Філери: **x** – exotische Regionen.

6. Слоти, які характеризують умови, за яких група не може сформуватися.

Контекст 1: *Sagen wir mal so, Menschen mit schwacher Konstitution und erhöhtem Herzinfarkttrisiko sollten das Land ebenso meiden wie Hypochonder* [232, с. 87].

Предикація: **AUSSTEIGER** має **x**.

Філери: **x** – schwache Konstitution und erhöhtes Herzinfarkttrisiko.

Контекст 2: *Wenn Sie zu der Sorte Menschen gehören, die unter all den Krankheiten leiden, die Sie nachweislich nicht haben, sollten Sie das Dorf meiden* [232, с. 88].

Предикація: **AUSSTEIGER** має **x**.

Філери: **x** – Krankheiten, die Sie nachweislich nicht haben.

Контекст 3: *Quälend kann das Leben sich gestalten, wenn man mit seinem Latein am Ende ist und niemanden hat, der einem mit Rat und Tat zur Seite steht* [232, с. 109].

Предикація: **AUSSTEIGER** потребує **x**.

Філери: **x** – jemand, der einem mit Rat und Tat zur Seite steht.

Контекст 4: *Das Landleben ist nicht für Plaudertaschen* [232, с. 128].

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: **x** – die Plaudertasche.

7. Слоти, які характеризують умови виходу з групи.

Контекст 1: *Vielen Aussteigern schlägt das Landleben irgendwann aufs Gemüt* [232, с. 125].

Предикація: **AUSSTEIGER** набридає **x**.

Філери: **x** – das Landleben.

III. Значення групи *Aussteiger* для людей:

8. Слоти, які характеризують назву групи.

Контекст 1: *In Nestern, die weniger als drei Autostunden von der deutschen Hauptstadt entfernt liegen, ist der Begriff „Berliner“ längst zum Synonym für jede Art Aussteiger geworden [с. 33]. Aus den „Berlinern“ werden dann „die Wrodower“ oder „die Wallmower“ oder „die Gorkower“ [232, с. 33].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: x – Berliner, Wrodower, Wallmower, Gorkower.

Контекст 2: *Der Ausstieg, von dem hier die Rede sein soll, ist mehr als ein winterlicher Survivalwochenendkurs mit abschließender Hüttengaudi. Es ist ein Aufbruch ohne Regressanspruch [232, с. 11].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: x – Aufbruch ohne Regressanspruch.

Контекст 3: *Jeder Ausstieg – den Suizid einmal ausgeklammert – ist zugleich ein Neuanfang, ist ein Neuanfang, ist ein Einstieg in eine wie auch immer geartete fremde Welt [232, с. 12].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери : x – Neuanfang, Einstieg in eine geartete fremde Welt.

Контекст 4: *Heute wird diese Form des Ausstiegs allerdings hauptsächlich von Frühpensionären aus dem öffentlichen Dienst bevorzugt [232, с. 16].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: x – Frühpensoinär.

Контекст 5: *Schließlich bleibt festzuhalten, dass die Flucht aufs Land als Befreiung von lästigen Zwängen, faulen Kompromissen gedacht ist [232, с. 76].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: nervige Zeitgenossen.

Контекст 6: *Immer öfter wird der Ostdeutsche sogar dazu ermuntert, seiner Heimat den Rücken zu kehren [232, с. 98].*

Предикація: **AUSSTEIGER** є **x**.

Філери: x – der Ostdeutsche.

9. Слоти, які характеризують причини утворення групи.

Контекст 1: *Der gewöhnliche Stadtflüchtling will sich von den Zwängen des Alltags befreien und die Freiheit in vollen Zügen genießen* [232, с. 29].

Предикація: **AUSSTEIGER** хоче **х**.

Філери: **х** – sich von den Zwängen des Alltags befreien und die Freiheit in vollen Zügen genießen.

Контекст 2: *Natürlich kann man einen glücklichen Aussteiger mit einer Pauschalreise nach Antalya, mit einem Trip nach Mallorca kaum noch locken. Er braucht nicht Badespaß am Ballermann, nicht All-inclusive-Völlerei an der türkischen Riviera. Was ihm fehlt, ist Inspiration, sind kulturelle Erlebnisse, kulinarische Entdeckungen, sinnstiftende Abenteuer, von denen er noch Jahre später an einsamen Winterabenden zehren kann* [232, с. 134].

Предикація: **AUSSTEIGER** хоче **не х, а у**.

Філери: **х** – eine Pauschalreise nach Antalya, ein Trip nach Mallorca, ein Badespaß am Ballermann, All-inclusive-Völlerei an der türkischen Riviera; **у** – Inspiration, kulturelle Erlebnisse, kulinarische Entdeckungen, sinnstiftende Abenteuer.

Контекст 3: *Der wahre Aussteiger streift mit seiner Flucht aus der Stadt selbstredend auch alle beruflichen Fesseln ab, die ihn bis dahin drückten* [232, с. 46].

Предикація: **AUSSTEIGER** хоче **х**.

Філери: **х** – berufliche Fesseln abstreifen.

Радіальну модель фрейму “Aussteiger із міста”, у якій схематично показана ступінь централізації слотів [290, с. 9] зображена на рис. 3.5.

Слот 3 “Недоліки життя в селі”, слот 2 “Переваги життя в селі” та слот 1 “Властивості групи” є профілем дискурсу цієї книги, утворюють базу, яка розкриває суть досліджуваного поняття з погляду виділеного підтипу. Такий дискурсивний профіль зумовлений характером написання книги – це словник-порадник для тих, хто бажає жити в селі.

У дискурсі даного підтипу виділяємо сітку таких **топосів**:

Freiheit-Topos (топос свободи). Якщо особа/група раніше виконувала дію, то вона не повинна її повторювати: *Der gewöhnliche Stadtflüchtling will sich von den Zwängen des Alltags befreien und die Freizeit in vollen Zügen genießen* [232, с. 29]. Жителі міста вважають, що життя в селі дасть їм змогу мати багато вільного часу та робити те, що вони бажають.

Слот 1 – властивості *Aussteiger*

Слот 2 – переваги *Aussteiger*

Слот 3 – недоліки *Aussteiger*

Слот 4 – умови виникнення

Слот 5 – умови існування

Слот 6 – умови формування

Слот 7 – умови виходу

Слот 8 – назва *Aussteiger*

Слот 9 – причина утворення *Aussteiger*

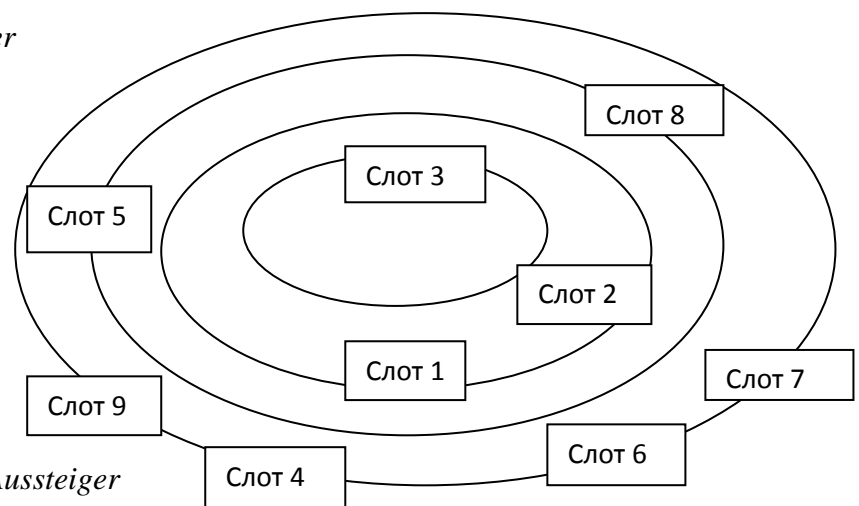

Рис. 3.5. Радіальна модель фрейму “*Aussteiger* із міста”

Einfachsein-Topos (топос простоти). Якщо особа/група веде простий спосіб життя, то вона живе в селі: *Für etliche Städter ist der Umzug aufs Land auch ein Abschied von Duschgel und Deoroller* [232, с. 30].

Alltag-Topos (побутовий топос). Якщо особа/група живе в селі, то часто займається побутом: *Seien Sie deshalb nett zu Ihren Kachelöfen und lassen möglichst noch im September einen Ofensetzer kommen* [232, с. 56–57].

Natur-Topos (топос природи). Якщо особа/група живе в селі, то вона оточена природою: *Rammen Sie feste Pflöcke in Ihr neues Leben, besorgen Sie sich einen Hund* [232, с. 59]. Життя в селі передбачає зміну діяльності – вирощування овочів та фруктів, ведення сільського господарства. Однією з переваг такого способу життя є можливість завести домашніх тварин. *Aussteiger* радять завести собаку й коня.

Herausforderungs-Topos (топос виклику). Якщо особа/група живе в селі, то долає виклики: *Sind doch viele männliche Aussteiger von den Herausforderungen, die das ländliche Leben an sie stellt, so gefangen, dass sie*

ihre Partnerinnen aufs Sträflichste vernachlässigen [232, с. 67]. Багато *Aussteiger* їдуть жити в село, тому що не бачать майбутнього в економічному розвитку суспільства, відмовляються від досягнень технічного прогресу. Вони кидають виклик самому собі (*Selbstversuch*), хочуть перевірити, чи зможуть вижити, коли на Землі закінчатся запаси корисних копалин (передусім нафти) і людство боротиметься за виживання.

Einstiegs-Topos (топос початку). Якщо особа/група виходить з певної структури, то вона розпочинає нові дії/події: *Entweder Sie nutzen den Ausstieg als Einstieg in ein asketisches Leben, oder aber Sie schauen sich nach jemandem um, mit dem Sie Ihr neues dörfliches Leben teilen können* [232, с. 118]. Кожне рішення жити в селі супроводжується початком нового: пошуком житла, способів розв'язання багатьох побутових проблем, новими знайомствами, знаннями й навичками.

Вищезазначені топоси пронизують книгу та наводять основні ціннісні орієнтири *Aussteiger* у селі. Важливими елементами цього підтипу є початок нового, єднання з природою, простота в побуті й щоденні виклики самому собі.

Висновки до розділу 3

1. Фреймовий аналіз – продуктивний метод аналізу концептів різного типу в лінгвістично-дискурсивній парадигмі. Він конструює сегменти знання в цілісні структурні одиниці.

2. ЛК типаж “*Aussteiger*” має горизонтальну та вертикальну перспективи. У горизонтальному ланцюжку фрейм “*Aussteiger*” стоїть поряд з концептами “*der deutsche Bürger*”, “*Einsteiger*” тощо. У вертикальній площині фрейм “*Aussteiger*” підпорядковується гіперонімічним фреймам “*deutsche Mentalität*”, “*Kultur*”, “*Gesellschaft*” та підпорядковує собі (суб)фрейми, наприклад “*Aussteiger* із професії”.

3. Фрейм складається з трьох елементів: слотів, філерів та дефолт-коефіцієнтів. Слоти (концептуальні пробіли) фрейму “Aussteiger” ілюструємо за допомогою питань із каталогу, запропонованого К. Конердінгом, у матричному фреймі ГРУПА та ОСОБА. Наповнення пробілів філерами залежить від дискурсу, який визначає контекстуальні відмінності в способах прочитання “Aussteiger”. За результатами другого розділу контекстуалізації *Aussteiger* у дискурсі згруповано за категоріями, найчастотнішими з яких є “Aussteiger із суспільства”, “Aussteiger із професії”, “Aussteiger із міста”.

4. Фрейми, які об’єктивуються предикаціями кожного окремого підтипу, пов’язані між собою павутинними відношеннями. Однією зі специфічних ознак фреймової структури ЛК типу є причинно-наслідковий зв’язок між певними слотами, оскільки активізація одного з них автоматично спричиняє діяльність іншого. Фрейм “Aussteiger із суспільства” перетинається з фреймами “Aussteiger із професії” та фреймом “Aussteiger із міста” тим, що *Aussteiger* повинен змінити місце проживання й вид діяльності, якщо хоче відхилитися від суспільних норм і правил. У фреймі “Aussteiger із міста” теж спостерігаємо зміну професії – вирощування овочів, фруктів, ведення сільського господарства.

5. Наповнення слотів залежить від їх вагомості для певного підтипу. Одні з них можуть мати широке наповнення філерами, тоді вони утворюють профіль дискурсу, мають високий ступінь централізації. Для підтипу “Aussteiger із суспільства” профіль дискурсу складають слоти “Переваги *Aussteiger*”, “Фази існування”, “Назва групи”. Підтип “Aussteiger із професії” має дискурсивний профіль, який виражений слотами “Причини”, “Назва групи”, “Цілі групи”. У підтипі “Aussteiger із міста” дискурсивний профіль формують слоти “Недоліки життя в селі”, “Властивості *Aussteiger*”, “Переваги життя в селі”.

8. Метод фреймового аналізу ЛК типу “Aussteiger” дає змогу розширити дефініцію ключового слова “Aussteiger” такими семами: причини

виходу, переваги й недоліки життя, властивості *Aussteiger*, ціннісні орієнтири кожного способу прочитання *Aussteiger*.

9. Топос-аналіз інтегровано до фреймового аналізу задля розкриття “імпліцитних передумов” сказаного в дискурсі *Aussteiger*. Аргументативні зразки виступають елементами топосу й структурують дискурс у змістово-формальну, причинно-наслідкову єдність. Топос-аналіз застосовано для виявлення комунікативних інтенцій мовця, які спрямовані на те, щоб аргументувати своє рішення розпочати нове життя, розкрити в причинно-наслідковому зв’язку основні теми, що охоплюють життя *Aussteiger*, а отже когерентно об’єднують дискурс *Aussteiger*. У досліджених підтипах проявляються такі основні топоси: дефініційний, топос свободи, вільного часу, любові до природи, простого життя, які проявляються в досліджених підтипах.

10. Усі прояви *Aussteigertum* поєднуються бажанням жити “неприспособовано”, відмовою від грошової вигоди, – простим способом життя (топоси відлюдності, пристосування, простоти).

11. Матеріали розділу відображено в таких статтях дисертанта [36; 185; 186].

ВИСНОВКИ

Використання когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу ЛК типу “Aussteiger” і його актуалізації в сучасному німецькомовному публіцистичному, художньому дискурсах, лексикографічних джерелах та опитуванні носіїв мови дало змогу визначити його мовні засоби об’єктивації й компоненти та наблизитися до розв’язання проблеми формулювання й реалізації концептів, які мають антропологічну основу.

Результати дослідження ЛК типу “Aussteiger” з урахуванням трихотомії “мова – людина – суспільство” поглибили знання про *Aussteiger* як відмінне від загального (соціальне, філософське, політичне, суспільне) явище, яке активно розвивається в західних країнах, зокрема в Німеччині.

Важливі смислові дистинкції поняття “ЛК типаж”, а саме: типізованість певної особистості, її значущість для культури, наявність ціннісного складника в концепті, який фіксує таку особистість, можливість її як фактичного, так і фікціонального існування, конкретизація в певному літературному персонажі, спрощена презентація, опис за допомогою певних прийомів соціолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу – реалізуються в типажі “Aussteiger”, що дає підставу розглядати його як ЛК типаж.

Відповідно до другорядних смислів, які викликані поняттям “Aussteiger”, виділено підтипи “Aussteiger”: *Aussteiger* із суспільства, міста, професії, побуту, країни, субкультури, секти, представники субкультури, тимчасові, внутрішні *Aussteiger*.

Головні мотиви виникнення *Aussteiger* як МО – це прагнення до самореалізації, самовираження, що потребує вербальної самопрезентації суб’єкта, який вступає в комунікацію із соціумом. Таке бажання постає інваріантним складником *Aussteiger* як соціального типу. Варіативний компонент зумовлено індивідуальними способами самореалізації, що проявляється в підтипах *Aussteiger*.

ЛК типаж “Aussteiger” має характерні особливості. Із погляду лінгвоперсонології *Aussteiger* є МО. Оскільки *Aussteiger* евалюються німецькою культурою та проявляються на рівні МКС і ККС, то в дослідницькому сенсі це концепт, об’єкт аналізу якого – МО з особливими ціннісними орієнтирами.

ЛК типаж “Aussteiger” як концепт має тришарову структуру: поняттєвий, образний та оцінний складники.

В основу поняттєвого складника покладено значення дієслова “aussteigen”: 1) вийти з транспорту; 2) припинити діяльність. Конститутивними понятійними ознаками ЛК типу “Aussteiger” на матеріалі лексикографічних словників є такі: 1) залишити суспільні обов’язки; 2) жити альтернативно; 3) вийти з професії.

Носії мови підкреслюють у структурі ключового слова “der Aussteiger” семи, які мають найменше вираження в словниках або взагалі відсутні в них: 1) поїхати за кордон; 2) змінити поведінку й спосіб мислення; 3) здійснювати мрії. Синоніми виражають смисли, що виникають на рівні узусу, найчастотнішими з яких є такі: 1) інший спосіб мислення; 2) спроможність відстояти свою думку; 3) утеча від суспільства. У поняттєвих характеристиках досліджуваного типуажу знаходимо також нові смисли, які мають протилежну спрямованість від вищеназваних аспектів значення лексеми “der Aussteiger” – вихід із певних структур (сект, субкультур, наркотичної залежності тощо) з метою інтеграції в суспільство та ведення звичайного способу життя.

Опираючись на факт, що публіцистичний дискурс і дані інформантів наводять відмінне від словників значення, пропонуємо таке визначення досліджуваного поняття: *Aussteiger* – це особа або група осіб, які з певних ідеологічних, політичних, економічних, екологічних, соціальних переконань і внаслідок зовнішніх обставин залишають суспільство, роботу, групу, об’єднання, країну задля самореалізації, здійснення мрій, ведення простого способу життя, пошуку нових відчуттів.

Дослідження образного складника типажу реалізовано концептуальною метафорою, яка за допомогою референцій на інші концепти пояснює досліджуване явище. Ці метафори ділимо на біоморфні (VOGEL, BAUM) та антропоморфні (PIONIER, LANDWIRT, ANLEGER); інновативні (GERÄT, ZEMENT, GEGENKULTUR); онтологічні (GESELLSCHAFT, SEKTE, ATOMENERGIE, NEONAZI), структурні (VERÄNDERUNG, ISOLIERUNG, AUSLAND, NEUANFANG, ABBRUCH), орієнтаційні (рух донизу й догори). Таке розмаїття метафор спричинене багатомірним і неоднозначним образом *Aussteiger*.

Перцептивно-образні характеристики досліджуваного ЛК типажу формують соціокультурний паспорт типажу. У німецькій мовній свідомості *Aussteiger* мають такі ознаки: зовнішність, житло, місце проживання, характер, діяльність. Згідно з даними публіцистичного дискурсу й опитування, зовнішність *Aussteiger* може не відрізнятися від звичайного громадянина або бути особливо помітною з метою самовираження (довге волосся, дреди, борода). Житло може варіюватися від будинка до печери або човна. Йдеться також про географічне поширення *Aussteiger*: Гаваї, Індія, Нова Зеландія, Африка.

Діяльність *Aussteiger* характеризується зміною професійної діяльності. Популярними заняттями є ведення сільського господарства, ресторанного бізнесу в курортних місцях, пивоваріння, виноградарство, випробовування себе в житті в печері або на човні, уроки для дітей в Африці тощо.

За характером *Aussteiger* самосвідомі, мужні, радісні, рішучі. У відповідях респондентів на запитання анкети наявна також лексика на позначення негативних рис характеру: невмотивований, невпевнений, втомлений, самотній тощо. Така полярність у рисах характеру пов'язана з розмаїттям проявів *Aussteiger* і, відповідно, полярністю їхньої оцінки у німецькомовному суспільстві.

Варто відзначити, що для характеристики *Aussteiger* в окремих випадках у сучасних контекстах прослідковано асиметричну амбівалентність

(протилежна зовнішність, риси характеру, житло). Це вказує на складність досліджуваного явища та відображається у аксіологічній полярності ЛК типу.

Аналіз цінностей *Aussteiger* засвідчив головні аксіологічні орієнтири в житті *Aussteiger*: LEBEN, ZEIT, FREIHEIT та GLÜCK. Вони утворилися на базі загальнонімецьких, а саме: LEBENSDRANG, PRINZIPIEN, SINN FÜR METHODISCHES, WELTSCHMERZ, які в процесі розвитку суспільства отримують нове смислове наповнення. На висунення вищеназваних концептів як основних у ККС *Aussteiger* вплинуло також і поняття “German Angst” (німецького страху). Німецьке суспільство переживає нові форми страху як основного стану людського життя. Виникнення *Aussteiger* зумовлене синтезом основних німецьких цінностей та недовірою до сучасного індустріального суспільства (вичерпність ресурсів, забруднення навколишнього середовища, стрес, “згоряння” на роботі тощо).

У проведеному асоціативному опитуванні носіїв мови 48 % респондентів вважають *Aussteiger* позитивним явищем та 34 % – негативним, 8 % – і позитивним, і негативним, 10 % не визначилися.

За допомогою фреймового моделювання підтипів ЛК типу “*Aussteiger*” на матеріалі автобіографічних книг встановлено ті семи значення, які ще не зафіксовані в словниках, але присутні у свідомості носіїв мови. Базою фреймового моделювання слугувала схема матричних фреймів “ОСОБА/ГРУПА”. У фреймах наявні ті семи, які ще не зафіксовані у словниках та існують у сучасному німецькомовному дискурсі. Експліцитно виражені знання структуровано в рамки за допомогою трьох складників: слотів, філерів та дефолт-коефіцієнтів, які вербалізовані узуальними предикаціями в піддискурсах. Предикації, представлені валентністю дієслів і специфікацією *Aussteiger*, є одночасно слот-структурами. Вони дають відповіді на питання фрейму, які відсутні в словниках та виникають у суспільній комунікації: типові *Aussteiger*, стереотипні уявлення про них тощо. За частотністю слотів визначені дискурсивні профілі кожного

окремого підтипу *Aussteiger*, у яких указані основні слоти (питання фрейму), які характеризують особливості дискурсивної актуалізації кожного окремого підтипу ЛК типажу.

Топос-аналіз розглядаємо як додатковий засіб побудови фреймів для виявлення специфіки аргументації дискурсу кожного окремого підтипу.

Підтип “*Aussteiger* із суспільства” у своєму житті керується перевагами самотнього життя в лісі, яке супроводжується тишею, сприйняттям природи у її первісному стані, що в радіальній моделі фрейму займає центральне місце. Такий спосіб реалізації власних бажань проявляється в топосах, які на імпліцитному рівні пронизують книгу Г. Лангенкампа. Для цього підтипу характерна лексика для вираження самотності та життя на природі: *einsam, Einsamkeit, Zweisamkeit, echte Dunkelheit, weit weg von allem, tierliebende Weicheier, sich mit dem Haus anfreunden*.

Підтип “*Aussteiger* із професії” широко заповнює філерами слоти причин виходу з професії, до яких належать стрес, постійна зайнятість на роботі, відсутність вільного часу й особистого життя, що мають негативний вплив на здоров’я. У дискурсі це підтверджено відповідними топосами (сумніву, тиску, свободи). М. Онкен широко використовує лексику для опису стресового стану (*ständig unter Strom stehen, der Baum brennt, keinen Bock mehr haben, den Tränen freien Lauf lassen, das Herz jagt, auffliegen*) та виділяє особливі стресові типи (*der Cholerische, der Infarkt-Jäger, der Zyniker, der Zappelphilipp, der Dramatiker*) для того, щоб аргументувати зміну своєї професійної діяльності.

Підтип “*Aussteiger* із міста” виводить на передній план слоти недоліків і переваг життя в селі для того, щоб потенційні *Aussteiger* змогли прийняти правильне рішення, що підкріплено топосами свободи, простоти, побуту, початку нового. Це підтверджується застосуванням лексики на побутову тематику: *Unterputzwandheizung, Kunst-machen-Wollen, 16-Stunden-Arbeitstag, Geldverdienen-Können*. Вербальна самопрезентація цього підтипу зосереджена на використанні синонімів *Aussteiger: Solo- oder*

Familienaussteiger, Neuankömmling, Neuansiedler, Dauernörgler, Miamiorentner, Möchtegernaussteiger, Langzeiturlauber.

Альтернативний спосіб життя ґрунтується на переконанні в тому, що це завжди початок нового: *Jeder Ausstieg – den Suizid einmal ausgeklammert – ist zugleich ein Neuanfang, ist ein Einstieg in eine wie auch immer geartete fremde Welt.*

У результаті проведеного дослідження поглиблено уявлення про ЛК типаж “Aussteiger” як складне ментальне утворення, уточнено смислове наповнення його поняттєвої дефініції, розкрито перцептивно-образні, асоціативні уявлення, ціннісну спрямованість обраного способу життя, запропоновано фреймове моделювання. За допомогою топос-аналізу схарактеризовано дискурсивну аргументацію *Aussteiger*.

Перспектива подальшого наукового пошуку полягає в описі особливостей функціонування ЛК типажу “Aussteiger” у різних типах дискурсу, застосуванні розробленої методики в аналізі дискурсивної об’єктивації інших ЛК типажів у німецькій мові й дослідженні *Aussteiger* із позицій комунікативної та прагмалінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алиференко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : учеб. пособие / Н. Ф. Алиференко. – М. : Флинта, Наука, 2010. – 224 с.
2. Алиференко Н. Ф. Спорные проблемы семантики / Н. Ф. Алиференко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
3. Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажи : сб. науч. тр. / под ред. В. И. Карасика. – Волгоград : Парадигма, 2005. – 310 с.
4. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма, 2005. – Т. 1. – 352 с.
5. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма, 2005. – Т. 2. – 356 с.
6. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Волгоград : Парадигма, 2007. – Т. 5. – 332 с.
7. Арутюнова Н. Д. Истина : фон и коннотации / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М., 1991. – С. 21–30.
8. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Яз. рус. культуры, 1999. – 898 с.
9. Аскольдов С. А. Концепт і слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста / под ред. В. П. Нерознака. – М., 1997. – С. 267.
10. Ахтирська К. О. Англійський дивак як культурний концепт / К. О. Ахтирська // Сучасні напрямки досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конференції студ. та молодих науковців. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 9–10.
11. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.

12. Базылев В. Н. Мифологема скуки в русской культуре / В. Н. Базылев // RES LINGUISTICA : сб. ст. К 60-летию проф. В. П. Нерознака. – М., 2000. – С. 130–147.
13. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику : учеб. пособие / А. Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
14. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. – 344 с.
15. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
16. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. І. Белехова. – К., 2002. – 34 с.
17. Белова А. Д. Аксіологічний компонент номінації квітів в сучасній англійській мові / А. Д. Белова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2014. – С. 34–39.
18. Біблія або книги Святого письма старого і нового заповіту. – Донецьк : ОБФ “Східноєвропейська місія”, 2011. – 319 с.
19. Біскуб І. П. Кореляція концептотворення й категоризації: лінгвоіндуктивний підхід / І. П. Біскуб // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 43. – Ч. 1. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. – С. 106–112.
20. Богин Г. И. Модель языковой личности и её отношение к разновидностям текстов : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук / Г. И. Богин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 31 с.
21. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2001. – 123 с.
22. Бондаренко Л. В. Лингвокультурный типаж “Английский чужак” в пьесе Т. Стоппарда “Аркадия” / Л. В. Бондаренко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия “Филология. Социальные коммуникации”. – Т. 23 (62), № 3. – 2010. – С. 281–285.

23. Бондаренко Т. В. Лингвокультурный типаж “Английский дворецкий” : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук / Т. В. Бондаренко. – Волгоград, 2009. – 21 с.
24. Бондаренко Я. О. Дискурс акцентуированих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській художній прозі) / Я. О. Бондаренко. – К. : Вид-во КНЛУ, 2002. – 243 с.
25. Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger”: екстралінгвальні фактори виникнення / О. Ю. Бондарчук // Наукові праці Кам’янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Філол. науки. – Випуск 32. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2013. – С. 66–69.
26. Бондарчук О. Ю. Понятийний аспект лингвокультурного типажа “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : сб. ст. по материалах XXIX междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 2013. – С. 47–59.
27. Бондарчук О. Ю. *Aussteigen* як ключове слово лінгвокультурного типажу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Развитие науки в XXI веке : сб. докладов Междунар. конф. – Донецк : Науч.-информ. центр “Знание”, 2013. – С. 87–90.
28. Бондарчук О. Ю. Дефініції ключового слова “Der Aussteiger” лінгвокультурного типажу “Aussteiger”, носіями мови / О. Ю. Бондарчук // Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика : тези доп. III Всеукр. наук. конф. германістів з міжнар. участю (5 квіт. 2014 р.). – Х., 2014. – С. 19–21.
29. Бондарчук О. Ю. Концептуальна метафора як інструмент дослідження лінгвокультурного типажу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс : матеріали Міжнар. наук. конф. / КНЛУ, Київ, 25–27 верес. 2014 р. ; [від. ред. О. П. Воробйова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – С. 37.
30. Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурний типаж “Aussteiger”: асоціативне опитування / О. Ю. Бондарчук // Науковий вісник Східноєвропейського

- національного університету імені Лесі Українки. – № 5 (282). Серія : Філол. науки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 147–151.
31. Бондарчук О. Ю. Мовна особистість як лінгвокультурний типаж / О. Ю. Бондарчук // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень (14–15 трав. 2014 р.) : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та асп. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Т. 3. – С. 255–257.
32. Бондарчук О. Ю. Образна складова лінгвокультурного типажу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. – Вип. 42. – С. 27–30.
33. Бондарчук О. Ю. Синоніми ключового слова “der Aussteiger” як засоби вираження лінгвокультурного типажу “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // Наукові записки. – Серія : Філол. науки (Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя). – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 2. – С. 18–22.
34. Бондарчук О. Ю. Концептуальна метафора як інструмент дослідження лінгвокультурного типажу “AUSSTEIGER” / О. Ю. Бондарчук // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київ. нац. лінгв. ун-ту. – Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2015.– Вип. 30. – С. 183– 189.
35. Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурна типологія “Aussteiger” у німецькомовному дискурсі / О. Ю. Бондарчук // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія : Філологічні науки. – 2013. – № 9 (268). – Ч. I. – С. 157–161.
36. Бондарчук О. Ю. Особливості топос-аналізу / О. Ю. Бондарчук // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. – № 2. – Луцьк, 2015. – С. 27–30.
37. Бондарчук О. Ю. *Aussteiger* крізь призму німецького національного менталітету / О. Ю. Бондарчук // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень” (12–13 трав. 2015 р.) : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та асп.– Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Т. 1. – С. 314–316.

38. Бордуляк І. Б. Лінгвокультурний образ неформала у творах Любка Дереша та Світлани Поваляєвої / І. Б. Бордуляк // Матеріали ІХ Всеукраїнського соціолінгвістичного семінару. – Львів, 2012. – С. 95–100.
39. Буйницька Т. О. Роль ключових слів у текстотворенні / Т. О. Буйницька // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Ч. 1. – С. 21–23.
40. Вайсбергер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсбергер ; пер. с нем., вступ. ст. и ком. О. А. Радченко. – Изд. 3-е. – М. : Книж. дом “ЛИБРИКОМ”, 2009. – 232 с.
41. Винокур Т. Г. Мовний портрет сучасної людини / Т. Г. Винокур // Людина в системі наук. – М., 1989. – С. 361–370.
42. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Рус. слов., 1996. – 712 с.
43. Верещагин Е. М. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 4-ое изд., перераб. и доп. – М. : [б. и.], 1990. – 246 с.
44. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград : [б. и.], 1997. – 139 с.
45. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – №1. – С. 64–72.
46. Воркачев С. Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2007. – 400 с.
47. Воркачев С. Г. Что есть человек и что польза его: идея смысла жизни в лингвокультуре : монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2011. – 203 с.
48. Воркачев С. Г. *Anglica Selecta* : избранные работы по лингвоконцептологии : монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2012. – 205 с.

49. Воробьев В. В. О статусе лингвокультурологии / В. В. Воробьев // Русский язык, литература и культура на рубеже веков // IX Международный конгресс МАПРЯЛ. – Т. 2. – Братислава, 1999. – Т. 2. – С 125–126.
50. Ворошилова М. Б. Лингвокультурный типаж рокера: ассоциативные признаки // Лингвокультурология. – Вып. 1. – Екатеринбург, 2007. – С. 44–52.
51. Голик С. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічний досліджень / С. Голик // Вісник Львівського університету. – Серія : Іноземні мови. – 2013. – Вип. 21. – С. 258–264.
52. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 282 с.
53. Голубовська І. О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні / І. О. Голубовська // Studia Linguistica. – Вип. 6. – 2012. – С. 36–42.
54. Головаха Є. І. Суспільство, що трансформується: досвід соціологічного моніторингу в Україні / Є. І. Головаха. – Фонд “Демократичні ініціативи”, 1997. – 154 с.
55. Горелов И. Н. Основы психолінгвістики : учеб. пособие / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 1997. – 227 с.
56. Гуляева Е. В. Дефиниционные признаки лингвокультурного типажа “американский адвокат” / Е. В. Гуляева // Аксиологическая лингвистика: проблемы лингвоконцептологии и лингвокультурных типажей / под ред. Н. А. Красавского. – Волгоград, 2007. – С. 221–227.
57. Гумбольдт В. О влиянии различного характера языков на литературу и духовное развитие / В. фон Гумбольдт // Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – С. 324–326.
58. Дейк ван Т. Дискурс и власть. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации / Т. ван Дейк. – М. : Книж. дом ЛИБРИКОМ, 2008. – 341 с.
59. Деревянская В. В. Лингвокультурный типаж “британский колониальный служащий” : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / В. В. Деревянская. – Волгоград, 2008. – 216 с.

60. Дискурс, культура, ментальность : кол. моногр. / отв. ред. М. Ю. Олешков. – Нижний Тагил : Нижнетагил. гос. соц.-пед. акад., 2011. – 526 с.
61. Дмитриева О. А. Изменение оценочного знака концепта / О. А. Дмитриева // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. тр. – Волгоград ; Саратов : Перемена, 2004. – С. 147–151.
62. Дмитриева О. А. Лингвокультурный типаж как языковая личность / О. А. Дмитриева // Известия ВГПУ. – 2006. – № 5 (18). – С. 72–75.
63. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажи России и Франции XIX в. : монография / О. А. Дмитриева. – Волгоград : Перемена, 2007. – 307 с.
64. Дорошенко О. В. Ментальные характеристики лингвокультурного типажа DER DEUTSCHE BÜRGER (на материале художественных произведений XIX ст.) / О. В. Дорошенко // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – Новосибирск, 2014. – С. 46–50.
65. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція “свій” – “чужий” в українській мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. П. Дубчак. – К., 2009. – 24 с.
66. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинська // Когнитивная семантика : материалы конф. – Тамбов, 2000. – Ч. 2. – С. 10–13.
67. Жаботинская С. А. Принципы создания ономазиологических моделей и событийных схем в языке / С. А. Жаботинская // Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство : сб. в честь Е. С. Кубряковой. – М. : Яз. славян. культур, 2009. – 856 с.
68. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. ст. за матеріалами VII Міжнар. конф. Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 28–29 квіт. 2011. – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3–6.
69. Жаботинська С. А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур / С. А. Жаботинская // Вісник Львівського університету. – Серія : Філологічна. – 2011. – Вип. 52. – С. 3–11.

70. Жаботинская С. А. Основы теории примарной метафоры / С. А. Жаботинская // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія : Філологія. – 2011. – Т. 14, № 1. – С. 35–45.
71. Жайворонок В. В. Концептосфера “світ” у мовотворчості Тараса Шевченка / Жайворонок В. В. // Життя у слові : зб. наук. пр. на пошану академіка В. М. Русанівського (1931–2007). – К., 2011. – С. 458–465.
72. Засекіна Л. В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі / Л. В. Засекіна // Соціальна психологія. – 2007. – №5 (25). – С. 82–90.
73. Залевская А. А. Слово в лексиконе человека. Психолінгвістическое исследование / А. А. Залевская. – Воронеж, 1990. – 206 с.
74. Застровська С. О. Загальне поняття мовної особистості / С. О. Застровська, О. А. Застровський // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол. : Г. Л. Аркушин та ін.]. – Луцьк, 2011. – № 6 : Філол. науки. Мовознавство. – Ч. 1. – С. 159–163.
75. Златьев Й. Значение = жизнь (+ культура) : набросок единой биокультурной теории значения / Й. Златьев : *Studia Linguistica Cognitivna*. – Вып. 1: Язык и познание: методологические познания и перспективы. – М. : Гнозис, 2006. – С. 308–361.
76. Змиєва И. В. Лингвокультурный типаж маклер: структурные особенности концепта / И. В. Змиєва // Вісник ХНУ. – № 930. – Х., 2010. – С. 10–16.
77. Ивушкина Т. А. Стилизация в речевой характеристике персонажей современной английской литературы : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / Т. А. Ивушкина. – М., 1987. – 178 с.
78. Іваненко С. М. Поліфонія ритмотональної будови тексту в стилістичному аспекті (на матеріалі німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук / С. М. Іваненко . – К., 2010 . – 34 с.
79. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты : сб. науч. тр. Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3–16.

80. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 75–80.
81. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
82. Карасик В. И. Американский супермен как коммуникативный типаж / В. И. Карасик // Интенсивное обучение иностранным языкам: проблемы методики и лингвистики. – Вып. 2. – Волгоград : Перемена, 2004. – С. 105–113.
83. Карасик В. И. Лингвокультурный типаж: к определению понятия / В. И. Карасик, О. А. Дмитриева // Аксиологическая лингвистика : лингвокультурные типажы. – Волгоград : Парадигма, 2005. – С. 5–25.
84. Карасик А. В. Фанат как типаж современной массовой культуры / А. В. Карасик // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы: сб. науч. тр. – Волгоград, 2005. – С. 269–282.
85. Карасик В. И. Языковые ключи : монография / В. И. Карасик – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
86. Карасик В. И. Социальный статус человека как лингвокультурная ценность / В. И. Карасик // Меняющаяся коммуникация в меняющемся мире – 2: сб. ст. / отв. ред. Г. Г. Слышкин. – Т. 1. – Волгоград : ФГОУ ВПО “Волгоградская академия государственной службы”, ЗАО “Региональная энергетическая служба”. – Волгоград, 2008. – С. 3–6.
87. Карасик В. И. Языковые ключи : монография / Карасик В. И. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
88. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2010. – 422 с.
89. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю. Н. Караулов // Язык и личность. – М., 1989. – С. 3–8.
90. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : [б. и.], 1987. – 246 с.

91. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Изд. 6-е. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
92. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
93. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр “Академія”, 2001. – 368 с.
94. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Вид. центр “Академія”, 2006. – 464 с.
95. Кочеткова Т. В. Проблема изучения языковой личности носителя элитарной речевой культуры (обзор) / Т. В. Кочеткова // Вопросы стилистики. – Вып. 26 : Язык и человек. – Саратов, 1996. – С. 14–24.
96. Кравченко А. В. Язык и восприятие: когнитивные аспекты языковой категоризации / А. В. Кравченко. – Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2004. – 206 с.
97. Красных В. В. “Свой среди чужих”: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 375 с.
98. Крючкова Н. В. Методы изучения концептов / Н. В. Крючкова // Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы : материалы междунар. науч. конф., посвященной 200-летию Казанского ун-та (Казань, 4–6 октября 2004 г.) / под общ. ред. К. Р. Галиуллина. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2004. – С. 271–272.
99. Кубрякова Е. С. Концепт / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков [и др.] // Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – С. 90–93.
100. Купіна Я. В. Вербалізація концепту “пам’ять” в українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Я. В. Купіна. – Х., 2011. – 25 с.
101. Лавриненко О. Л. Структурно-функціональні особливості мовної особистості студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01 / О. Л. Лавриненко ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – 19 с.

102. Лавриненко О. Л. Когнитивно-мотивационные особенности языковой личности / О. Л. Лавриненко // Язык, речь, личность в зеркале психолингвистики : монография. – Луцк : Вэжа–Друк, 2014. – С. 53–72.
103. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
104. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – 3-е изд. – М. : Смысл ; СПб. : Лань, 2003. – 288 с.
105. Лингвокультурные типажи: признаки, характеристики, ценности : кол. моногр. / под ред. О. А. Дмитриевой. – Волгоград : Парадигма, 2010. – 228 с.
106. Лисецька Н. Г. Фразеологічні інновації в сучасній німецькій мові: когнітивний та функціональний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Н. Г. Лисецька. – Львів, 2004. – 20 с.
107. Лисецька Н. Г. Мовне вираження антивоєнного художнього дискурсу / Н. Г. Лисецька // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. [редкол. : І. П. Біскуб (голов. ред.) та ін.]. – Луцк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – № 1. – С. 92–96.
108. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Х. : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 129 с.
109. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачёв // Известия РАН. – Сер. литературы и языка, 1993. – Т. 52, №1. – С. 3–9.
110. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс : підручник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К. : Каравела, 2004. – 456 с.
111. Лутовинова О. В. Лингвокультурный типаж “хакер” / О. В. Лутовинова // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 2006. – С. 215–229.
112. Максимчук Б. В. Лексикологія німецької мови як другої іноземної : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. П. Віталіш, Б. В. Максимчук, В. Т. Сулим. – Т. : Навч. кн., 2009. – 200 с.

113. Манакін М. В. Мова і міжкультурна комунікація / М. В. Манакін. – К. : ЦУЛ, 2012. – 288 с.
114. Мангайм К. Ідеологія та утопія / К. Мангайм ; пер. з нім. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 370 с.
115. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці : навч.-метод. посіб. / А. П. Мартинюк – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 40 с.
116. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Наследие, 2001. – 208 с.
117. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 226 с.
118. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособ. – 5-е изд. / В. А. Маслова. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 296 с.
119. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
120. Материнська О. В. Система меронімів у німецькій та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04 / О. В. Материнська. – Донецьк, 2013. – 40 с.
121. Мацьків П. До питання про мовну та концептуальну картини світу / П. Мацьків // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. праць, присвяч. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Ярмоленко / [відп. ред. академік НАН України В. Г. Складенко]. – К. : НАН України, Ін-т укр. мови, 2007. – С. 203–209.
122. Мацько Л. І. Лінгвокультурологічний аналіз тексту / Л. І. Мацько // Дороз В. Ф. Українська мова в діалозі культур. – К. : Ленвіт, 2010. – С. 118–128.
123. Медведева Т. С. Ключевые концепты немецкой лингвокультуры : монография / Т. С. Медведева, Д. И. Медведева, М. В. Опарин. – 2-е изд., стер. – М. : ФЛИНТА, 2012. – 161 с.
124. Мороз О. Формування мовної особистості учня засобами літератури / О. Мороз // Нова пед. думка. – 2008. – № 2. – С. 66–68.

125. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук / О. І. Морозова. – К., 2008. – 35 с.
126. Москалюк М. Соціологія особистості (матеріали до лекції) / М. Москалюк // Наукові записки. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Вип. 16. – С. 180–190.
127. Мурзинова И. А. Лингвокультурный типаж “британская королева” : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук. / И. А. Мурзинова. – Волгоград, 2009. – 194 с.
128. Назаренко О. Г. Концепт “чиновник” в текстах отечественной культуры : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 24.00.01 / О. Г. Назаренко. – Дальневосточный гос. техн. ун-т. – Владивосток, 2007. – 21 с.
129. Нерознак В. П. Лингвистическая персонология: к определению статуса дисциплины / В. П. Нерознак // Язык. Поэтика. Перевод : сб. науч. тр. – М. [б. и.], 1996. – С. 112–116.
130. Нерознак В. П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма / В. П. Нерознак // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Омск, 1998. – С. 80–85.
131. Огієнко І. С. Дискурс та підходи до його аналізу: погляди на підходи англословних дослідників / І. С. Огієнко // Наукові записки. Серія : Філологічна. – Вип. 23. – 2012. – С. 98–102.
132. Паславська А. Й. Мовленнєві жанри у міжкультурній комунікації / Р. Помірко, Ф. Бацевич, А. Паславська. – Львів : ПАІС, 2010. – 279 с.
133. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс / Н. В. Петлюченко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 464 с.
134. Петров Ю. В. Антропологический образ философии / Ю. В. Петров. – Томск : Изд-во НТЛ, 1997. – 448 с.
135. Плесовских Т. С. Лингвоперсонология в контексте антропологического подхода / Т. С. Плесовских // Science time. – 2014. – С. 173–179.

136. Полюжин М. М. Типологія й аналіз концептів / М. М. Полюжин // Іноземна філологія. – Вип. 121. – Львів, 2009. – С. 80–89.
137. Помірко Р. С. Когнітивні механізми транспозиції смислів : метафора та метонімія (на матеріалі англійської фахової мови економіки) / Р. С. Помірко // Вісник Львівського національного університету. – Серія : Іноземні мови. – 2010. – Вип. 17. – С. 2–28.
138. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Изд. 3. – Воронеж : Истоки, 2007. – 61 с.
139. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Киев : СИТО, 1993. – 192 с.
140. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
141. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы / А. Н. Приходько. – Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. – 307 с.
142. Санченко Є. М. Елітарна мовна особистість: від діалектних витоків до літературної мови : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Є. М. Санченко. – Луганськ, 2009. – 24 с.
143. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – Киев : ЦУЛ, “Фитосоциоцентр”, 2002. – 336 с.
144. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
145. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
146. Селиверстова Л. П. Лингвокультурный типаж “звезда Голливуда” : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. П. Селиверстова ; Волгоградский гос. ун-т. – Волгоград, 2007. – 19 с.
147. Серажим К. С. Дискурс як прагматична модель дійсності / К. С. Серажим // Вісник Дніпропетровського університету: Літературознавство. Журналістика / відп. ред. д-р філол. наук В. Демченко. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – Вип. 7. – С. 99–104.

148. Синиця І. А. Мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті XIX ст. (комунікативний, культурологічний, образно-стилістичний аспекти) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук / І. А. Синиця. – К., 2007. – 36 с.
149. Сиротинина О. Б. Социолінгвістический фактор в становленні мовної особистості / О. Б. Сиротинина // Языковая личность: социолінгвістические и емотивные аспекти. – Волгоград ; Саратов : Перемена, 1998. – С. 3–9.
150. Скребцова Т. Г. Когнітивна лінгвістика: курс лекцій / Т. Г. Скребцова. – СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2011. – 256 с.
151. Слышкин Г. Г. Текстова концептосфера и ее единицы / Г. Г. Слышкин // Языковая личность: аспекты лінгвістики и лінгводидактики : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1999. – С. 18–26.
152. Слышкин Г. Г. От текста к символу: линвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с.
153. Слышкин Г. Г. Линвокультурные концепты и метаконцепты : монография / Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
154. Слышкин Г. Г. Город как социокультурная ценность: перспективы лінгвосемиотического исследования / Г. Г. Слышкин, Н. В. Чиж // Социология города. – 2008. – № 1. – С. 12–20.
155. Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників / пер. з англ. ; за наук. ред. В. Є. Хмелька. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 559 с.
156. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры. / Ю. С. Степанов. – М. : Академ. проект, 2001. – 990 с.
157. Степанов Ю. С. Константы: слов. рус. культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Академ. проект, 2004. – 992 с.
158. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс: лінгвоконцептуальний та лінгвопоетичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / М. В. Стуліна. – Одеса, 2011. – 22 с.

159. Сукаленко Т. М. Лінгвокультурний типаж “Чиновник”: принципи виділення й опису / Т. М. Сукаленко // Наукові записки. – Серія : Філологічна. – Вип. 23. – С. 170–173.
160. Сухих С. А. Черты языковой личности / С. А. Сухих // Коммуникативно-функциональный аспект языковых единиц. – Тверь, 1993. – С. 85–90.
161. Табаковска Е. Когнітивна лінгвістика і поетика перекладу : монографія / Ельжбета Табаковска. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013. – 203 с.
162. Таценко Н. В. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни “Теорія мовного дискурсу” / уклад. Н. В. Таценко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 67 с.
163. Таценко Н. В. Основи теорії мовного дискурсу : навч. посіб. / Н. В. Таценко. – Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. – 178 с.
164. Текст как явление культуры / Г. А. Антипов, О. А. Донских, И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – Новосибирск : Наука ; Сиб. отд-ние, 1989. – 194 с.
165. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Шк. “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
166. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Терминасова. – М. : Слово, 2000. – 264 с.
167. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур / С. Г. Терминасова. – М. : Слово, 2008. – 334 с.
168. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Луганськ : Альмамастер, 2005. – 400 с.
169. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку / Б. Л. Уорф // Новое в лингвистике. – Вып. 1. – М., 1960. – С. 168.
170. Уфаева И. Ю. Лингвокультурний типаж Hispanic : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / И. Ю. Уфаева. – Н. Новгород, 2008. – 24 с.

171. Фарино Е. Введение в литературоведение : учеб. пособие / Е. Фарино. – СПб : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. – 639 с.
172. Філософія : навч. посіб. / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2000. – 624 с.
173. Фромм Э. Человек для себя: Исследование психологических проблем этики : пер. с англ. / Э. Фромм. Минск : Коллегиум, 1992. – 253 с.
174. Фрумкина Р. М. Есть ли у современной лингвистики своя эпистемология? / Р. М. Фрумкина // Актуальные проблемы современной лингвистики / сост. Л. Н. Чурилина. – М. : Флинта : Наука, 2006. – С. 41–45.
175. Хайдемейер В. П. Вербалізація концепту “політика та мораль” (на прикладі німецькомовної преси) / В. П. Хайдемейер // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – № 5 (282). – Серія : Філол. науки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 61–65.
176. Чернявська В. Е. Дискурс власти и власть дискурса / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта, 2006. – 136 с.
177. Швачко С. І. Вступ до мовознавства : навч. посіб. / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова кн., 2006. – 222 с.
178. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Х. : Константа, 2005. – С. 9–20.
179. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дис. на соискание ученой степени д-ра филол. наук / Е. И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.
180. Щеглова И. В. Лингвокультурный типаж “Чиновник” (на материале русского языка) : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / И. В. Щеглова. – Волгоград, 2010. – 170 с.
181. Ярмахова Е. А. Лингвокультурный типаж “английский чужак”: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук. / Е. А. Ярмахова. – Волгоград, 2005. – 191 с.

182. Ярошенко О. А. Эволюция лингвокультурного типажа “Русский интеллигент” (на материале произведений русской художественной литературы второй половины XIX — начала XXI вв.) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук. / О. А. Ярошенко. – Волгоград, 2011. – 22 с.
183. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. для вузів / О. В. Яшенкова. – К. : Академія, 2010. – 309 с.
184. Barsalou L. W. Frames, Concepts and Conceptual fields / L. W. Barsalou // *Frames, Fields and Contracts*. – Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1992. – P. 21–74.
185. Bondarchuk O. Die begriffliche Komponente des linguokulturellen Typs “Aussteiger” im deutschsprachigem Diskurs / О. Ю. Бондарчук // *Молода германістика України між традицією та новаторством = Ukrainische Nachwuchsgermanistik zwischen Tradition und Innovation : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф. Асоц. укр. германістів (31 жовт. – 1 листоп. 2014 р.)*. – Львів : ПАІС, 2014. – 68 с. – С.15–16.
186. Bondarchuk O. Frame-Analyse des Konzeptes “Aussteiger” / O. Bondarchuk // *Science and Education. A new dimension. – Philology. – № 3 (10). – Issue 47. – Budapest, 2015. – P. 9–12.*
187. Bilut-Homplewicz S. Diskurslinguistik – ein Paradigmenwechsel / S. Bilut-Homplewicz // *HomaJaromin / L. Wille. Menschen – Sprachen – Kulturen. – Marburg : Tectum Verlag, 2006. – S. 39–47.*
188. Brommer U. Lehr- und Lernkompetenz erwerben. Ein Weg zur effizienten Persönlichkeitsentwicklung / U. Brommer. – Gabler, 1992. – 152 S.
189. Busse D. Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik / D. Busse, W. Teubert // *Busse, Hermanns, Teubert. Begriffsgeschichte und Diskursgeschichte, 1994. – S. 10–28.*
190. Busse D. Diskurslinguistik als Kontextualisierung : Methodische Kriterien. Sprachwissenschaftliche Überlegungen zur Analyse gesellschaftlichen Wissens / Dietrich Busse // *Warnke. Diskurslinguistik nach Foucault, 2007. – S. 81–105.*

191. Busse D. Begriffsgeschichte – Diskursgeschichte – Linguistische Epistemologie. Bemerkungen zu den theoretischen und methodischen Grundlagen einer Historischen Semantik in philosophischem Interesse anlässlich einer Philosophie der Person / Dietrich Busse // Haardt, Plotnikov. Diskurse der Personalität, 2008. – S. 115–142.
192. Busse D. Linguistische Epistemologie. Zur Konvergenz von kognitiver und kulturwissenschaftlicher Semantik am Beispiel von Begriffsgeschichte, Diskursanalyse und Frame-Semantik / D. Busse // Kämper, Eichinger. Sprache – Kognition – Kultur, 2008. – S. 73–114.
193. Busse D. Diskurslinguistik als Epistemologie. Das verstehensrelevante Wissen als Gegenstand linguistischer Forschung / Dietrich Busse // Warnke, Spitzmüller. Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene, 2008. – S. 57–88.
194. Busse D. Semantik / Dietrich Busse. – Paderborn, 2009. – 144 S.
195. Busse D. Frame-Semantik. Ein Kompendium / Dietrich Busse. – Berlin ; Boston, 2012. – 888 S.
196. Busse D. Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven / Dietrich Busse, Wolfgang Teubert. – Springer VS, 2013. – 421 S.
197. Chen S. X. Two Languages, Two Personalities? Examining Language Effects on the Expression of Personality in a Bilingual Context. Personality and Social Psychology Bulletin / S. X. Chen, M. H. Bond, 2010. –36(11). – S. 1514–1528.
198. Czachur W. Diskursive Weltbilder im Kontrast. Linguistische Konzeption und Methode der kontrastiven Diskursanalyse deutscher und polnischer Medien / Waldemar Czachur. – Wroclaw, 2011. – 392 S.
199. Erdmann K. O. Die Bedeutung des Wortes / K. O. Erdmann. – Leipzig, 1900. – 240 S.
200. Fillmore C. J. Lexical semantics and text semantics / C. J. Fillmore // Copeland J. E. New Directions in Linguistics and Semantics Houston. – Rice University Studies, 1984. – S. 123–147.

201. Fraas C. Gebrauchswandel und Bedeutungsvarianz in Textnetzen. Die Konzepte IDENTITÄT und DEUTSCHE im Diskurs zur deutschen Einheit / Claudia Fraas. – Tübingen, 1996.
202. Fraas C. Schlüssel-Konzepte als Zugang zum kollektiven Gedächtnis – Ein diskurs- und frameanalytisch basierter Ansatz / Claudia Fraas // Deutsche Sprache, 3/05. – Berlin, 2005. – S. 242–257.
203. Fraas C. Diskursanalytische Zugänge zum kollektiven Gedächtnis – Identität im Diskurs zur deutschen Einheit / Claudia Fraas // Akten des Internationalen Germanisten-Kongresses, 2007. – S. 327–332.
204. Gardt A. Sprachwissenschaft als Kulturwissenschaft / Andreas Gardt // Haß-Zumkehr, König. Literaturwissenschaft und Linguistik von 1960 bis heute, 2003. – S. 271–288.
205. Gardt A. Diskursanalyse. Aktueller theoretischer Ort und methodische Möglichkeiten / Andreas Gardt // Warnke. Diskurslinguistik nach Foucault, 2007. – S. 28–52.
206. Gardt A. Stil und Bedeutung / Fix, Gardt, Knappe // Rhetorik und Stilistik, 2008. – S. 1196–1210.
207. Glotz-Kastanis J., Tippman D. Sprechen. Schreiben. Mitreden. Ein Übungsbuch zum Training von Vortrag und Aufsatz in der Obestufe / J. Glotz-Kastanis, D. Tippmann. – CHR. KARABATOS : Verlag. – Athen, 2007. – 298 S.
208. Greverus I. Versuche, der Zivilisation zu entkommen / Ina-Maria Greverus, Erika Haindl. – C. H. Beck Verlag, 1989. – 207 S.
209. Grossarth J. Vom Aussteigen und Ankommen. Besuche bei Menschen, die ein einfaches Leben wagen. / Jan Grossarth. I. Auflage, Taschenbuchausgabe Wilhelm GoldmannVerlag, München, 2012. – 316 S.
210. Harand M. Die Aussteiger als Einsteiger: Zivilisationsflüchtige Romanhelden in der völkischen Literatur (1931–1944) / M. Harand. –Akademische Vlg. Stgt., 1988. – 320 S.
211. Herrmann T. Sprache verwenden. Funktionen – Evolution – Prozesse / T. Hermann. – Stuttgart : W. Kohlhammer Verlag GmbH, 2005. – 333 S.

212. Hermanns F. Sprache, Kultur und Identität. Reflexionen über drei Totalitätsbegriffe / F. Hermanns // Gardt, Haß-Zumkehr, Roelcke. Sprachgeschichte als Kulturgeschichte, 1999. – S. 351–391.
213. Hollstein W. Untergrund. Zur Soziologie jugendlicher Protestbewegungen / Walter Hollstein. – Berlin : Luchterhand, 1969. – 180 S.
214. Inglehart R. Kultureller Umbruch. Wertewandel in der westlichen Welt / Ronald Inglehard. – Campus Verlag GmbH, 1989. – 155 S.
215. Kalwa N. Das Konzept “Islam”. Sprache und Wissen. Eine diskurslinguistische Untersuchung / N. Kalwa. – De Gruyter, 2013. – 363 S.
216. Kessel K. Basiswissen Deutsche Gegenwartssprache. 4. durchgeseh. Auflage / Katja Kessel, Sandra Reimann. – Tübingen ; Basel : A. Francke Verlag, 2012. – 282 S.
217. Knapp K. Angewandte Linguistik : ein Lehrbuch / K. Knapp. – Tübingen, Basel : A. Francke Verlag, 2004. – S. 550.
218. Knecht D. Wald / Doris Knecht. – Berlin : Rowohlt, 2015. – 272 S.
219. Konerding K. Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie / Klaus-Peter Konerding. – Tübingen : Niemeyer, 1993. – 492 S.
220. Konerding K. Themen, Rahmen und Diskurse. Zur linguistischen Fundierung des Diskursbegriffes / Klaus-Peter Konerding // Diskurslinguistik nach Foucault, 2007. – S. 107–140.
221. Konerding K. Diskurse, Topik, Deutungsmuster – Zur Komplementarität, Konvergenz und Explikation sprach-, kultur- und sozialwissenschaftlicher Zugänge zur Diskursanalyse auf der Grundlage kollektiven Wissens / Klaus-Peter Konerding // Methoden der Diskurslinguistik: Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene. XI. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2008. – 449 S.
222. Konerding K. Diskurslinguistik. Eine neue linguistische Teildisziplin / K. Konerding // E. Felder Sprache. Heidelberger Jahrbücher. – Heidelberg : Springer, 2009. – 155–177.

223. Kreuzer H. Die Boheme. Analyse und Dokumentation der intellektuellen Subkultur vom 19. Jahrhundert bis zur Gegenwart / Helmut Kreuzer. – Stuttgart : Metzlersche J. B. Verlag, 1984. – 438 S.
224. Kuhl J. Motivation und Persönlichkeit / J. Kuhl. – Göttingen : Hogrefe, 2001. – 255 S.
225. Lakoff G. Contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought: [ed. By A. Ortony]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
226. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar, vol. 1 : Theoretical prerequisites / R. W. Langacker. – Stanford, California, 1987. – 540 p.
227. Langenkamp H. Aussteigerin aus Versehen: Eine wahre Geschichte vom glücklichen Leben mit der Einsamkeit und im Wald / Heike Langenkamp. – Leipzig : Amazon, 2012. – 126 S.
228. Lindner R. Jugendkultur und Subkultur als soziologische Konzepte / Rolf Lindner // Soziologie der jugendlichen Subkulturen : Eine Einführung. Hg. Mike Brake. – Frankfurt/New York : Campus, 1981. – S. 172–193.
229. Lönneker B. Konzeptframes und Relationen. Extraktion, Annotation und Analyse französischer Corpora aus dem World Wide Web / Birte Lönneker. – Berlin, 2003. – 356 S.
230. Luhmann N. Die Realität der Massenmedien / Niklas Luhmann. – Wiesbaden, 2009. – 220 S.
231. Luhmann N. Protest. Systemtheorie und soziale Bewegungen / Niklas Luhmann. – Hrsg. Kai-Uwe Hellmann. – Suhrkamp, 1996. – 216 S.
232. Meier A. Die kleine Aussteiger Fibel. Landleben von A bis Z / Andre Meier. – Berlin : Seitenstraßen Verlag GmbH, 2008. – 141 S.
233. Mergenthaler E. Die Wortartenverteilung – Eine linguo-statistische Textanalyse / E. Mergenthaler, D. Pokorny. – Stuttgart : Gustav-Fischer. – S. 512–521.
234. Minsky M. A. Framework for Representing Knowledge / Marvin Minsky // The Psychology of Computer Vision. – Winston (Hrsg.), 1999. – P. 211–277.

235. Nuss B. Das Faust-Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität der Deutschen / B. Nuss. – Bonn ; Berlin : Bouvier Verlag, 1993. – 213 S.
236. Ogden C. K., Richards I. A. The Meaning of Meaning / C. K. Ogden, I. A. Richards. – USA : PORST, 1989. – 132 p.
237. Oltmanns R. Du hast keine Chance, aber nutze sie. Eine Jugend steigt aus / Reiner Oltmanns. – Rowohlt Verlag GmbH, 1. Aufl., 1985. – 281 S.
238. Onken M. Bis nichts mehr ging. Protokoll eines Ausstiegs / Mattias Onken. – Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2013. – 176 S.
239. Parsons Talcott. Beiträge zur soziologischen Theorie. Soziologische Texte / Talcott Parsons. – Darmstadt : Luchterhand, 1973. – 314 S.
240. Rosch E. Cognitive Representation of Semantic Categories / E. Rosch // Journal of Experimental Psychology. – 1975. – P. 192–233.
241. Sandvoss R. Ernst. Weltbilder der Philosophie. Aufsätze und Vorträge / R. E. Sandvoss. – Discorsi Verlag, 2007. – 190 S.
242. Sapir E. Selected writings in language, culture and personality / E. Sapir – Berkeley : University of California Press, 1949. – 250 p.
243. Scheufele D. A. Framing as a theory of media effects / D. A. Scheufele // Journal of Communication, 1999. – Vol. 49. – Issue 1. – P. 103–122.
244. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / T. Schippan. – Tübingen : Max NiemeyerVerlag, 2002. – 306 S.
245. Schmitz B. Kognitive Verhaltenstherapie bei Persönlichkeitsstörungen und unflexiblen Persönlichkeitstilen. Ein psychoedukativ- und kompetenzorientiertes Therapieprogramm zur Förderung von Selbstakzeptanz, Menschenkenntnis und persönlicher Entwicklung / B. Schmitz, P. Schuhler, A. Handke-Raubach, A. Jung. – Lengerich : Pabst Science Publishers, 2001. – 244 S.
246. Schüle C. 21 Fragmente der Identität des Aussteigers. / C. Schüle // Mare. – 65. –2007. – S. 48–62.
247. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen ; Basel : Francke, 1996. – 238 S.

248. Schwartz H. Personality, Gender, and Age in the Language of Social-Media : The Open-Vocabulary Approach / Schwartz H. – Andrew et al., 2013. – 330 p.
249. Siefer G. Splitter. Soziologische Akzente / G. Siefer. – Lit Verlag, 2012. – 616 S.
250. Skirl H., Schwarz-Friesel M. Metapher / Helge Skirl, Monika Schwarz-Friesel. – Heidelberg : Winter, 2013. – 231 S.
251. Spieß C. Diskurshandlungen. Theorie und Methode linguistischer Diskursanalyse am Beispiel der Bioethikdebatte (Sprache und Wissen 7) / Constanze Spieß. – Berlin ; New York : De Gruyter, 2011. – 593 S.
252. Spitzmüller J. Diskurslinguistik: Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse / J. Spitzmüller, I. H. Warnke. – Walter de Gruyter, 2011. – 236 S.
253. Stassen H. H. Affekt und Sprache. Stimm- und Sprachanalysen bei Gesunden, depressiven und schizophrenen Patienten / H. H. Stassen. – Berlin ; Heidelberg ; New York : Springer-Verlag, 1995. – S. 58.
254. Valli E. Leben in der Wildnis / E. Valli, R. Schmedt. – Berlin : Amazon, 2012. – 208 S.
255. Warnke I. Diskurslinguistik als Kulturwissenschaft / I. Warnke // Erhart. Grenzen der Germanistik, 2004. – S. 308–324.
256. Warnke I. Zur Integration von Kulturwissenschaft und Philologie in der Diskurslinguistik / Ingo Warnke // Jahrbuch für Internationale Germanistik, 2007. – S. 65–70.
257. Wengeler M. Topos und Diskurs. Begründung einer argumentationsanalytischen Methode und ihre Anwendung auf den Migrationsdiskurs (1960-1985) / Martin Wengeler. – Tübingen, 2003. – 345 S.
258. Wengeler M. Das Szenario des kollektiven Wissens einer Diskursgemeinschaft entwerfen. Historische Diskurssemantik als kritische Linguistik / Martin Wengeler // Aptum. Zeitschrift für Sprachkritik und Sprachkultur 1., 2005. – S. 262–282.
259. Wengeler M. Linguistik als Kulturwissenschaft / Martin Wengeler. – Hildesheim ; New York, 2006. – 311 S.

260. Wengeler M. Linguistik als Kulturwissenschaft. Eine Einführung in diesen Band / Martin Wengeler // Linguistik als Kulturwissenschaft. – 2007. – S. 1–23.
261. Wengeler M. Topos und Diskurs – Möglichkeiten und Grenzen der topologischen Analyse gesellschaftlicher Debatten / Martin Wengeler // Warnke I. Diskurslinguistik nach Foucault: Theorie und Gegenstände. – de Gruyter, 2007. – 165 S.
262. Wengeler M. Linguistische Diskursanalysen – deskriptiv, kritisch oder kritisch durch Deskription? / Martin Wengeler // J. Schiewe. Sprachkritik und Sprachkultur. Konzepte und Impulse für Wissenschaft und Öffentlichkeit. – Bremen, 2011. – S. 35–48.
263. Zeuner J. Auszeit : Raus aus dem Hamsterrad / Jeannette Zeuner. – Berlin : Amazon, 2014. – 148 S.
264. Ziem A. Begriffe, Topoi, Wissensrahmen: Perspektiven einer semantischen Analyse gesellschaftlichen Wissens / Alexander Ziem // Wengeler. Sprachgeschichte als Zeitgeschichte, 2005. – S. 315–348.
265. Ziem A. Frame-Semantik und Diskursanalyse – Skizze einer kognitionswissenschaftlich inspirierten Methode zur Analyse gesellschaftlichen Wissens / Alexander Ziem // Ingo Warnke (Hg.) : Methoden der Diskurslinguistik: sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene. – Berlin : de Gruyter, 2008. – S. 89–116.

II. ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА

266. Бондарчук О. Ю. Внутрішні мотиви виникнення лінгвокультурного типу “Aussteiger” у німецькій лінгвокультурі [Електронний ресурс] / О. Ю. Бондарчук. – Режим доступу : URL: ftp://188.230.77.4/pub/ELLIC_2013.pdf.
267. Дейк ван Т. К определению дискурса [Електронний ресурс] / Т. ван Дейк. – Режим доступу : <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>

268. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен [Електронний ресурс] / І. О. Голубовська. – Режим доступу: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_1/025_033.pd.
269. Зацний Ю. А. “VIP-неологізми” англійської мови ХХІ століття [Електронний ресурс] / Ю. А. Зацний. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1047/1/06zyuams.pdf>.
270. Зорівчак Р. П. Іноземна мова як засіб глибшого пізнання рідної мови чинник [Електронний ресурс] / Р. П. Зорівчак. – Режим доступу : <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine7-8.pdf>.
271. Кияк Т. Р. Дискурсивні особливості перекладу поезії [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк. – Режим доступу : http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_1/003_012.pdf.
272. Леонтович О. А. Теория межкультурной коммуникации в России: состояние и перспективы [Электронный ресурс] / О. А. Леонтович. – Режим доступа : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/1/leontovich01.shtml.
273. Попадюк О. В. Особливості критичного дискурс-аналізу наукового тексту [Електронний ресурс] / О. В. Попадюк. – Режим доступу : www.naub.org.ua (31 трав. 2009).
274. Ригованова В. Феномен мовної особистості [Електронний ресурс] / В. Ригованова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Вип. 20. –Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=8649>.
275. Соціологія особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/10310208/sotsiologiya/sotsiologiya_osobistosti.
276. Aussteiger-Forum [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://ziehmitdemwind.bboard.de/board/ftopic-94076572nx22786-124.html>
277. Abenteuer Aussteigen – Bernsteinjagd an der Bernsteinküste [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.auswandertips.com/abenteuer-aussteigen-bernsteinjagd-bernsteinkueste/>
278. Der Focus [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.focus.de/>

279. Der Spiegel [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.spiegel.de/>
280. Der Stern [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.stern.de/>
281. Die Zeit [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.zeit.de/index>
282. Die Welt [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.welt.de/>
283. Die Zukunft der Werte [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.stiftungfuerzukunftsfragen.de/de/forschung/forschungsthemen/die-zukunft-der-werte.html>.
284. Sabbatjahr [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://sabbatinfo.de/00000198610e6b203/03582a99440c86545/000001986d0d0af06/index.html>
285. Süddeutsche Zeitung [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.sz-archiv.de/sueddeutsche-zeitung-archiv/onlinearchive>
286. Traumberuf: Aussteiger [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://bedouinwriter.com/traumberuf-aussteiger/>
287. Welche Werte den Deutschen wichtig sind [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.rp-online.de/panorama/Deutschland/welche-werte-den-deutschen-wichtig-sind-1.1907787#165070334>.
288. Wertewandel [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138454/werte-milieus-und-lebensstile-wertewandel>
289. WIKIPEDIA [Electronic Ressource]. – Mode of access : <https://www.wikipedia.org/>
290. Ziem A. Frame-Semantik und Diskursanalyse. Zur Verwandtschaft zweier Wissensanalysen [Electronic Ressource] / Alexander Ziem. – Mode of access : www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Germanistik/Konstruktionsgrammatik/ZiemFrames_Diskurs.pdf.

III. ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

291. Словник синонімів Караванського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hohlopedia.org.ua/slovnuk_synonimiv_karavanskogo/.
292. Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden. 1. Auflage. 8 Bd. / Hg. Gerhard Wahrig, Hildegard Krämer, Harald Zimmermann. – Wiesbaden ; Stuttgart : Brockhaus/DVA, 1980. – S. 461.
293. Der tägliche Wortschatz das tägliche Fremdwort / Prof. Dr. Lutz Mackensen, Eva V. Hollander. – XENOS Verlagsgesellschaft m.b.H. 1989. – 1182 S. – S. 73.
294. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. Neubearbeitung. – Hg. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften und Akademie der Wissenschaft zu Göttingen. – 3 Bd. – Stuttgart : S. Hirzel, 2007. – 1098 S.
295. DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. In Acht Bänden. – 2. Auflage. – 8 Bd. – Hg. Dudenredaktion. Mannheim et al. : Dudenverlag, 1993. – 374 S.
296. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – 6-te überarb. und erweit. Auflage. – Herausgb. von der Dudenredaktion. Dudenverlag, 2007. – 2016 S.
297. DUDEN. Die deutsche Rechtschreibung. – 24., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – 1 Bd. – Hg. Dudenredaktion. Mannheim et al. : Dudenverlag, 2006. – 2016 S.
298. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen (A-G) / Wolfgang Pfeifer. – Berlin : Akademie-Verlag, 1989. – 2093 S. – S. 1708.
299. Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. – Herausg. von Ulrich Goebel und Oskar Reichmann. – B. 2. – Walter de Gruyter. Berlin ; New York, 1994. – 2051 S.
300. KLUGE Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – Bearb. von Elmar Seebold. – 24., durchgeseh. und erw. Auflage. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2002. – 1023 S. – S. 879.
301. Küpper H. Illustriertes Lexikon der deutschen Umgangssprache / Dr. Heinz Küpper. – Band 1. – Klett, 1982. – 400 S. – S. 249.
302. Lexikon der Sprachwissenschaft. – Herausg. vom H. Bußman. – 4-te Ausgabe u. Mitarbeit von A. Kröner. – Verlag Stuttgart, 2008. – 816 S.

303. Metzler Lexikon. Sprache. – Herausg. von Helmut Glück. – 4-te Ausgabe. – Verlag Metzler Stuttgart, Weimar, 2010. – 814 S.
304. Müller W. Das Wörterbuch deutscher Präpositionen. Die Verwendung als Anschluss an Verben, Substantive, Adjektive und Adverbien / W. Müller. – Band 1: A–L. – De Gruyter, 2013. – 1042 S.
305. Soziologie-Lexikon. – hrsg. von Gerd Reinhold unter Mitarb. von Siegfried Lammek und Helga Recher. – 4. Aufl. – München ; Wien ; Oldenburg, 2000. – 750 S.
306. Sprach-Brockhaus: dt. Bildwörterbuch von A–Z. – 9. – neu bearb. u. erw. Aufl. – Wiesbaden : Brockhaus, 1984. – 917 S. – S. 83.
307. Textor. Sag es treffender. – Essen : Verlag Ernst Heyer, 2009. – 548 S.
308. Deutscher Wortschatz [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://wortschatz.uni-leipzig.de/>.
309. Duden. Rechtschreibung [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.duden.de/rechtschreibung/>
310. DWDS [Electronic Ressource]. – Mode of access : http://www.dwds.de/?qu=aussteigen&submit_button=Suche&view=1.
311. Fremdwort [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.fremdwort.de/suchen/synonym/Aussteiger>.
312. Info-magazin [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.info-magazin.com/synonym/aussteiger.html>.
313. Openthesaurus [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.openthesaurus.de/>.
314. Owid [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.owid.de/artikel/277713?module=elex&pos=11>.
315. Synonyme [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.synonyme.de/aussteiger/>.
316. Synonymwörterbuch [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://www.synonymwoerterbuch.de/Aussteiger-Synonym.html>.
317. Synonym. Wort-suche [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://synonym.wort-suche.com/aussteiger>.

318. Synonyme. Woxikon [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://synonyme.woxikon.de/synonyme/aussteiger.php>.

319. Wikiwörterbuch [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://de.wiktionary.org/wiki/aussteigen>.

320. Wiktionary [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://de.wiktionary.org/wiki/aussteigen>.

321. Wortschatz [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://wortschatz.uni-leipzig.de/abfrage/> 03.07.2013.

322. Woxikon [Electronic Ressource]. – Mode of access : <http://synonyme.woxikon.de/synonyme/aussteigen.php>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Порівняльний аналіз значень
дієслова “aussteigen” та іменника “der Aussteiger”

Значення	Кількість згадувань у словникових дефініціях дієслова <i>aussteigen</i>	Кількість згадувань у словникових дефініціях іменника <i>Aussteiger</i>
die Mitarbeit einstellen	7	0
den Beruf aufgeben	6	6
ein Fahrzeug verlassen	6	1
von einem Vorhaben zurücktreten	5	0
den Umgang mit den Menschen abrechnen	3	0
aus einem Flugzeug mit dem Fallschirm abspringen	3	0
sich des Rauschgifts entwöhnen	3	2
gesellschaftliche Bindungen aufgeben	3	10
die Familie verlassen	2	0
das Studium vorzeitig beenden	2	0
den Gegenspieler a. lassen	2	0
fliehen	1	0
aus dem Wasser aufs Land steigen	1	0
zu steigen aufhören	1	0
alternativ leben	0	6
abweichende Lebensweise führen	0	4
Subkulturen, anderen Kulturen beitreten	0	2
aus der Szene aussteigen	0	2
ein unabhängiges Leben führen	0	2
sich zurückziehen	0	2
ein unangepasstes Leben führen	0	1
andere Lebensformen bevorzugen	0	1
die Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe aufgeben	0	1

ДОДАТОК Б

Синоніми як вербалізатори ЛК типу «Aussteiger»

Synonymreihe	Synonym	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W 6	W 7	W 8	W 9	W 10	W 11
1. umweltbewusst	Zivisationsflüchtling	+										
	Naturbursche	+										
	Naturapostel	+										
	Naturkind	+										
	Ökofreak	+										
	Grüner						+					+
2. merkwürdig	Außenseiter	+	+	+			+					
	Außenseiterin			+								
	Eigenbrötler		+	+	+		+					
	Eigenbrötlerin			+								
	Ausgeflippter	+					+				+	+
	Freak	+		+	+	+		+	+	+	+	+
	Ökofreak	+										
	Outdrop				+							+
	Ausgestoßener									+		
3. zivilisationsfremd	Zivisationsflüchtling	+										
4. alternativ	Alternativer	+			+	+			+	+	+	+
	Nonkonformist	+	+		+	+	+		+	+	+	+
	Abweichler				+	+			+	+	+	+
5. Subkultur	Hippie	+			+	+						+
	Blumenkind				+	+					+	+
	Beatnik	+			+						+	+
	Punk	+										
	Gammler			+					+	+	+	+
	Gammlerin			+								
	Langhaariger				+							+
6. einsam	Sonderling			+								
	Einsamer Wolf		+		+		+					
	Einzelgänger				+		+					
	Individualist		+		+	+	+				+	+
	Nerd		+		+							+
	Einzelkämpfer		+				+					
	Querdenker		+				+					
7. passiv	Faulenzer											
	Penner											
	Tramp				+							+
	Clochard				+						+	+
	Müßiggänger				+						+	+
	Underdog		+		+		+					
8. reiselustig	Abenteurer									+		
	Draufgänger									+		
	Fahrender									+		

ДОДАТОК В

Синонімічний ряд ключового слова *aussteigen* у словнику WOХІКОН

- 1) вийти (*heraussteigen*): *hinaussteigen, hinaustreten, absteigen, herausklettern, umsteigen, ein Fahrzeug verlassen*;
- 2) іти своєю дорогою (*seine eigenen Wege gehen*): *abbrechen, abschließen, abspringen, aufgeben, aufhören, aufstecken, ausflippen, beenden, beendigen, beschließen, brechen mit, einstellen, gehen, sich abseilen*;
- 3) захоплюватися симось (*sich begeistern für*): *ausflippen*;
- 4) іти геть (*weggehen*): *den Rücken kehren*;
- 5) змінити професію (*den Beruf wechseln*): *sich verändern, umsatteln, aussteigen, umsteigen*;
- 6) піти на природу (*ins Freie treten*): *hinausgehen, hinaustreten*;
- 7) завершити щось (*beenden*): *aufhören, aufhören mit, ausklingen mit, beendigen, begrenzen, enden, enden mit, fertig stellen, unterzeichnen, vollenden, abkürzen, beschließen, einstellen, abschließen*;
- 8) покінчити з чимось (*Schluss machen mit*): *ablegen, abschaffen, abschreiben, annullieren, aufgeben, aufkündigen, aufräumen mit, aufstecken, auseinander jagen, auseinander nehmen, auseinander treiben, austreten, beseitigen, auflösen*;
- 9) закінчити (*Schluss machen*): *abbrechen, aufhören, beendigen, beschließen, enden, endigen, vollenden, abblasen, abschließen, aufgeben, aufstecken, begraben, einstellen, beenden*;
- 10) іти далі (*fortgehen*): *abgehen, kündigen, zurücktreten, abdanken, sterben, abfahren, aufgeben, aufhören, abmarschieren, abwandern, austreten, seinen Rücktritt erklären, gehen*;
- 11) відкланятися (*abdanken*): *absetzen, ausscheiden, zurückziehen*;

12) припинити (*aufhören*): *abgehen, abschweifen, aufgeben, sich abmelden, sich abspalten, sich distanzieren, sich lösen, sich zurückziehen, austreten, sich trennen, verraten, abspringen*;

13) доповнити (*vollenden*): *abschließen, beenden, beschließen, enden, abblasen, abbrechen, aufhören, einstellen, aufgeben, ausscheiden, hinwerfen, fertig machen, Ende machen, beendigen*;

14) розлучитися (*sich trennen*): *auseinander gehen, sich abwenden von, sich entzweien, abbrechen, auflösen, sich abspalten, sich abkehren, fallen lassen, sitzen lassen, kündigen, sich verweigern, brechen mit*;

15) пожертвувати (*hergeben*): *sich loslösen, sich lossagen, sich lösen, abgeben, aufgeben, ausscheiden, sich entäußern, verzichten, sich losreißen, abmelden, abschreiben, abtreten, abspringen, sich trennen*;

16) завершити (*einstellen*): *abbrachen, aufgeben, aufhören, beenden, beschließen, schließen, auflösen, hinwerfen, kapitulieren, passen, aufstecken*;

17) звільнитися (*kündigen*): *aufkündigen, verabschieden, auflösen, abdanken, abspringen, ausscheiden, gehen, sich abmelden, aufhören, aufsagen, demissionieren, die Stellung aufgeben, gehen müssen, austreten*;

18) залишити на прозволяще (*im Stich lassen*): *abfallen, aufgeben, sitzen lassen, stehen lassen, fallen lassen, allein lassen, jemanden zurücklassen, nicht beistehen, nicht helfen, sich abwenden von, verlassen*;

19) здатися (*aufgeben*): *aufhören, kündigen, abdanken, abspringen, abtreten, sich pensionieren lassen, das Berufsleben aufgeben, den Beruf aufgeben, in den Ruhestand treten, in Pension gehen, sich aufs Altenteil setzen, sich zur Ruhe setzen, sich zurückziehen*.

ДОДАТОК Г

Erforschung zum Thema:

“Der linguokulturelle Typ “Aussteiger” im modernen deutschsprachigen Diskurs”

Alter.....

Geschlecht: männlich weiblich (bitte ankreuzen)

Staatsangehörigkeit.....

1. Was bedeutet für Sie das Wort “Aussteiger”?

.....

2. Wen kann man zu den Aussteigern zählen?

.....

3. Wie stellen Sie sich einen typischen Aussteiger vor? Wie sieht er aus? (Nennen Sie Adjektive.)

.....

4. Was macht ein Aussteiger (Nennen Sie Tätigkeiten)?

.....

5. Wie beurteilen Sie Aussteiger: positiv oder negativ? Bitte kreuzen Sie an.

6. Gibt es Unterschiede zwischen Aussteigern von früher und heute?

.....

7. Kennen Sie berühmte Aussteiger? Welche?

.....

Vielen Dank für Ihre Aufmerksamkeit und in Anspruch genommene Zeit!

Додаток Д

Дефініції ключового слова "Aussteiger" носіями мови

Відповідь респондентів на питання анкети Was bedeutet für Sie das Wort "Aussteiger"?	К-сть
Ein Mensch, der sich von den Normen einer Gesellschaft abwendet ; sich von anderen Menschen abwenden.	47
Menschen, die aus verschiedenen Gruppen, Vereinen, Organisationen austreten , bspw. aus der Schule, Kirche usw.	28
Menschen, die aus dem Beruf aussteigen, Tätigkeiten oder Angelegenheiten aufgeben, aus einer Lebensweise aussteigen.	26
Jemand, der etwas Neues anfängt, neues Leben beginnt, etwas Neues wagt, neu startet, ausprobiert , sich durch neue Lebensweise distanziert.	20
Wenn jemand sein altes Leben „zurück lässt“, seinen alten Kontaktkreis aufgibt .	16
J-d, der sich in die Natur zurückzieht . Menschen, die nicht mehr am zivilisierten Leben teilnehmen. Menschen, die sich vom modernen Leben abwenden .	15
Man steigt in gewissen Situationen aus einer Sache, aus bestimmten Kreisen, Situationen aus bzw. verlässt, beendet diese.	8
Ein Mensch, der in ein anderes Land geht , um dort zu leben, sich ein neues Leben aufzubauen und dort auch arbeitet; auswandert .	6
Personen, die nach ihren eigenen Regeln leben, eigenes privates Leben führen, eigene Vorstellungen vom Leben ausleben, ein selbstbestimmtes Leben führen .	5
Menschen, die anders sein wollen.	5
Jemand, der aus dem Alltag ausbricht, aus dem gewöhnlichen Umfeld aussteigt, um z. B. in der Natur zu leben. Veränderung des täglichen Ablaufs .	4
J-d, der neue Existenz aufbaut, „eigenes Ding“ anfängt .	4
Menschen, die einen anderen Weg einschlagen .	4
Menschen, die ein bestimmtes System verlassen , z. B. Arbeit, Land, Gesellschaft.	3
J-d, der sein Verhalten oder seine Denkart über bestimmte Gegenstände ändert und sich dieser gegenüber abwendet.	3
Alternative Lebensentwürfe .	3

Aussteiger sind mit ihren aktuellen Situationen unzufrieden und entscheiden damit aufzuhören.	2
J-d, der nicht arbeitet .	2
Personen, die keinem Gruppenzwang unterstehen .	2
Menschen, die aus der Sekte aussteigen.	2
J-d, der kein Wert aufs Geld legt .	1
Jemand, der aus seiner gewohnten Lebensform austritt (Studium abbrechen und arbeiten gehen).	1
Menschen, die Abenteuer suchen.	1
Menschen, die Reiselust haben.	1
Menschen, die aus dem Rechtsextremismus aussteigen.	1
Menschen, die ihre Träume verwirklichen .	1
Menschen, die keine Angst vor Veränderungen haben .	1
Menschen, die schnell aufgeben .	1
Personen, die sich von der Außenwelt distanzieren .	1
Jemand, der sich von etwas abgrenzt .	1
Aus einem Fahrzeug aussteigen	1
Menschen, die aus der Szene aussteigen	1
Menschen, die keinen Lebenswillen mehr zeigen.	1
Rechtsradikale.	1
Drogensüchtige.	1
Kriminelle.	1
Alkoholiker.	1
Suizidgefährdete.	1
Personen, die sich weigern, sich zu integrieren.	1
Menschen, die sich etwas entziehen (etw. nicht mehr tun).	1
Menschen, die dem sozialen Leben den Rücken kehren	1
Menschen, die immer korrekt sein wollen.	1
Selbstversorger	1
Menschen, die auf etwas verzichten.	1

ДОДАТОК Е

Дискурсивне оточення ключового слова “Aussteiger”

у словнику Дорнзайфа

Signifikante Kookkurrenzen für Aussteiger:

Ein- (70.83), Weltverbesserer (64.88), Monte Verità (61.55), Verità (61.22), Lifestyle-Publikum (60.21), Szene (59.38), Bhagwan-Sekte (58.62), Hippies (58.23), Umsteiger (54.61), Lago Maggiore (49.39), Maggiore (47), 1970er (43.84), Damien (43.6), Lago (43.4), ₂ (36.96), Vegetarier (36.55), Pune (36.49), Kolonie (35.51), Domscheit-Berg (34.74), Ascona (32.7), Hells (32.54), Monte (32.24), Fischerdorf (32.2), aus (30.36), Angels (29.71), Assanges (29.22), am Fuße des (27.61), Erfahrungen (27.56), Künstler (25.56), Finanzwelt (24.96), Fuße (23.76), rechtsextremen (22.72), gründeten (22.53), als (22.05), Anhänger (21.67), gesellschaftlichen (21.3), Kranken (20.27), Rentner (20.11), warum (20.06), Zahl (19.5), ein (19.44), Beach (17.72), 20. Jahrhunderts (17.59), Ausstieg (16.89), berichtet (16.84), Berg (16.11), rechten (15.67), Traum (15.01), ₃ (14.8), sind (14.54)

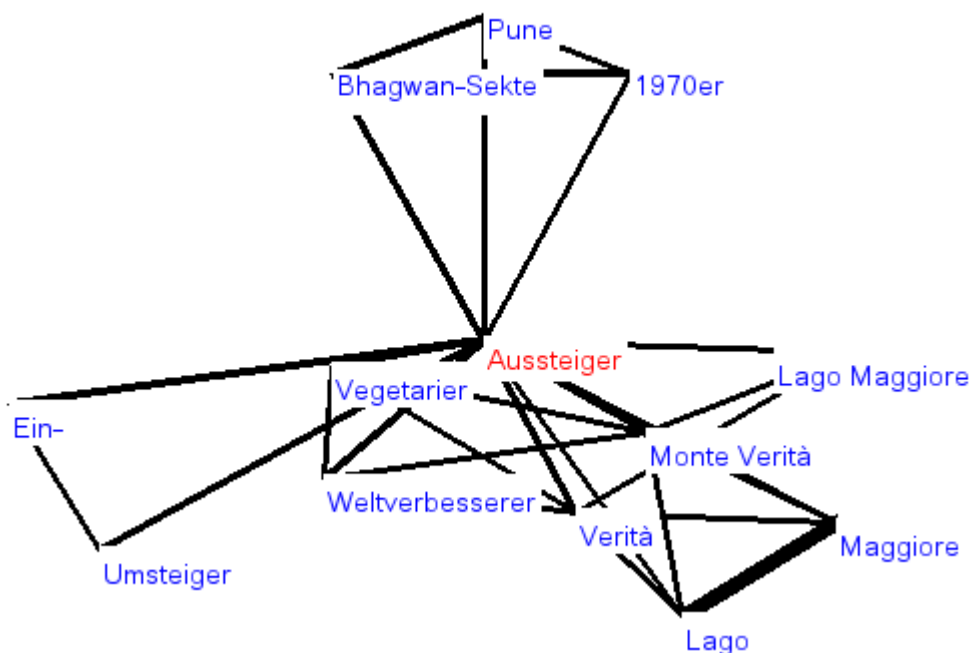
Signifikante linke Nachbarn von Aussteiger:

als (56.88), Ein (41.43), ein (40.27), gesellschaftlichen (30.96), der (29.73), viele (21.47), " (21.11), jungen (18.7), für (18.62), zwei (16.66), Der (15.82), andere (11.42), und (8.49), einen (8.08), sind (6.96), dem (6.68), „ (4.65)

Signifikante rechte Nachbarn von Aussteiger:

aus (137.67), ₂ (67.87), Damien (66.09), " (27.34), berichtet (26.72), und (11.98), oder (6.99), sind (4.24), “ (3.92)

Graph v.1.6 für Aussteiger

ДОДАТОК Ж

Спосіб життя Aussteiger як образна характеристика ЛК типу
“Aussteiger” на матеріалі асоціативного опитування

